

Rekabet Kurumu Başkanlığından;

REKABET KURULU KARARI

Dosya Sayısı : 2020-3-017

(Soruşturma)

Karar Sayısı : 21-46/668-333

Karar Tarihi : 30.09.2021

A. TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

Başkan : Birol KÜLE

Üyeler : Ahmet ALGAN, Hasan Hüseyin ÜNLÜ, Ayşe ERGEZEN,
Cengiz ÇOLAK

B. RAPORTÖRLER: Selin DURSUN, Ebrar KOCAMAN, Kevser AÇIKALIN,
Elif Sıdıka SARI YILDIZ, Ali GEZBELİ

C. BAŞVURUDA

BULUNAN : - Re'sen

D. HAKKINDA SORUŞTURMA

YAPILANLAR :

1. Ahmet DOĞAN
Yeşiloba Mah. Turhan Cemal Beriker Bulvarı Vedat Dalokay
Hal Kompleksi A Blok No:449/043 No:1 Peron No:43
Seyhan/Adana
2. Akbaşlar Tarım Ürünleri Gıda Nak. San. İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.
29 Ekim Mah. Atatürk Cad. No:239 V/29-239Y/29A
Kaynaklar, Buca/İzmir
3. Balcı Tar. Ürn. Seb. Mey. Kom. İnş. Emlk. ve Taşm. Tic. Ltd. Şti.
Bayrampaşa Merkez Hali Haller Müdürlüğü No:96
Bayrampaşa/İstanbul
4. Çekok Gıda San. ve Tic. A.Ş.
İ.D.O.S. Bölgesi Vidala Sok. No:1 Tuzla/İstanbul
5. Eren Tarım Ürün. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sarı İbrahimli Mah. Kızılyaka Mevki No:3/A Akdeniz/Mersin
6. Gülerler Komisyonculuk İmalat Seb. Mey. Saraltma Pak. Tic. ve San. Ltd. Şti.
Hal Mah. Toptancılar Yeni Hal Kompleksi Sevkiyatçılar
Bölümü Z Blok No:10-18 Akdeniz/Mersin
7. Harun AHMETOĞLU
İçerenköy Mah. Hal Yolu Sok. Sebze Meyve Hali Peron:40
Ataşehir/İstanbul
8. Has Egeli Nar. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Akdeniz Mah. Eren Sok. A. Türkeş Blv. No:23 Erdemli/Mersin
9. Kara Yaş Sebze Meyve İth. İhr. Ltd. Şti.
Tömük Mah. Mersin Bulvarı Blv. No:143 Erdemli/Mersin

10. Limoncular Sebze Meyve Komisyon Evi Şehmuz ÖZGÜN
Yeşiloba Mah. Turhan Cemal Beriker Bulvarı Adana
Büyükşehir Belediyesi Toptancı Hali Vedat Dalokay Hal
Kompleksi Hal 2. Peron No:96 Seyhan/Adana
11. Öz-Ka Tarım Ürünleri İth. İhr. ve Tic. Ltd. Şti.
Savaş Mah. Mareşal Çakmak Cad. 46. Sok. Yeşilbağ İş Hanı
K:2 No:15 İskenderun/Hatay
12. Sezai Ahmet HALLAÇ – Meysen Eksport
Çay Mah. Abdi İpekçi Cad. No:88/A Akdeniz/Mersin
13. Sopalı Narenciye ve Organik Tarım Ürn. Paz. Nakl. Tic. Ltd. Şti.
Kocatepe Mahallesi Hal Yolu Sok. Merkez Hal Kompleksi
No:562 Bayrampaşa/İstanbul
14. Topal Gıda Murat TOPAL
Bayrampaşa Merkez Hali No:553 Bayrampaşa/İstanbul
15. Topal Narenciye Plastik Gıda Tarım Hayv. İnş. Pet. Tur. Taş. Tic. ve San. Ltd. Şti.
Limonlu Kasabası Akdeniz Mah. Kale Sok. No:18-20
Erdemli/Mersin
16. Uçak Kardeşler Gıda Seracılık Uluslararası Nakliye Plastik San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tepecik Mah. Kuşadası Cad. No:79 Seferihisar/İzmir

- (1) **E. DOSYA KONUSU: Çeşitli basın yayın organlarında çıkan ve kamuoyuna da yansıyan haberler doğrultusunda, limon ürününün toptan satışında ortaya çıkan fiyat artışlarının incelenmesi.**
- (2) **F. İDDİALARIN ÖZETİ:** Limon ürününün toptan satışında faaliyet gösteren teşebbüslerin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un (4054 sayılı Kanun) 4. ve/veya 6. maddesini ihlal edip etmediklerinin tespit edilmesi.
- (3) **G. DOSYA EVRELERİ:** Rekabet Kurulunun (Kurul) 26.03.2020 tarihli toplantısında alınan 20-16/240-M sayılı karar ile çeşitli basın yayın organlarında çıkan ve kamuoyuna da yansıyan haberler doğrultusunda, limon ürününün toptan ve perakende satışında ortaya çıkan fiyat artışlarının incelenmesi amacıyla, 4054 sayılı Kanun'un 40. maddesinin 1. fıkrası uyarınca önaraştırma yapılmasına karar verilmiştir.
- (4) Kurul kararı doğrultusunda başlatılan önaraştırma sürecinde;
 - 27.03.2020 tarih ve 4814 sayılı, 31.03.2020 tarih ve 4913 sayılı yazılar ile T.C. Ticaret Bakanlığından,
 - 31.03.2020 tarih ve 4914 sayılı yazı ile Uçak Kardeşler Gıda Seracılık Uluslararası Nakliye Plastik San. ve Tic. Ltd. Şti. (UÇAK KARDEŞLER), Konfrut Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. (KONFRUT), Topal Narenciye Plastik Gıda Tarım Hayv. İnş. Pet. Tur. Taş. Tic. ve San. Ltd. Şti. (TOPAL NARENCİYE), Has Egeli Nar. San. ve Tic. Ltd. Şti. (HAS EGELİ), Öz-Ka Tarım Ürünleri İth. İhr. ve Tic. Ltd. Şti. (ÖZ-KA TARIM), Eren Tarım Ürün. San. ve Tic. Ltd. Şti. (EREN TARIM), Kuş Gıda Lojistik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. (KUŞ GIDA), Asi Zirai Ürünleri Nakliye İth. İhr. ve Tic. Ltd. Şti. (ASİ), Erişen Kardeşler Sebze Meyve Gıda Nak. İnş. Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti. (ERİŞEN KARDEŞLER), Çekok Gıda San. ve Tic. A.Ş. (ÇEKOK), Sezai Ahmet HALLAÇ – Meysen Eksport (Sezai Ahmet HALLAÇ), İnpromek İnş. Taah.

Elektrik. Gayrimenkul Değ. Ltd. Şti. (INPROMEK), Nupelda İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti. (NUPELDA), Aep Anadolu Etap Penkon Gıda ve Tarım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş. (AEP), Semes Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti. (SEMES), İliri Dış Tic. Ltd. Şti. (İLİRİ), Döhler Gıda Sanayi A.Ş. (DÖHLER), Ahmet Bilgen Petrol Petrol Ür. İnş. Eml. Ziraat Tur. Tic. ve San. Ltd. Şti. (AHMET BİLGEN), Kurtkalite Gıda Tar. İnş. Tur. Pet. Ürn. San ve Tic. Ltd. Şti. (KURTKALİTE), Arolez Gıda San. ve Tic. A.Ş. (AROLEZ), Mevsim Lojistik Gıda San. Tic. Ltd. Şti. (MEVSİM), İşdağ Tarım Gıda Ürün. İth. İhr. Ltd. Şti. (İŞDAĞ), Uğur UZEL, Ramazan TOPAL, Topal Gıda Murat TOPAL (Murat TOPAL), Sopalı Narenciye ve Organik Tarım Ürn. Paz. Nakl. Tic. Ltd. Şti. (SOPALI NARENCİYE), Balcı Tar. Ürn. Seb. Mey. Kom. İnş. Emlk. ve Taşm. Tic. Ltd. Şti. (BALCI TARIM), Harun AHMETOĞLU, Mehmet EFETÜRK, Akbaşlar Tarım Ürünleri Gıda Nak. San. İç ve Dış Tic. Ltd. Şti. (AKBAŞLAR TARIM), Necat YILMAZ, Şevket ÇERTMEK, Muzaffer YILMAZ, Gülerler Komisyonculuk İmalat Seb. Mey. Saraltma Pak. Tic. ve San. Ltd. Şti. (GÜLERLER), Mehmet UYGUN, Kara Yaş Sebze Meyve İth. İhr. Ltd. Şti.'den (KARA YAŞ),

- 31.03.2020 tarih ve 4915 sayılı yazı ile Yeni Mağazacılık A.Ş. (A101), Adese Alışveriş Merkezleri Ticaret A.Ş. (ADESE), Altunbilekler Ticaret ve Sanayi A.Ş. (ALTUNBİLEKLER), Başgimpa Başdurak Gıda İht. Mad. Tic. ve San. Ltd. Şti. (BAŞGİMPA), Bildirici Gıda Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. (BİLDİRİCİ), Bim Birleşik Mağazalar A.Ş. (BİM), Carrefoursa Carrefour Sabancı Ticaret Merkezi A.Ş. (CARREFOURSA), Yeni Çağdaş İhtiyaç ve Gıda Maddeleri İnş. Tic. Ltd. Şti. (ÇAĞDAŞ), Çağrı Gıda Temizlik Maddeleri İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. (ÇAĞRI), Gimsa İnşaat Sanayi Ticaret Turizm İthalat İhracat Ltd. Şti. (GİMSA), Hakmar Gıda Tur. Hayv. İnş. San. Tic. Ltd. Şti. (HAKMAR), Ersan Alışveriş Hizmetleri ve Gıda San. Tic. A.Ş. (KİM), Makro Market A.Ş. (MAKRO), Metro Grosmarket Bakırköy Alışveriş Hizmetleri Tic. Ltd. Şti. (METRO), Migros Ticaret A.Ş. (MİGROS), Mopaş Marketçilik Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. (MOPAŞ), Özen Alışveriş Hizmetleri A.Ş. (ONUR MARKET), Şafak Gıda ve Dayanıklı Tüketim Maddeleri Ticaret Sanayi A.Ş. (RAMMAR), Soykan Tük. Mal. Paz. San. ve Tic. A.Ş. (SOYKAN), Şok Marketler Ticaret A.Ş. (ŞOK), Turgut Seyhan ve Kardeşleri Gıda San. Tic. Ltd. Şti. (SEYHANLAR), Yunus Market İşletmeleri Ticaret A.Ş.'den (YUNUS),
- 16.04.2020 tarihinde; 5494 sayılı ile T.C. Ticaret Bakanlığı, 5493 sayılı ile T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 5492 sayılı ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB), 5491 sayılı ile Ulusal Turunçgil Konseyi (UTK) ve Akdeniz İhracatçı Birliklerinden (AKİB)

bilgi ve belge talebinde bulunulmuş, talep edilen bilgi ve belgeler;

- 02.04.2020 ve 06.04.2020 tarihinde sırasıyla 3162 ve 3252 sayılı ile T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından,
- 08.04.2020 tarihinde; 3344 sayılı ile BAŞGİMPA, 3403 sayılı ile SEYHANLAR tarafından,
- 09.04.2020 tarihinde 3421 sayılı ile BİLDİRİCİ tarafından,
- 10.04.2020 tarihinde; 3448 sayılı ile ÇEKOK, 3453 sayılı ile UÇAK KARDEŞLER, 3460 sayılı ile RAMMAR, 3464 sayılı ile Muzaffer YILMAZ, 3466 sayılı ile ONUR MARKET, 3472 sayılı ile SOYKAN, 3500 sayılı ile MOPAŞ, 3530 sayılı ile METRO tarafından,
- 13.04.2020 tarihinde; 3550 sayılı ile GİMSA, 3552 sayılı ile ÇEKOK, 3560 sayılı ile Necat YILMAZ, 3576 sayılı ile ÇAĞDAŞ, 3593 sayılı ile A101 tarafından,
- 14.04.2020 tarihinde; 3608 sayılı ile MİGROS, 3611 sayılı ile ŞOK, 3613 sayılı ile RAMMAR, 3615 sayılı ile HAKMAR, 3633 sayılı ile BİM tarafından,

- 15.04.2020 tarihinde; 3663 sayı ile Harun AHMETOĞLU, 3669 sayı ile KİM, 3670 sayı ile TOPAL NARENÇİYE, 3671 sayı ile KARA YAŞ tarafından,
- 20.04.2020 tarihinde; 3807 sayı ile Sezai Ahmet HALLAÇ, 3830 sayı ile AKİB tarafından,
- 21.04.2020 tarihinde; 3836 sayı ile SOPALI NARENÇİYE, 3837 sayı ile Ramazan TOPAL, 3839 sayı ile EREN TARIM, 3840 AHMET BİLGİN, 3841 sayı ile BALCI TARIM, 3843 sayı ile Mehmet UYGUN, 3849 sayı ile ÖZ-KA TARIM tarafından,
- 22.04.2020 tarihinde 3883 sayı ile Uğur UZEL tarafından,
- 27.04.2020 tarihinde 3916 sayı ile ALTUNBİLEKLER, 3917 sayı ile ÇAĞRI, 3918 sayı ile MAKRO, 3919 sayı ile ADESE, 3922 sayı ile YUNUS, 3924 sayı ile METRO, 3925 sayı ile CARREFOURSA, 3937 ve 3946 sayı ile TZOB, 3939 sayı ile AKBAŞLAR TARIM, 3940 sayı ile ASİ, 3941 sayı ile KONFRUT, 3943 sayı ile DÖHLER, 3945 sayı ile UTK ve 3949 sayı ile Harun AHMETOĞLU tarafından,
- 29.04.2020 tarihinde 4041 sayı ile ÇAĞRI tarafından,
- 04.05.2020 tarihinde 4140 sayı ile TZOB tarafından,
- 06.05.2020 tarihinde 4210 sayı MAKRO tarafından

gönderilerek Rekabet Kurumu (Kurum) kayıtlarına intikal etmiştir.

- (5) Yapılan inceleme sonucunda hazırlanan 27.04.2020 tarih ve 2020-3-017/ÖA sayılı Önaraştırma Raporu, 11.06.2020 tarihli Kurul toplantısında görüşülmüş ve 11.06.2020 tarih ve 20-28/363-M sayılı karar ile Ahmet DOĞAN, AKBAŞLAR TARIM, BALCI TARIM, ÇEKOK, EREN TARIM, GÜLERLER, Harun AHMETOĞLU, HAS EGELİ, KARA YAŞ, Murat TOPAL, Sezai Ahmet HALLAÇ, ÖZ-KA TARIM, Şehmuz ÖZGÜN, SOPALI NARENÇİYE, TOPAL NARENÇİYE ve UÇAK KARDEŞLER hakkında soruşturma açılmasına karar verilmiştir.
- (6) Soruşturma kapsamında 16.06.2020 tarihinde Murat TOPAL, ÖZ-KA TARIM, SOPALI NARENÇİYE, GÜLERLER, TOPAL NARENÇİYE, EREN TARIM, Sezai Ahmet HALLAÇ, ÇEKOK, Harun AHMETOĞLU, BALCI TARIM, UÇAK KARDEŞLER, Şehmuz ÖZGÜN, Ahmet DOĞAN'da; 17.06.2020 tarihinde KARA YAŞ ve AKBAŞLAR TARIM'da yerinde inceleme yapılmış ve soruşturma bildirimini elden tebliğ edilmiştir.
- (7) 17.06.2020 tarihinde yerinde inceleme için adresine gidilen ve adresinde bulunamayan HAS EGELİ'ye ise iflas ettiği gerekçesiyle soruşturma bildirimini tebliğ edilememiştir. HAS EGELİ'nin iflas edip etmediğinin tespiti konusunda Erdemli Ticaret ve Sanayi Odasından 01.07.2020 tarih ve 8500 sayı, Mersin 1. Asliye Ticaret Mahkemesi ve Mersin 2. Asliye Ticaret Mahkemesinden 14.07.2020 tarih ve 9219 sayı, Mersin 1. Asliye Ticaret Mahkemesinden 31.08.2020 tarih ve 11905 sayı, 18.09.2020 tarih ve 12744 sayı, Erdemli Hukuk Mahkemeleri Ön Bürosundan 23.09.2020 tarih ve 12959 sayı ile bilgi talep edilmiştir.
- (8) Erdemli Ticaret ve Sanayi Odasından 06.07.2020 tarih ve 6817 sayı, Mersin 2. Asliye Ticaret Mahkemesinden 28.07.2020 tarih ve 7897 sayı ile gelen yazılarda konuyla ilgili olarak bir başvurunun olmadığı, Mersin 1. Asliye Ticaret Mahkemesinden 21.09.2020 tarih ve 10045 sayı ile gelen yazıda HAS EGELİ ile ilgili iflas dosyasının olmadığı, Erdemli Hukuk Mahkemeleri Ön Bürosundan 29.09.2020 tarih ve 10441 sayı ile gelen yazıda ise HAS EGELİ ile ilgili iflas davasının olmadığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine HAS EGELİ'ye Basın İlan Kurumu vasıtasıyla 06.10.2020 tarihinde ilan tebligat yapılmıştır.
- (9) Yapılan birinci yazılı savunmalar; GÜLERLER'den 25.06.2020 tarih ve 6298 sayı, ÇEKOK'tan 07.07.2020 tarih ve 6879 sayı, 13.07.2020 tarih ve 7171 sayı, EREN

TARIM'dan 07.07.2020 tarih ve 6893 sayı, TOPAL NARENCİYE'den 08.07.2020 tarih ve 6933, 6942 ve 6945 sayı, Murat TOPAL'dan 08.07.2020 tarih ve 6935 ve 6946 sayı, Sezai Ahmet HALLAÇ'tan 13.07.2020 tarih ve 7144 sayı, Ahmet DOĞAN'dan 13.07.2020 tarih ve 7152 sayı, KARA YAŞ'tan 13.07.2020 tarih ve 7157 sayı, Şehmuz ÖZGÜN'den 13.07.2020 tarih ve 7158 sayı, SOPALI NARENCİYE'den 13.07.2020 tarih ve 7180 sayı ile süresi içinde Kurum kayıtlarına intikal etmiştir. AKBAŞLAR TARIM'dan 20.07.2020 tarih ve 7482 sayı, UÇAK KARDEŞLER'den 23.07.2020 tarih ve 7678 sayı ile gönderilen birinci yazılı savunma, savunma süresi geçtikten sonra Kurum kayıtlarına intikal etmiştir. BALCI TARIM, Harun AHMETOĞLU ve ÖZ-KA TARIM tarafından ise birinci yazılı savunmalar gönderilmemiştir.

- (10) Soruşturma sürecinde soruşturma tarafı teşebbüslerden 08.07.2020 tarih ve 8922 sayı ile bilgi talebinde bulunulmuştur. EREN TARIM'dan 20.07.2020 tarih ve 7485 sayı, BALCI TARIM'dan 21.07.2020 tarih ve 7561 sayı ile 28.09.2020 tarih ve 10389 sayı, Şehmuz ÖZGÜN'den 27.07.2020 tarih ve 7807 sayı, Sezai Ahmet HALLAÇ'tan 28.07.2020 tarih ve 7882 sayı, ÖZ-KA TARIM'dan 30.07.2020 tarih ve 8046 sayı, ÇEKOK'tan 04.08.2020 tarih ve 8058 sayı, AKBAŞLAR TARIM'dan 05.08.2020 tarih ve 8137 sayı, KARA YAŞ'tan 10.08.2020 tarih ve 8323 sayı, Murat TOPAL'dan 11.08.2020 tarih ve 8416 sayı, TOPAL NARENCİYE'den 11.08.2020 tarih ve 8407 sayı, UÇAK KARDEŞLER'den 13.08.2020 tarih ve 8556 sayı, 26.08.2020 tarih ve 9129 sayı ile 22.09.2020 tarih ve 10115 sayı, GÜLERLER'den 25.08.2020 tarih ve 9076 sayı, SOPALI NARENCİYE'den 28.09.2020 tarih ve 10388 sayı, Ahmet DOĞAN'dan 03.09.2020 tarih ve 9351 sayı ile gelen cevabi yazılar Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (11) Ayrıca, 03.09.2020 tarihinde 12063 sayı ile Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğünden, 12073 sayı ile Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü ile İhracat Genel Müdürlüğünden bilgi talep edilmiştir. Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğünden gelen yazı 18.09.2020 tarih ve 9947 sayı, Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğünden gelen yazı 22.09.2020 tarih ve 10117 sayı, Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğünden gelen yazı 30.09.2020 tarih ve 10465 sayı ile Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (12) 25.09.2020 tarih ve 2020-3-017/BN-02 sayı ile hazırlanan Bilgi Notu sonrasında 01.10.2020 tarih ve 20-44/610-M sayılı Kurul Kararı ile raportörlere, limon ürününe ilişkin depoculuk faaliyeti yürüten ancak soruşturma tarafı olmayan teşebbüslerde yerinde inceleme yapabilme yetkisi verilmiştir. Söz konusu karar üzerine 07.10.2020 tarihinde Nevşehir'de depoculuk faaliyeti yürüten Sargın Depolama ve Narenciye Tic. Mehmet SARGIN (Mehmet SARGIN), Ziya YÜKSEL Narenciye Ticaret (Ziya YÜKSEL), Yazıcılar Narenciye Gıda Tarım San. ve Tic. Ltd. (YAZICILAR), Cantürkler Tabii Soğuk Hava Depoculuğu Narenciye Alım ve Satımı (CANTÜRKLER), Yavuz Narenciye İsmail YAVUZ (İsmail YAVUZ), Hüner Tabii Soğuk Hava Ayhan YÜKSEL (Ayhan YÜKSEL), H. Yazıcı Gıda Narenciye Tabii Soğuk Hava Depoculuğu (H. YAZICI), Keleş Narenciye Tabii Soğuk Hava Depoculuğu (KELEŞ NARENCİYE), Taşkınlar Tekstil Tur. Tarım Tic. ve İnş. San. Ltd. Şti. (TAŞKINLAR), Doğan Narenciye ve Soğukhava Depolama (DOĞAN), Dağdelen Doğal Depo Açma Hafriyat (DAĞDELEN), Yavuz ÖNAL Tabii Soğuk Hava Depoculuğu (Yavuz ÖNAL), Soylu Narenciye-Ahmet SOYLU (Ahmet SOYLU) ve Bedir Ticaret'te (BEDİR) yerinde inceleme yapılmış ve bilgi talebinde bulunulmuştur. İsmail YAVUZ'dan 15.10.2020 tarih ve 11099 sayı, YAZICILAR'dan 19.10.2020 tarih ve 11224 sayı, DOĞAN'dan 20.10.2020 tarih ve 11289 sayı, Ayhan YÜKSEL'den 23.10.2020 tarih ve 11419 sayı, H. YAZICI'dan 23.10.2020 tarih ve 11426 sayı, Yavuz ÖNAL'dan 27.10.2020 tarih ve 11519 sayı, KELEŞ NARENCİYE'den 03.11.2020 tarih ve 11743 sayı,

DAĞDELEN'den 07.12.2020 tarih ve 13278 sayı ile gönderilen belgeler Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.

- (13) 03.11.2020 tarih ve 15277 sayı ile Tar-Nar Gıda Tarım ve Hayvancılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. (TAR-NAR), Yeşilova Çırçır ve Prese Tekstil Yem Tar. Ür. Akar. Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. (YEŞİLOVA), Adnan ÖZYÜREKOĞLU, İbrahim UMay, Sarsılmaz Tarım Gıda Hayvancılık Pazarlama Ticaret Ltd. Şti. (SARSILMAZ TARIM), Ahmet BOZDOĞAN, Özler Tarım Ürünleri Üretim Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş. (ÖZLER TARIM), Sadık KARACA, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Boztepe Tarım İşletmeleri Müdürlüğü (BOZTEPE), Adnan Akçay ve Ort. Zirai İşletmesi (ADNAN AKÇAY), Ahmet ÇELİK Zirai İşletmeleri (AHMET ÇELİK), Sadık Kardeşler Sebze Meyve Ltd. Şti. (SADIK KARDEŞLER), Erol Luc Tekeli ve Ort. (EROL LUC), Özkan ŞİMŞEK, Mehmet Erdal KAMIŞLI, Sezai KOYUTÜRK, Mehmet Nezir ÇULUM'dan bilgi talep edilmiştir. Talep edilen bilgiler SARSILMAZ TARIM'dan 09.11.2020 tarih ve 11997 sayı, Özkan ŞİMŞEK'ten 10.11.2020 tarih ve 12069 sayı, TAR-NAR'dan 11.11.2020 tarih ve 12104 sayı, Adnan ÖZYÜREKOĞLU'dan 12.11.2020 tarih ve 12170 sayı, İbrahim UMay'dan 23.11.2020 tarih ve 12613 sayı, Sadık KARACA'dan 12276 sayı, Mehmet Erdal KAMIŞLI'dan 26.11.2020 tarih ve 12784 sayı ile gelerek Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (14) 17.11.2020 tarih ve 16003 sayı ile Adana İli Turunçgil Üreticileri Birliği (ATÜB) ve UTK'ya bilgi talebi yazısı gönderilmiştir. UTK'dan gelen yazı 24.12.2020 tarih ve 14017 sayı ile Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (15) Diğer yandan, 20.11.2020 tarih ve 16345 sayı ile BİM, A101, ŞOK, MİGROS ve CARREFOURSA'dan bilgi talebinde bulunulmuştur. Talep edilen bilgiler MİGROS'tan 07.12.2020 tarih ve 13214 sayı, ŞOK'tan 07.12.2020 tarih ve 13261 sayı, 04.12.2020 tarih ve 13359 sayı, CARREFOURSA'dan 09.12.2020 tarih ve 13403 sayı, A101'den 12.01.2021 tarih ve 14356 sayı ile Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (16) 19.11.2020 tarih ve 2020-3-017/BN-03 sayı ile hazırlanan Bilgi Notu sonrasında 26.11.2020 tarih ve 20-51/699-M sayılı Kurul Kararı ile soruşturma süresi 6 ay uzatılmıştır. Süre uzatımına ilişkin yazı 04.12.2020 tarihinde soruşturma taraflarına gönderilmiştir.
- (17) Ayrıca, 20.01.2021 tarihinde UÇAK KARDEŞLER, ÇEKOK, EREN TARIM ve TOPAL NARENCİYE'de, 21.01.2021 tarihinde ise Sezai Ahmet HALLAÇ ve KARA YAŞ'ta tekrar yerinde inceleme yapılmıştır.
- (18) Bunun yanı sıra 05.05.2021 tarihinde Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU ile çevrim içi platform üzerinden görüşme gerçekleştirilmiştir.
- (19) Yürütülen soruşturma kapsamında hazırlanan 08.06.2021 tarihli ve 2020-3-017/SR sayılı soruşturma raporu (Soruşturma Raporu), ÇEKOK, EREN TARIM, GÜLERLER, Harun AHMETOĞLU, Murat TOPAL, ÖZ-KA TARIM, Sezai Ahmet HALLAÇ, Şehmuz ÖZGÜN, UÇAK KARDEŞLER tarafından 14.06.2021 tarihinde; KARA YAŞ tarafından 15.06.2021 tarihinde; SOPALI NARENCİYE, BALCI TARIM, Ahmet DOĞAN tarafından 16.06.2021 tarihinde; TOPAL NARENCİYE tarafından 17.06.2021 tarihinde; AKBAŞLAR TARIM tarafından 19.06.2021 tarihinde tebellüğ edilmiştir. Soruşturma Raporu'nun HAS EGELİ'ye tebliği için ise Basın İlan Kurumuna gönderilmek üzere 09.07.2021 tarihli ve 28547 sayılı yazı gönderilmiştir.
- (20) ÖZ-KA TARIM'ın ikinci yazılı savunması 24.06.2021 tarih ve 18296 sayı, Ahmet DOĞAN'ın ikinci yazılı savunması 08.07.2021 tarih ve 19406 sayı, ÇEKOK'un ikinci yazılı savunması 13.07.2021 tarih ve 19573 sayı, KARA YAŞ'ın ikinci yazılı savunması

16.07.2021 tarihli ve 19692 sayılı ile süresi içinde Kurum kayıtlarına intikal etmiştir. GÜLERLER'in 16.07.2021 tarihli ve 19677 sayılı, Şehmuz ÖZGÜN'ün 29.07.2021 tarihli ve 19870 sayılı ikinci yazılı savunmaları ise savunma süresi geçtikten sonra Kurum kayıtlarına intikal etmiştir. Diğer teşebbüsler ikinci yazılı savunmalarını göndermemiştir.

- (21) 4054 sayılı Kanun'un 45. maddesi gereğince Soruşturma Raporu'nun tebliği üzerine yapılmış olan yazılı savunmalara karşı Soruşturma Heyetince hazırlanan 02.08.2021 tarihli ve 2020-3-017/EG-01, 2020-3-017/EG-02 ve 2020-3-017/EG-03 sayılı ek görüş yazıları taraflara tebliğ edilmiştir. Ek yazılı görüş, EREN TARIM ve GÜLERLER tarafından 02.08.2021 tarihinde, ÖZ-KA TARIM, ÇEKOK, Sezai Ahmet HALLAÇ, Ahmet DOĞAN ve Şehmuz ÖZGÜN tarafından 04.08.2021 tarihinde, TOPAL NARENCİYE, KARA YAŞ ve Harun AHMETOĞLU tarafından 05.08.2021 tarihinde, UÇAK KARDEŞLER tarafından 06.08.2021 tarihinde, SOPALI NARENCİYE ve Murat TOPAL tarafından 07.08.2021 tarihinde, BALCI TARIM tarafından 09.08.2021 tarihinde, AKBAŞLAR TARIM tarafından 14.08.2021 tarihinde tebellüğ edilmiştir.
- (22) ÖZ-KA TARIM'ın 09.08.2021 tarihli ve 20103 sayılı, Şehmuz ÖZGÜN'ün 16.08.2021 tarihli ve 20347 sayılı, UÇAK KARDEŞLER'in 18.08.2021 tarihli ve 20428 sayılı, ÇEKOK'un 19.08.2021 tarihli ve 20479 sayılı, Murat TOPAL'ın 26.08.2021 tarihli ve 20613 sayılı, TOPAL NARENCİYE'nin 26.08.2021 tarihli ve 20614 sayılı, BALCI TARIM'ın 26.08.2021 tarihli ve 20619 sayılı, GÜLERLER'in 27.08.2021 tarihli ve 20646 sayılı, EREN TARIM'ın 02.09.2021 tarihli ve 20806 sayılı, Sezai Ahmet HALLAÇ'ın 02.09.2021 tarihli ve 20806 sayılı, KARA YAŞ'ın 06.09.2021 tarihli ve 20868 sayılı, SOPALI NARENCİYE'nin 10.09.2021 tarih ve 21020 sayılı, AKBAŞLAR TARIM'ın 14.09.2021 tarih ve 21128 sayılı üçüncü yazılı savunmaları süresi içinde Kurum kayıtlarına intikal etmiştir. Ahmet DOĞAN'ın 06.09.2021 tarihli ve 20865 sayılı, Harun AHMETOĞLU'nun 10.09.2021 tarih ve 21019 sayılı üçüncü yazılı savunmaları ise savunma süresi geçtikten sonra Kurum kayıtlarına intikal etmiştir. Bu çerçevede soruşturma safhası 13.09.2021 tarihinde tamamlanmıştır.
- (23) Kurul; yürütülen soruşturma ile ilgili olarak düzenlenen Rapor'a, Ek Görüş'e, toplanan delillere, yazılı savunmalara ve incelenen dosya kapsamına göre nihai kararı tesis etmiştir.
- (24) **H. RAPORTÖR GÖRÜŞÜ:** İlgili rapor ve Ek Görüşte, soruşturma konusu iddialara ilişkin olarak Ahmet DOĞAN, Akbaşlar Tarım Ürünleri Gıda Nak. San. İç ve Dış Tic. Ltd. Şti., Balcı Tar. Ürn. Seb. Mey. Kom. İnş. Emlk. ve Taşm. Tic. Ltd. Şti., Çekok Gıda San. ve Tic. A.Ş., Eren Tarım Ürün. San. ve Tic. Ltd. Şti., Gülerler Komisyonculuk İmalat Seb. Mey. Saraltma Pak. Tic. ve San. Ltd. Şti., Harun AHMETOĞLU, Kara Yaş Sebze Meyve İth. İhr. Ltd. Şti., Limoncular Sebze Meyve Komisyon Evi Şehmuz ÖZGÜN, Öz-Ka Tarım Ürünleri İth. İhr. ve Tic. Ltd. Şti., Sezai Ahmet HALLAÇ – Meysen Ekspert, Sopalı Narenciye ve Organik Tarım Ürn. Paz. Nakl. Tic. Ltd. Şti., Topal Gıda Murat TOPAL, Topal Narenciye Plastik Gıda Tarım Hayv. İnş. Pet. Tur. Taş. Tic. ve San. Ltd. Şti., Uçak Kardeşler Gıda Seracılık Uluslararası Nakliye Plastik San. ve Tic. Ltd. Şti. ve Has Egeli Nar. San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin 4054 sayılı Kanun'un 4. ve 6. maddesini ihlal ettiklerine yönelik bilgi, belge ve bulgu bulunmadığından anılan teşebbüsler tarafından 4054 sayılı Kanun'un ihlal edilmediği, sonuç ve kanaatine varıldığı ifade edilmiştir.

I. İNCELEME, GEREKÇE VE HUKUKİ DAYANAK

I.1. Hakkında Soruşturma Yürütülen Taraflar

I.1.1. UÇAK KARDEŞLER

- (25) 1991 yılında İstanbul'da kurulan ve Mersin, Manisa ve İzmir'de yer alan depolama alanları ile Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Marmara, Karadeniz bölgelerinde faaliyet gösteren UÇAK KARDEŞLER'in, İstanbul, Samsun, Mersin, Isparta, Manisa ve Antalya'da şubeleri bulunmaktadır.

I.1.2. TOPAL NARENCİYE

- (26) 2005 yılında kurulan TOPAL NARENCİYE; Adana, Mersin, Antalya ve Muğla illerinden temin ettiği ürünlerin, Mersin Erdemli'de bulunan paketleme tesisinde paketleme ve depolama işlemlerini gerçekleştirdikten sonra, yurt içi ve yurt dışına satışını gerçekleştirmektedir.

I.1.3. ÖZ-KA TARIM

- (27) 1994 yılında kurulan ÖZ-KA TARIM ağırlıklı olarak turunçgil ürünleri ve kuru soğan alım satım ve ihracat faaliyetinde bulunmaktadır. Turunçgil alımlarının tamamını Adana ve Mersin illerinden yapan teşebbüs, paketleme tesislerinde işlediği ürünlerin yaklaşık %(...)'ını ihraç etmektedir. Herhangi bir depolama faaliyeti bulunmayan ÖZ-KA TARIM'ın tek hissedarı Özkan ŞİMŞEK'tir.

I.1.4. EREN TARIM

- (28) 1993 yılında Mersin'de kurulan ve yaş meyve ve sebze ticareti faaliyetinde bulunan EREN TARIM, temin ettiği ürünlerin çoğunluğunu ihraç etmektedir. EREN TARIM'ın soğuk hava odası ve iki adet narenciye paketleme tesisi bulunmaktadır.

I.1.5. ÇEKOK

- (29) 2001 yılında kurulan ÇEKOK'un İstanbul/Tuzla, Mersin, İzmir ve Antalya'da dört adet paketleme tesisi, Antalya ve Sakarya Karasu'da iki adet çiftliği bulunmaktadır. ÇEKOK Sakarya, Konya, Ankara, Erzurum, Samsun, Trabzon, İzmir, Bayrampaşa, Ataşehir, Antalya ve Bursa'da bulunan meyve ve sebze toptancı halinde meyve sebze toptancılığı faaliyetinde bulunmaktadır.

I.1.6. SOPALI NARENCİYE

- (30) 2014 yılında kurulan SOPALI NARENCİYE, Mersin ili Erdemli ilçesinde yer alan depo ve işleme tesisi ile İstanbul ili Bayrampaşa halinde yer alan satış birimi aracılığıyla meyve ve sebze toptancılığı faaliyetinde bulunmaktadır.

I.1.7. GÜLERLER

- (31) 1997 yılında kurulan GÜLERLER, meyve ve sebze alım satım işiyle iştigal etmektedir. GÜLERLER, yurtiçine ve yurtdışına satışını yaptığı ürünlerin bir kısmını kendi üretiminden, bir kısmını ise üreticilerden tedarik etmektedir.

I.1.8. KARA YAŞ

- (32) 1990 yılında kurulan KARA YAŞ, Mersin ili Erdemli ilçesinde Mersin ve Adana illerinden temin ettiği ürünlerin iç ve dış pazarda ticaretini yapmaktadır. KARA YAŞ, soğuk hava deposu ve paketleme tesisinin bulunduğu şirket merkezinden ihracat, Mersin toptancılar halinde bulunan şubelerinden de yurtiçine satış gerçekleştirmektedir.

I.1.9. BALCI TARIM

- (33) 2002 yılında kurulan BALCI TARIM, İstanbul ili Bayrampaşa halinde meyve ve sebze komisyonculuğu faaliyetinde bulunmaktadır.

I.1.10. AKBAŞLAR TARIM

- (34) 2000 yılında kurulan AKBAŞLAR TARIM, İzmir ili meyve ve sebze halinde meyve ve sebze komisyonculuğu faaliyetinde bulunmaktadır. AKBAŞLAR TARIM'ın depolama faaliyeti bulunmamaktadır.

I.1.11. Sezai Ahmet HALLAÇ

- (35) 1977 yılında şahıs şirketi olarak kurulan teşebbüs, narenciye ürünlerinin paketlenmesi ve bu ürünlerin yurtiçi ve yurtdışı satışı işi ile iştigal etmektedir. Teşebbüs, genellikle ürünlerini anlık olarak satmayı tercih ederken ürün satışlarının devamlılığını sağlamak adına depolama faaliyetinde bulunabilmektedir.

I.1.12. Ahmet DOĞAN

- (36) 2012 yılında şahıs şirketi olarak kurulan Ahmet DOĞAN, Adana ili Seyhan ilçesinde bulunan meyve ve sebze halinde meyve ve sebze komisyoncusu olarak faaliyet göstermektedir. Ahmet DOĞAN'ın herhangi bir depolama faaliyeti bulunmamaktadır.

I.1.13. Şehmuz ÖZGÜN

- (37) 2016 yılında şahıs şirketi olarak kurulan Şehmuz ÖZGÜN, Adana meyve ve sebze halinde meyve ve sebze komisyoncusu olarak faaliyet göstermektedir. Şehmuz ÖZGÜN'ün herhangi bir depolama faaliyeti bulunmamaktadır.

I.1.14. Harun AHMETOĞLU

- (38) 1999 yılında şahıs şirketi olarak kurulan Harun AHMETOĞLU, İstanbul ili Ataşehir meyve ve sebze halinde meyve ve sebze komisyonculuğu faaliyetinde bulunmaktadır.

I.1.15. Murat TOPAL

- (39) 2006 yılında şahıs şirketi olarak kurulan Murat TOPAL, İstanbul Bayrampaşa meyve ve sebze halinde komisyoncu sıfatı ile faaliyet göstermektedir.

I.1.16. HAS EGELİ

- (40) 2011 yılında Ali Has-Has Egeli Narenciye unvanıyla kurulan, 2016 yılında tür değişikliğine giderek Has Egeli Nar. San. ve Tic. Ltd. Şti. unvanını alan teşebbüs; narenciye, yaş sebze ve meyve alım satımı, pazarlaması, ithalat ve ihracatı alanında faaliyet göstermektedir.

I.2. Yerinde İncelemelerde Elde Edilen Bilgi ve Belgeler¹

- (41) Soruşturma sürecinde limonun toptan seviyede ticaretiyle iştigal eden ve hakkında soruşturma yürütülen teşebbüslerde yapılan yerinde incelemelerde elde edilen bilgi ve belgelere aşağıda yer verilmiştir:
- (42) 12.09.2019 tarihli "11.08.2019 Satış Toplantısı Gündem Maddeleri" konulu (.....) çalışanları arasındaki e-posta yazışmasının ekinde yer alan belgede aşağıdaki ifadeler yer almaktadır (Belge-80/6-7).

"...150 boy mayer (.....) lira. (.....) 150 boyda sandıkta satıyor.
180 boy mayer (.....) lira. (.....) 180 boyları (.....) liraya satıyor.

¹ Yerinde incelemelerde (.....) dışındaki teşebbüslerden kayda değer herhangi bir belge alınmamıştır.

Mayer fiyatı bugün değerlendirilecek.

...

Her dükkânda limon 150 boyda var. En pahalı limon bizde, limon yüzünden diğer ürün satışları etkileniyor.”

- (43) 26.07.2019 tarihli ve “BM ACI” konulu (.....) çalışanları arasında gerçekleşen e-posta yazışmasında aşağıdaki ifadeler yer almaktadır (Belge-80/9).

“...Aşağıdaki konuştuğumuz tarihlere aksiyon alabiliyoruz değil mi ?

Fiyatları o tarihe yakın belirleriz. Raftaki en yakın rakibin ...% altına ineriz şeklinde planlarız...”

- (44) 03.06.2020 tarihli ve “Haller Satış Toplantısı notları 03.06.2020” konulu (.....) çalışanları arasındaki e-postada aşağıdaki ifadeler yer almaktadır (Belge-80/14).

“...Limon da tüm boylar fiyatımız 1 tık yüksek /fiyat bulmakta zorlanılıyor.

Klipsler lekeli geliyor/Klipse Ankara talep yok fiyatımız da yüksek kalıyor...”

- (45) 12.06.2020 tarih ve “Satış Toplantısı notları ve Meyve devirleri” konulu (.....) çalışanları arasındaki e-posta yazışmasında aşağıdaki ifadeler yer almaktadır (Belge-80/16).

“...Yerinde fiyatlar düştüğünde anında bize yansıtılmalı / yoksa limon satışımızı durduruyor /Müşteriyi kaçırmamıza sebep oluyor...”

- (46) 08.04.2020 tarih ve “Haller Satış Toplantısı notları” konulu (.....) çalışanları arasındaki e-posta yazışmasında aşağıdaki ifadeler yer almaktadır (Belge-80/17).

“...Limon fiyatlarımız yüksek kalıyor”

- (47) Yine soruşturma sürecinde haklarında soruşturma açılmayan ancak limon depoculuğu alanında faaliyet gösteren teşebbüslerde gerçekleştirilen yerinde incelemelerde ise gerek depoculuk faaliyeti ile ilgili rakip teşebbüslerin iletişimlerine işaret eden gerek hakkında soruşturma yürütülen toptancı teşebbüslere ilişkin olarak herhangi bir bilgi ve/veya belge bulunmamıştır.

I.3. İlgili Pazar

I.3.1. Yaş Meyve Sebze Ticareti ile İlgili Mevzuat

- (48) 5957 sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun (5957 sayılı Kanun) ve bu Kanuna dayanılarak hazırlanan 07.07.2012 tarihli ve 28346 sayılı Sebze ve Meyve Ticareti ve Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik (Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik) yaş sebze ve meyvenin alım satımına ilişkin temel usul ve esasları düzenlemektedir. Söz konusu mevzuatın ilgili hükümlerine aşağıda yer verilmektedir.

- (49) 5957 sayılı Kanun’un “Toptancı haline bildirim, malların toptan ve perakende alım satımı” başlıklı 4. maddesine göre;

“(5) Malların toptan alım ve satımı toptancı hallerinde yapılır.

(6) Malların perakende satışını yapanlar, bunların toptancı halinden satın alındığını veya toptancı haline bildirildiğini belgelemek zorundadır.”

- (50) Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik’in 36. maddesi ise söz konusu Kanun hükmüne getirilen istisnaları düzenlemektedir. Buna göre;

“(2)Toptancı haline bildirimde bulunmak kaydıyla;

a) Sınaî üretimde kullanılmak üzere sanayicilerce satın alınan mallar,

b) İhraç edilmek üzere ihracatçılarca satın alınan mallar,

c) İlgili mevzuatı çerçevesinde ithalatçılarca ithal edilen mallar,

ç) Toptancı hali dışında üretici örgütlerince satılan mallar,

d) 1/12/2004 tarihli ve 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu kapsamında organik tarım faaliyetleri esaslarına uygun olarak üretilen ham, yarı mamul veya mamul haldeki sertifikalı ürünler,

e) İyi tarım uygulamaları kapsamında sertifikalandırılan ürünler toptancı hali dışında toptan alınıp satılabilir.”

(3) Perakende olarak ya da toptancı halinde toptan olarak satmak veya münhasıran kendi tüketiminde kullanmak üzere fatura veya müstahsil makbuzuyla doğrudan üreticilerden yapılan toptan alımlar, toptancı haline bildirimde bulunmak kaydıyla toptancı hali dışında yapılabilir.”

(51) Yukarıdaki hükümler kapsamında malların toptan alım ve satımının toptancı hallerinde yapılması zorunlu kılınmış; bu hükme getirilen istisnalar ise açıkça belirtilmiştir. Bu bağlamda bildirim sistemi ile alım satımına konu tüm sebze ve meyveler hal kayıt sistemine bildirilecektir. Toptancı hali dışında alınıp satılabilecek ürünler için dahi toptancı haline bildirim yükümlülüğü bulunmaktadır. Malların perakende satışını gerçekleştirenlerin ise yine söz konusu malların, toptancı halinden satın alındığını veya toptancı haline bildirildiğini belgeleme zorunluluğu bulunmaktadır.

(52) 5957 sayılı Kanun'un "Üretici örgütleri, komisyoncular, alıcı ve satıcılar" başlıklı 5. maddesine göre;

“(5) Komisyoncuların satış bedeli üzerinden alacakları komisyon oranı, yüzde sekizi aşmamak üzere taraflarca serbestçe tespit edilir. Bakanlık bu oranı yarıya kadar indirmeye yetkilidir.

(8) Malların toptan satışı; üreticiler, üretici örgütleri, komisyoncular ve tüccarlar² tarafından yapılır.

(9) Hiçbir ayırım yapılmaksızın bütün gerçek veya tüzel kişiler, toptan satış miktarından az olmamak kaydıyla toptancı hallerinden mal satın alabilir.”

(53) Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik'in 34. maddesinde ise 5957 sayılı Kanun'un 5. maddesinin 8. ve 9. fıkrası hükmüne ek olarak;

“(3) Üreticiler, toptancı halinde yalnızca kendi ürettikleri sebze ve meyvelerin satışını yapabilir.

(4) Üretici örgütleri, toptancı halinde ortak veya üyelerine ait mallar ile faaliyet merkezinin bulunduğu yerdeki diğer üreticiler ile üretici örgütlerine ait malların alım ve satımını yapabilir.

(5) Aynı toptancı halinde faaliyet gösterenler, mal fiyatlarının yükselmesine sebebiyet vermemek veya düşmesine engel olmamak kaydıyla, kendi aralarında mal alabilir, satabilir veya devredebilir. Ancak, bu alım, satım ve devirler, piyasa şartlarına göre malların bir kısmı veya tamamı için toptancı hali bazında ya da genel olarak Bakanlıkça sınırlandırılabilir.”

² 5957 sayılı Kanun'un 2. maddesine göre "tüccar", malın toptan satışı amacıyla kendi adına ve hesabına çalışan meslek mensuplarını ifade etmektedir.

- (54) Yukarıdaki hükümler bağlamında malların toptan satışını yapabilecek kişiler; üreticiler, üretici örgütleri, komisyoncular ve tüccar ile sınırlandırılmıştır. Fakat sayılan teşebbüslerin satışını gerçekleştirebilecekleri ürünler sınırsız değildir. Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik'te hangi ürünlerin satılabileceği açıkça düzenlenmiştir. Ayrıca komisyoncuların satış bedeli üzerinden alacakları komisyon oranı için üst sınırı bulunduğuna anlaşılmaktadır.
- (55) Toptancı halinde faaliyet gösterenlerin kendi aralarında mal alıp satmaları da çeşitli koşullara bağlanmıştır.
- (56) 5957 sayılı Kanun'un "*Serbest rekabet şartlarının korunması ve standardizasyon*" başlıklı 6. maddesine göre;
- "(1) Fiyatların, malların arz ve talebine bağlı olarak serbest rekabet şartlarına göre oluşması esastır.*
- (2) Meslek mensupları, serbest rekabeti engellemek amacıyla kendi aralarında veya üreticilerle ticarî anlaşmalar yapamaz, uyumlu eylemde bulunamaz ve hâkim durumlarını kötüye kullanamaz."*
- (57) 5957 sayılı Kanun'un "*Toptancı hallerindeki işyerleri ile pazar yerlerindeki satış yerlerinin işletilmesi*" başlıklı 11. maddesine göre;
- "(6) Belediye toptancı hallerinde faaliyet gösteren işletmelerden veya pazar yerlerindeki satış yerlerini kullananlardan;*
- d) Serbest rekabeti engellemek amacıyla kendi aralarında veya üreticilerle ticari anlaşmalar yapanların, uyumlu eylemde bulunanların veya hakim durumlarını kötüye kullananların kira sözleşmelerinin feshine ya da satış işlemlerinin veya tahsislerinin iptaline belediye encümenince karar verilir."*
- (58) 5957 sayılı Kanun'daki yukarıdaki yasaklama hükümlerinin 4054 sayılı Kanun ile paralel olduğu anlaşılmaktadır. 5957 sayılı Kanun'un 11. maddesi ise rekabete aykırılık halleri için belediye encümeni tarafından kira sözleşmelerinin feshine ya da satış işlemlerinin veya tahsislerinin iptaline karar verilmesi hususunu düzenlenmiştir.
- (59) 5957 sayılı Kanun'un "*Yasaklar*" başlıklı 13. maddesine göre;
- "Malların toptan veya perakende ticaretinde;*
- a) Piyasada darlık yaratmak, fiyatların yükselmesine sebebiyet vermek veya fiyatların düşmesine engel olmak için malların belirli ellerde toplanması, satışından kaçınılması, stoklanması, yok edilmesi, bu amaçla propaganda yapılması veya benzeri davranışlarda bulunulması... yasaktır."*
- (60) 5957 sayılı Kanun'un "*Cezalar*" başlıklı 14. maddesi ise bu yasağa ilişkin yaptırımı düzenlemektedir:
- "f) ...13 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendine aykırı hareket edenler ile gerçeğe aykırı analiz raporu düzenleyenler veya bu raporun düzenlenmesini sağlayanlar hakkında on bin Türk Lirası idarî para cezası uygulanır."*
- (61) Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik'in "*Kiralama ve satışın iptali*" başlıklı 50. maddesine göre;
- "d) Piyasada darlık oluşturmak, fiyatların yükselmesine sebebiyet vermek veya fiyatların düşmesine engel olmak için malları belirli ellerde toplayanlar, satışından kaçınanlar, stoklayanlar, yok edenler, bu amaçla propaganda yapanlar veya benzeri*

davranışlarda bulunanların ...kira sözleşmesinin feshine ya da satış işleminin iptaline belediye encümenince karar verilir.”

- (62) Söz konusu hükümler, fiyatların yükselmesine sebebiyet vermek veya fiyatların düşmesine engel olmak için stokçuluk yapılmasına bağlanan sonuçları düzenlemektedir. Stokçuluk yapmanın yasaklanmasının yanı sıra söz konusu eylemin idari yaptırımlara bağlandığı anlaşılmaktadır.

I.3.2. Limon Ürününe İlişkin Genel Bilgiler³

- (63) Türkiye’de Lamas, Kara Limon, Kıbrıs Limonu, Kütdiken, Enterdonat, Mayer, Molla Mehmet, Misket gibi çeşitli türleri bulunan limonun üretimi on milyona yakın meyve veren ağaç sayısı ile 2019 yılı itibarıyla yaklaşık 400 bin dekarlık alan üzerinde gerçekleştirilmekte olup, limon üretim alanlarının yaklaşık %48’i Mersin, %37’si Adana, %6’sı Muğla, %5’i Hatay ve %4’ü Antalya’da bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda yıllar itibarıyla il bazlı limon üretim miktarı görülmektedir.

Tablo 1- İl Bazlı Limon Üretim Miktarı (Ton)

İLLER	2014	2015	2016	2017	2018
Mersin	414.499	450.878	587.392	613.873	656.440
Adana	132.953	131.955	120.823	216.032	238.845
Muğla	60.411	54.556	52.651	65.933	99.840
Antalya	73.369	71.046	55.605	62.065	54.318
Hatay	40.556	38.856	31.317	46.430	47.119
Diğer İller	3.442	3.259	2.812	2.800	3.438
Toplam	725.230	750.550	850.600	1.007.133	1.100.000

Kaynak: Ziraat Mühendisleri Odası Limon Raporu 2019

- (64) Başlıca limon çeşitlerinden olan Lamas, ekoloji seçici bir tür olduğundan dolayı Türkiye’de Mersin ilinin batısında (Erdemli-Silifke) özel bir bölgede yetiştirilebilmektedir. Uygun koşullarda dokuz ay süreyle depolanabilmektedir. Türkiye’de üretilen en kaliteli limon çeşitlerindedir. Enterdonat (interdonato), dünyada en çok Türkiye’nin Doğu Akdeniz Bölgesinde yetiştirilmekte olup en önemli özelliği en erkenci tür olmasıdır. Bu nedenle depolamaya elverişli değildir. Uzun süreli depolamada puflaşma gözlemlenebilmektedir. Mayer, limon ile portakal veya mandalin melezi bir limon çeşidi olup gençlik döneminden sonra dona karşı diğer limonlara nazaran daha dayanıklıdır. Dikildikten bir yıl sonra meyve vermeye başlamaktadır. İtalyan Memeli (Kara Limon), en eski yerli limon çeşitlerinden olup Türkiye’de en çok üretilen çeşitlerindedir. Verimli, yüksek kaliteli, muhafaza ve taşımaya elverişlidir. Kütdiken; meyvesi kaliteli limon çeşitlerinden biridir. Uzun süreli muhafazaya uygundur. Bu sebeple ihracat için tercih edilen bir çeşittir⁴. Aşağıdaki tabloda limon çeşitlerine göre hasat zamanları yer almaktadır:

³Bu bölüm hazırlanırken TMMOB tarafından yayımlanan “Limon Raporu/2019” (<https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/limonraporu-2019.pdf>), DEMİRTAŞ, B. (2005) “Türkiye’de Limon Üretim Ekonomisi ve Pazar Yapısı”, Çukurova Üniversitesi Doktora Tezleri Serisi ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden yararlanılmıştır.

⁴ <https://tarimsaati.wordpress.com/category/limon-cesitleri/> Erişim tarihi: 02.02.2021; <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/alata/Belgeler/Diger-belgeler/T%C3%BCrkiyedekiLimon%C3%87e%C5%9FitleriGKafa.pdf> Erişim tarihi: 02.02.2021

Tablo 2- Limonun Türlerine Göre Hasat Dönemi

Limon Çeşitlerine Göre Hasat (Derim) Zamanı	
Limon Çeşidi	Hasat Zamanı
Lamas Limonu	Kasım başı – şubat
İtalyan Memeli Limon (Kara Limon)	Kasım-ocak ayı ortası
Molla Mehmet Limonu	Kasım – ocak
Kıbrıs Limonu	Kasım ayı
Kütdiken Limonu	Kasım-şubat ayları
Enterdonat Limonu	Eylül sonu-ekim ayı ortası
Mayer Limonu	Eylül ayında ekşi. ilkbaharda tatlı limon
Lisbon Limonu	Aralık-mart ayları
Lime (Misket veya Yeşil) Limon	Eylül-ekim

Kaynak: <http://tarimsalistatistik.com/tr-TR/Sayfa/limon-yetistiriciligi> Erişim Tarihi: 02.02.2021

- (65) Aşağıdaki tabloda 2014-2020 yıllarında limona ilişkin çeşitli veriler yer almaktadır. Limon üretimimizin yaklaşık olarak yarısının ihraç edildiği, buna kıyasla ithalatımızın ise düşük seyrettiği görülmektedir. Limon üretim miktarına bakıldığında ise diğer yıllardan farklı olarak 2019 - 2020 döneminde limon üretiminde düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Limon üretimi, 2018 yılında 1,1 milyon ton olarak gerçekleşirken, üretim 2019 yılında yaklaşık %14 azalarak 950 bin tona kadar düşmüştür. 2019 yılında üretimde yaşanan düşüş genel olarak mevsim şartlarındaki zorluklardan kaynaklanan narenciye verimindeki düşüş ile açıklanmaktadır. Nitekim limon üretiminde 2018 yılında meyve veren ağaç başına elde edilen ürün miktarı 126 kg olarak gerçekleşirken, 2019 yılında verimde yaklaşık %24'lük bir kayıp yaşanarak meyve veren ağaç başına ürün miktarı 97 kg olarak gerçekleşmiştir. Üretim düşüşüyle ilgili olarak Ticaret Bakanlığı tarafından 2020 yılı Ocak-Mart dönemindeki limon fiyatlarında görülen artışlarda bu dönemde arz miktarında önceki yıllara göre meydana gelen azalışın etkisinin olabileceğinin değerlendirildiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte 2020-2021 döneminde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2020 yılı Türkiye limon üretim miktarının yaklaşık 1.050.000 ton seviyelerinde olacağı tahmin edilmektedir.

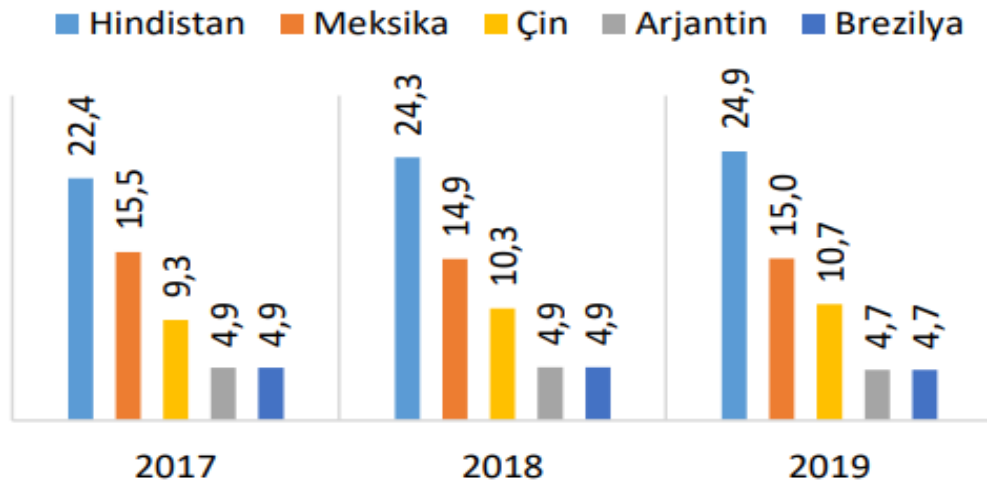
Tablo 3-Limon Verileri

	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Toplu meyveliklerin alanı (1000 da)	277	286	300	324	359	402
Ağaç başı ortalama verim (kg/ağaç)	109	107	96	121	126	97
Üretim (ton)	725.000	751.000	851.000	1.007.000	1.100.000	950.000
Tüketim (ton)	250.000	272.000	332.000	377.000	497.000	-
İthalat (ton)	8.000	4.000	5.000	10.000	2.000	-
İhracat (ton)	449.000	446.000	503.000	590.000	463.000	470.000

Kaynak: TC Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Ürünleri Piyasaları-Limon 2020 Raporu, TÜİK verileri http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001

- (66) Turunçgiller içinde limon, yıl boyu talep edilen ve tüketilen bir ürün olması nedeniyle, tüketim yönünden sürekli bir talep ile karşı karşıyadır. Yılın her ayında limona yönelik bir talep varlığından bahsedilebilecekse de ürünün üretimi ancak senenin belli bir bölümünde gerçekleştirilmektedir⁵. Türüne göre Ağustos ile Mart ayları arasında hasadı yapılan limon, geriye kalan dönemde depolarda muhafaza edilebildiği için yıl boyunca piyasaya arz edilebilmektedir.
- (67) Yıllık limon arzını belirleyen en önemli unsur verimlilik olmakla birlikte limonun depolanma sürecinde ortaya çıkan fire miktarı da limon arzında önemli bir etken olarak yer almaktadır. Mart ayı sonundan itibaren depolara gelen limonlar en son Ağustos ayına kadar depolarda kalmakta ve bu dönem boyunca ürün depolardan piyasaya arz edilmektedir. Uygun bakım ve besleme işlemleri, depolanacak meyve kalitesi üzerinde etkili olmakta, iyi bir depolama için de kaliteli meyve elde edilmesi gerekmektedir. Ancak ürün bakımının iyi yapılması depodaki çürümenin tamamen önüne geçememektedir. Bu nedenle depolarda yer alan sandıklarda kontroller yapılmakta ve oluşan çürük meyveler ayıklanmakta ve sandıklar tekrar doldurulmak suretiyle depolamaya devam edilmektedir. Fire miktarı limonun depoda kaldığı süreye bağlı olarak artmakta birlikte fire yaklaşık %15 civarında gerçekleşmektedir. Bununla birlikte 2019 yılında hasat zamanındaki yağışlar sonucunda depoların daha nemli olması sebebiyle limondaki fire miktarının daha yüksek olduğu sektör paydaşlarınca ifade edilmektedir.
- (68) Limon üretiminde verim kaybına bağlı olarak ortaya çıkan üretimde azalma ve depolama sürecindeki fire miktarındaki artışlara karşın kişi başı yıllık limon tüketiminin, 2016-2018 yıllarında sırasıyla 3,91, 4,67 ve 6,06 kg olarak gerçekleştiği göz önüne alındığında tüketimin yıllar itibarıyla artış eğilimi gösterdiği söylenebilecektir. Ayrıca, 2019 yılının kış mevsimi itibarıyla dünyada görülmeye başlayan Covid-19 salgınının etkilerinin 2020 yılı başı itibarıyla hissedilmeye başlaması ve ilk resmi vakanın ülkemizde Mart ayında duyurulmasından itibaren limon tüketiminin daha da arttığı sektör paydaşlarınca ifade edilmektedir.
- (69) İç piyasaya ilişkin verilen bilgilerin yanı sıra küresel limon pazarına ilişkin üretim ve ihracat verileri incelendiğinde, Türkiye'nin limon üretim ve ihracatında önemli paya sahip olduğu görülmektedir.

Grafik 1- Limon Üretim Alanları Açısından Ülkelerin Payları (%)

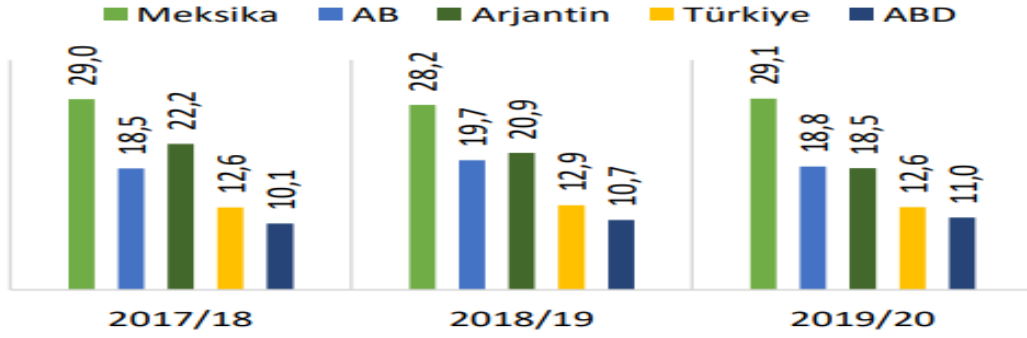

⁵ 10.11.2015 tarih ve 15-40/664-232 sayılı karar.

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Ürünleri Piyasaları – Limon Raporu (Ocak 2021)

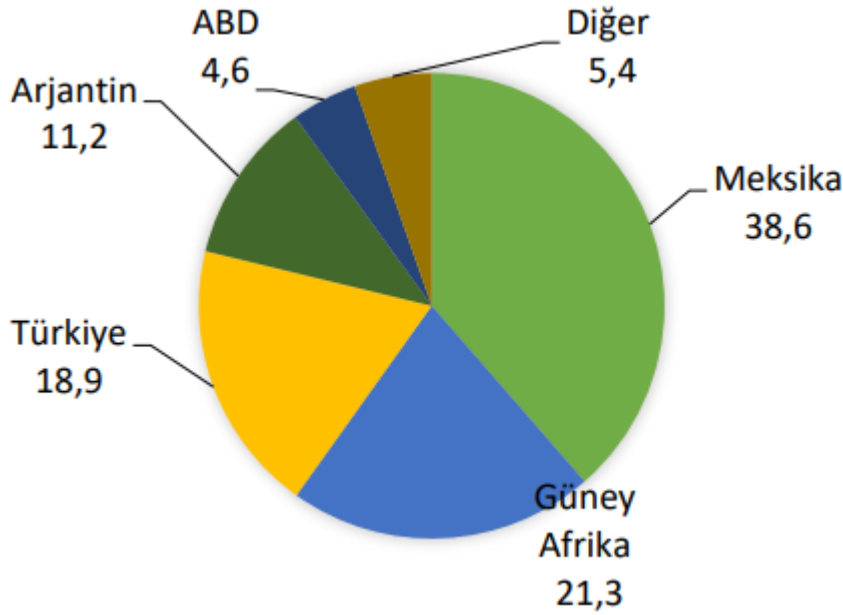
- (70) Grafik 1’de görülebileceği üzere limon üretim alanları açısından en büyük beş ülke olan Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan ve Meksika’nın 2019 yılında dünyadaki limon alanlarının yaklaşık %60’ına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte limon üretim miktarı açısından ülkelerin paylarını gösteren ve aşağıda yer alan Grafik 2’ye bakıldığında, 2017 - 2020 döneminde en çok limon üretimi yapan beş ülke arasında Türkiye’nin dördüncü sırada yer aldığı görülmektedir.

Grafik 2- Ülkelerin Dünya Limon Üretimindeki Payları (%)

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Ürünleri Piyasaları – Limon Raporu (Ocak 2021)

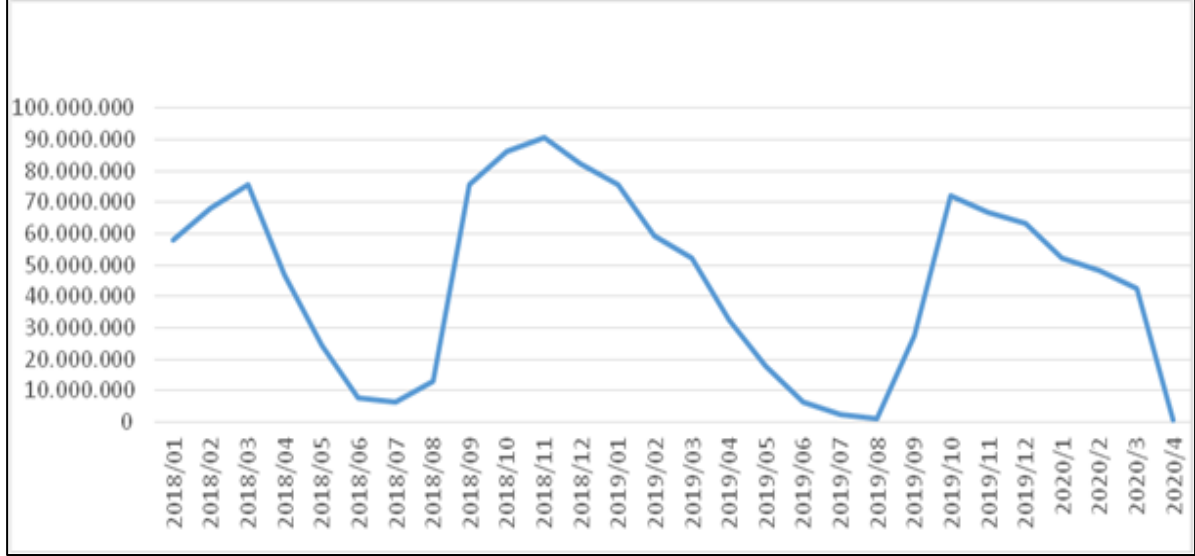
Grafik 3- Ülkelerin Dünya Limon İhracatındaki Payları (2019/20, %)

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Ürünleri Piyasaları – Limon Raporu (Ocak 2021)

- (71) Dünyada önde gelen limon ihracatçısı konumundaki ülkelerden birisi olan Türkiye’de, üretilen toplam limonun %50-60’ı ihraç edilmekte (Tablo-3), dolayısıyla ihracatta yaşanan olumlu veya olumsuz gelişmeler iç pazarı doğrudan etkilemektedir. Türkiye’nin limon ihracatı verileri incelendiğinde ise limon ihracatının daha çok limon hasadının yapıldığı dönemde yoğunlaştığı görülmektedir (Grafik-4).

Grafik 4- Türkiye Aylık Limon İhracat Miktarları (Kg)

Kaynak: UTK

- (72) Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin limon ihracatı yaptığı ülkelerin 2019 ile 2020 yıllarına ait ihracat verilerine miktar bazlı olarak yer verilmiştir. Söz konusu tabloda Türkiye'nin 2019 yılına kıyasla 2020 yılında limon ihracatının %1,52 oranında arttığı görülmektedir. Özellikle Avrupa bölgesinde yer alan ülkelere olan ihracatın 2019 yılına kıyasla arttığı gözlemlenebilmektedir. Örneğin Covid-19 salgınından en çok etkilenen ülkelerin başında gelen İtalya'nın Türkiye'den ithal ettiği limon miktarı %177 seviyesinde artmış, 2019 yılında hiç ihracat yapılmayan İspanya'ya ise 90.390 kg ihracat yapılmıştır. Aynı verilerle hazırlanan grafikte ise Avrupa bölgesi, Rusya, Irak gibi ülkelerin Çin ve İspanya gibi önemli ihracat kanallarını kaybetmenin etkisiyle ihracat taleplerini Türkiye'ye yönlendirdiği görülebilmektedir. Dolayısıyla sektör oyuncuları tarafından dile getirilen pandemi sürecinin ülkemize bazı ülkelerin limon ihracat talebini arttırdığı şeklindeki değerlendirmenin hatalı olmadığı gözlemlenebilmektedir.

Tablo 4- Türkiye'nin Ülke Bazlı Limon İhracat Miktarı (Kg)⁶

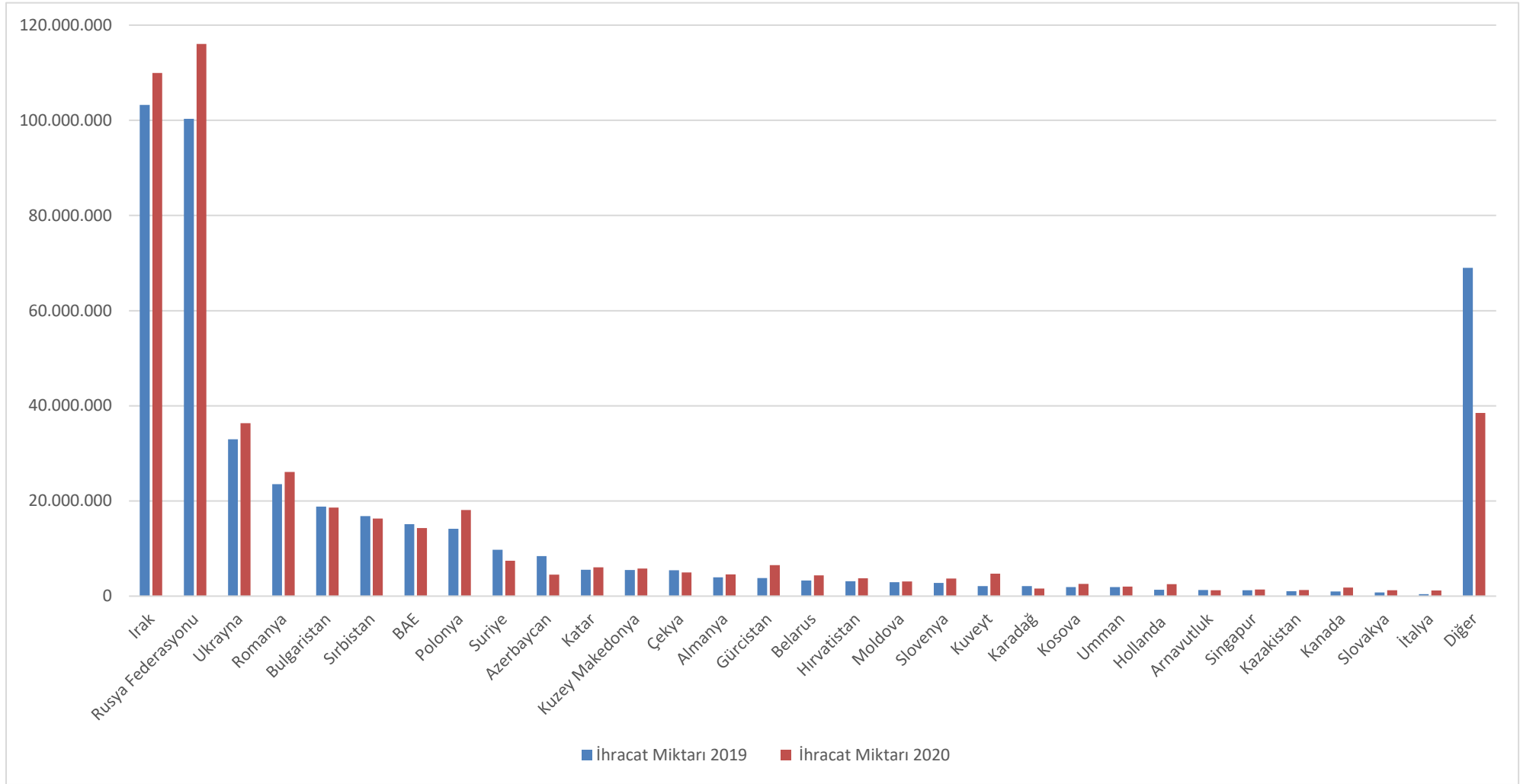
Ülke	2019	2020	Değişim Oranı (%)
Irak	103.240.927	109.974.891	6,52
Rusya Federasyonu	100.294.724	116.048.111	15,71
Ukrayna	32.940.839	36.339.924	10,32
Romanya	23.554.757	26.105.603	10,83
Bulgaristan	18.794.522	18.604.675	-1,01
Sırbistan	16.807.358	16.312.494	-2,94
BAE	15.107.369	14.320.136	-5,21
Polonya	14.175.919	18.095.721	27,65
Suriye	9.765.278	7.456.757	-23,64
Azerbaycan	8.436.249	4.541.764	-46,16
Katar	5.531.927	6.055.297	9,46
Kuzey Makedonya	5.511.393	5.815.623	5,52

⁶ İlgili veriler TÜİK dış ticaret istatistikleri veri tabanından temin edilmiş olup tabloda 2020 yılı ihracat miktarı 1 milyon kilo ve üzeri olan ülkelere yer verilmiştir. <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=25¶m2=4&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5802> Erişim Tarihi: 10.03.2021

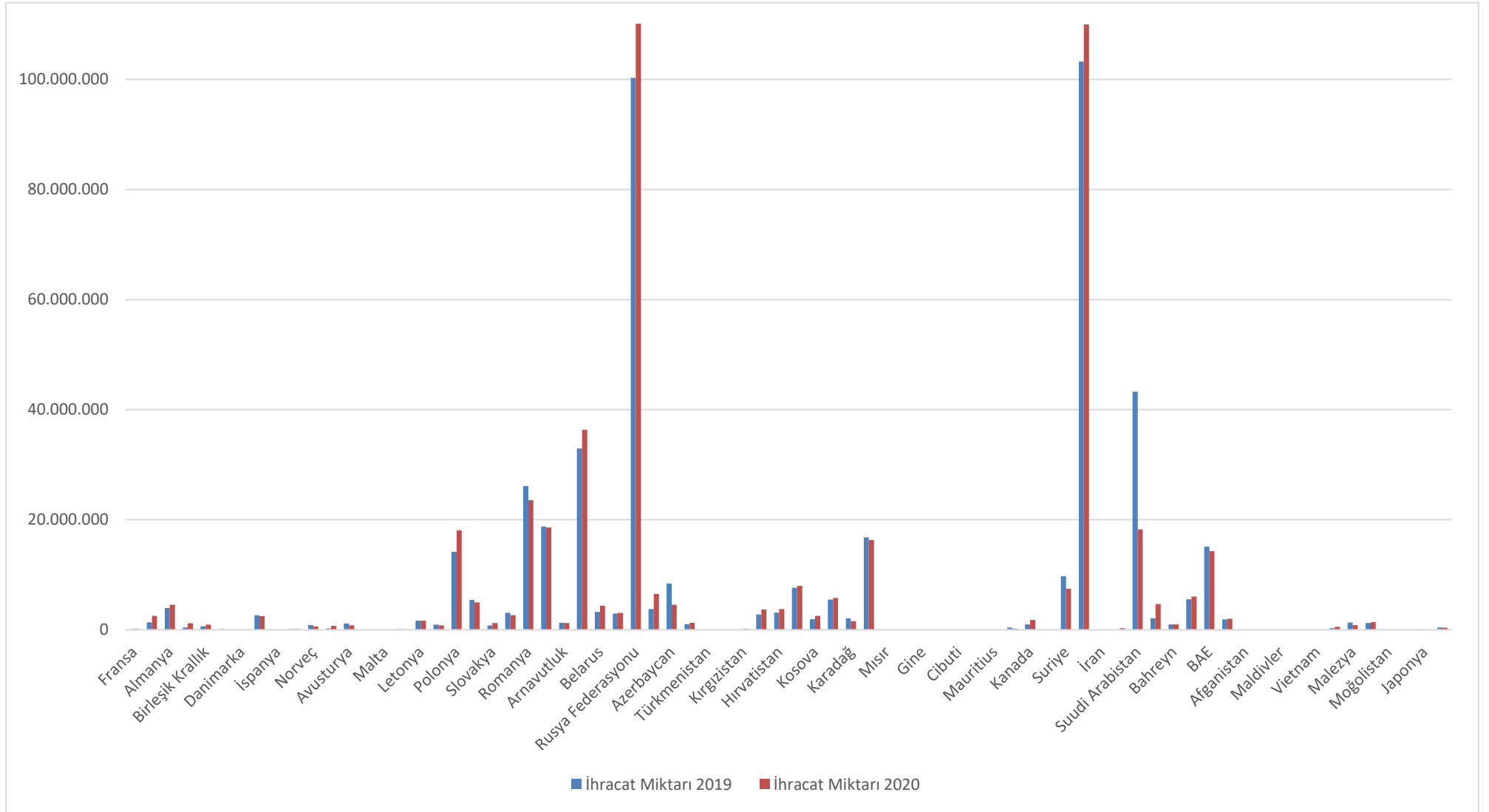
21-46/668-333

Çekya	5.451.008	4.959.553	-9,02
Almanya	3.965.758	4.569.177	15,22
Gürcistan	3.788.062	6.535.241	72,52
Belarus	3.270.264	4.374.541	33,77
Hırvatistan	3.146.831	3.766.289	19,69
Moldova	2.945.675	3.103.264	5,35
Slovenya	2.793.777	3.697.735	32,36
Kuveyt	2.118.014	4.700.873	121,95
Karadağ	2.084.870	1.576.117	-24,40
Kosova	1.922.183	2.548.281	32,57
Umman	1.886.190	2.022.939	7,25
Hollanda	1.353.188	2.521.655	86,35
Arnavutluk	1.267.629	1.225.272	-3,34
Singapur	1.256.577	1.407.701	12,03
Kazakistan	1.037.491	1.289.487	24,29
Kanada	995.437	1.784.247	79,24
Slovakya	797.165	1.241.169	55,70
İtalya	430.110	1.194.036	177,61
Diğer	68.973.744	38.523.696	-44,14
TOPLAM	463.645.235	470.712.269	1,52

Grafik 5- Türkiye'nin Ülke Bazlı Limon İhracat Miktarı (Bir Milyon Kilo ve Üzeri Ülkeler) (Kg)

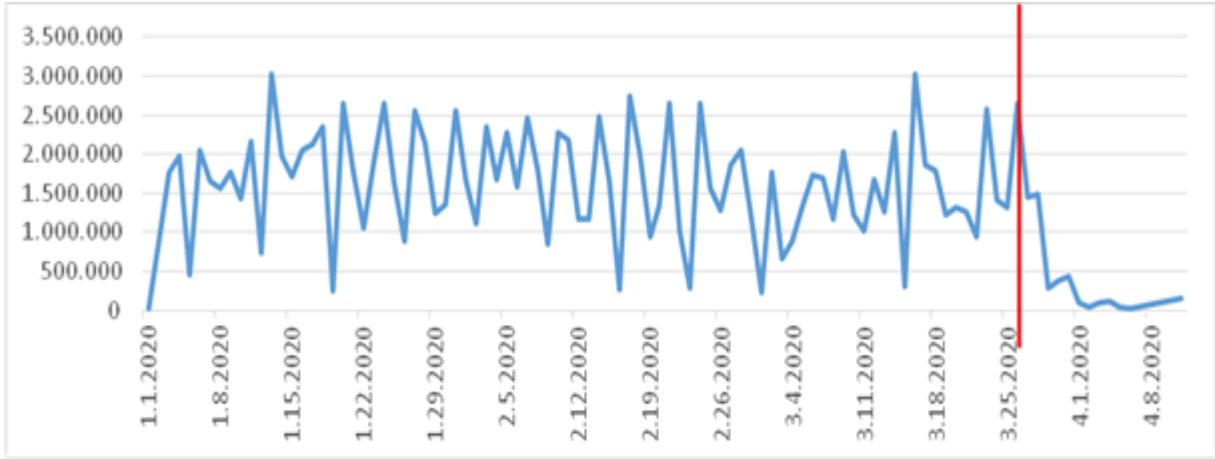

Grafik 6- Türkiye'nin Ülke Bazlı Limon İhracat Miktarı (Bütün Ülkeler) (Kg)

- (73) Yukarıda yer verilen bilgilerin yanı sıra, Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilen Covid-19 salgını nedeniyle özellikle 2020 yılı itibarıyla, önemli bir C vitamini kaynağı olması ve alkol bazlı dezenfektan üretiminde yaygın olarak kullanılması nedeniyle limona olan gerek iç gerekse de dış talebin arttığı bunun da fiyatları arttırdığı bilgisi sektör oyuncuları tarafından dile getirilmiştir.⁷ Covid-19 salgınının en çok etkilediği ülkelerin başında gelen İspanya ve İtalya'nın artan iç talebe yönelmesi ve en önemli ithalat kanallarını kaybeden Avrupa, İran ve Rusya'nın Türkiye'ye yönelik limon taleplerini arttırmasının ve döviz kurundaki yükselişin yarattığı ihracat beklentisi etkisi sebebiyle iç piyasada limon arzında problemler yaşanmaması için Türkiye'de limon ihracatı ön izne bağlanmıştır⁸. Nitekim ihracatın ön izne bağlanmasından sonra, Türkiye'de limon ihracatının önemli bir düşüş gösterdiği aşağıdaki grafikte görülmektedir (Grafik-7). Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından sunulan bilgilere göre 2019 yılı ilk 7 aylık ihracat miktarı 244.643 ton ve 112,6 milyon Dolar iken, 2020 yılı ilk 7 aylık ihracat, ihracatın ön izne bağlanmasından dolayı %40 azalarak 145.544 ton miktara karşılık 91 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 7- 2020 Yılı Türkiye Haftalık Limon İhraç Miktarları (Kg)

Kaynak: UTK

I.3.3. Yaş Meyve Sebze ve Limonun Pazarlama Süreci⁹

- (74) Türkiye'de limon da dâhil olmak üzere yaş sebze ve meyve ticaretine ilişkin pazarlama süreci çok katmanlı ve karmaşık bir yapıdadır. Yaş meyve sebze sektöründe pazarlama kanallarının üretici – komisyoncu –tüccar – perakende sektörü – tüketici olduğu bilinmektedir.
- (75) Üretici (müstahsil), serada ve açıkta yaş meyve sebze yetiştiriciliği yapan kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler belirli bir komisyon karşılığında tüm satış haklarını komisyoncuya devreder veya tüccar vasıtasıyla nihai satış noktalarına ürünlerini pazarlarlar. 01 Ocak 2012 tarihinde yayınlanan 5957 sayılı Kanun kapsamında satışın serbestleşmesiyle üreticiler doğrudan perakende sektörüne de ürünlerini satabilmeye başlamışlardır.

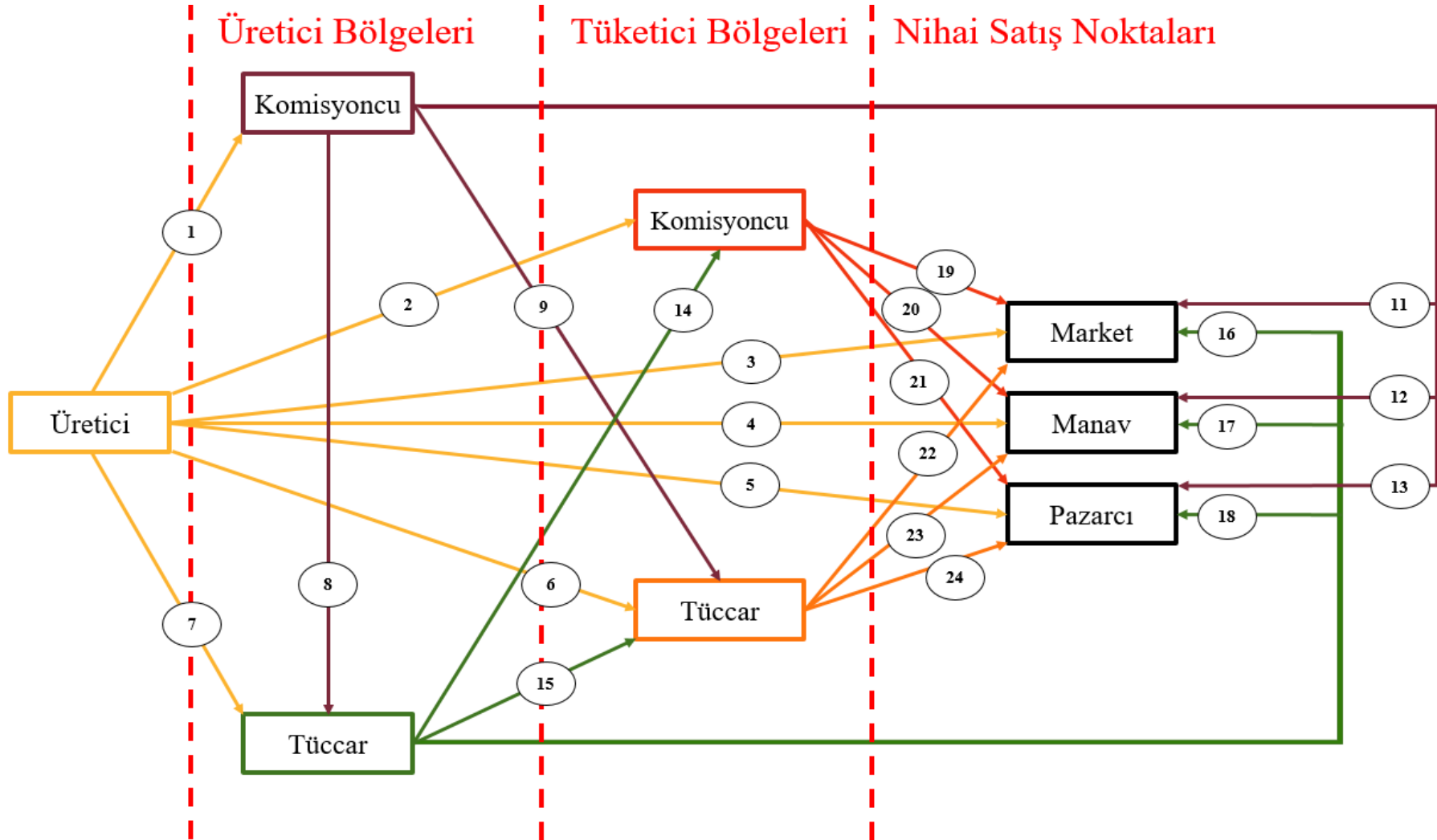
⁷ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52269726> Erişim tarihi: 13.03.2021; <https://www.dha.com.tr/ekonomi/dezenfektan-ve-kolonya-ihracatinda-tarihi-rekor/haber-1809090> Erişim tarihi: 13.03.2021.

⁸ Bkz. 07 Nisan 2020 tarihli ve 31092 sayılı Limon İhracatına İlişkin Tebliğ.

⁹ Bu bölümün yazımında BOZDEMİR, M. vd. (2021) "Domates Pazarlama Kanalları ve Pazar Marjının Belirlenmesi", TAGEM (2020) "Yaş Meyve Sebze Çalıştayı", DEMİRTAŞ, B. (2005) "Türkiye'de Limon Üretim Ekonomisi ve Pazar Yapısı", Çukurova Üniversitesi Doktora Tezleri Serisi başlıklı kaynaklardan yararlanılmıştır.

- (76) Komisyoncular ise belirli bir ücret karşılığında üreticilerin veya tüccarın getirmiş oldukları ürünleri diğer toptancı hallerine, tüccara veya nihai satış noktalarına pazarlayan kişilerdir. Üreticilerden devraldıkları ürünleri 5957 sayılı Kanun uyarınca en fazla %8 komisyon bedeli karşılığında bir başka pazarlama kanalına sevk etmektedirler. Belirlenen komisyon bedeli, üreticinin eline geçen fiyattan kesinti yapılarak tahsil edilmektedir. Komisyon bedeline ek olarak; %2 stopaj, %1 rüsum, komisyon bedelinin %18 KDV'si, stopajın %10'u SSDF (Sosyal Sigorta Destekleme Fonu) olmak üzere toplamda %12,64 oranında bir kesinti yapılarak üreticiye ücret karşılığı ödenmektedir. Komisyoncuların hem üretim hem tüketim bölgelerinde buldukları, bir başka deyişle faaliyet gösterdikleri yer kapsamında bölge içi ve bölge dışı olarak ikiye ayrıldığı belirtilmelidir.
- (77) Tüccar; yaş meyve sebze doğrudan üreticiden veya komisyoncu aracılığıyla üreticiden satın alarak bu ürünleri kendi adına satan gerçek veya tüzel kişilerdir. Komisyoncular ile tüccar arasındaki en önemli farklılık bu tanımlamada görülmektedir. Komisyoncular, sadece üreticilerin veya tüccarın getirmiş oldukları ürünleri alarak diğer araçlara bu ürünleri pazarlarken, tüccar, üreticilerden veya komisyonculardan bu ürünleri satın alarak pazarlamaktadır. Tüccarın komisyoncular gibi hem üretim hem tüketim bölgelerinde buldukları, bir başka deyişle faaliyet gösterdikleri yer kapsamında bölge içi ve bölge dışı olarak ikiye ayrıldığı belirtilmelidir.
- (78) Nihai satış noktaları olarak tanımlanan perakendeciler ise ulusal ve yerel marketler, manavlar ve pazarlar vb. yerlerden oluşmaktadır.
- (79) Türkiye'de yaş meyve sebze pazarlaması yapan 176 toptancı hali bulunmaktadır. Ülke genelinde ürünlerin yaklaşık %50'si toptancı halleri dışında ticarileşmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere ilgili mevzuat gereğince temel kural, malların toptan alım ve satımının toptancı hallerinde yapılmasıdır. Ancak (i) Sınai üretimde kullanılmak üzere sanayi kesimince satın alınan mallar, (ii) İhraç edilmek üzere ihracatçılarca satın alınan mallar, (iii) İlgili mevzuatı çerçevesinde ithalatçılarca ithal edilen mallar, (iv) Toptancı hali dışında üretici örgütlerince satılan mallar, (v) 1/12/2004 tarihli ve 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu kapsamında organik tarım faaliyetleri esaslarına uygun olarak üretilen ham, yarı mamul veya mamul haldeki sertifikalı ürünler, (vi) İyi tarım uygulamaları kapsamında sertifikalandırılan ürünler ile (vii) Perakende olarak ya da toptancı halinde toptan olarak satmak veya münhasıran kendi tüketiminde kullanmak üzere fatura veya müstahsil makbuzuyla doğrudan üreticilerden yapılan toptan alımların toptancı haline bildirimde bulunmak kaydıyla toptancı hali dışında yapılabileceği hatırlatılmalıdır. Dolayısıyla geriye kalan %50 oranında ticaretinin bu vasıta ile gerçekleştiği söylenebilecektir. Toptancı hali dışındaki pazarlama kanallarında hal dışı çalışan komisyoncular, tüccar ve büyük marketlerin satın alma birimleri tedarik görevini üstlenmektedir.
- (80) Aşağıdaki şemada Türkiye'deki yaş meyve sebze pazarlama zinciri yer almaktadır:

Şema 1- Türkiye'de Yaş Meyve Sebze Pazarlama Zinciri

Kaynak: BOZDEMİR, M. vd. (2021) "Domates Pazarlama Kanalları ve Pazar Marjının Belirlenmesi", syf. 182

- (81) “Domates Pazarlama Kanalları ve Pazar Marjının Belirlenmesi” başlıklı çalışmada yer alan¹⁰ yukarıdaki örnek şemada yaş meyve sebze değer zinciri üretici bölgeleri, tüketici bölgeleri ve nihai satış noktaları olarak üç bölüme ayrılarak incelenmiştir. Üretici ve tüketici bölgelerinde komisyoncular ile tüccar, nihai satış noktalarında ise marketler, manavlar ve pazarcılar yer almaktadır. Değer zincirinde toplamda 24 adet pazarlama kanalı oluşmuştur. Pazarlama kanalları üreticiden tüketiciye ürünlerin ulaştırılmasında; işleme, depolama, sınıflandırma, tasnifleme, paketleme ve taşıma gibi birçok işlemde meydana gelen alternatif yolları ifade etmektedir. Yaş meyve-sebzenin temini, taşınması, muhafaza edilmesi, ambalajlanması ve tasniflenmesi gibi pazarlamaya ilişkin fonksiyonların çoğu komisyoncu ve tüccar olarak ifade edilen tedarikçiler tarafından yerine getirilmektedir.
- (82) Türkiye’de tarım işletmelerinin büyük oranda küçük işletmelerden oluşması ve ayrıca yeterince örgütlü bir yapıya sahip olmamaları nedeniyle tarım ürünlerinin pazarlaması genelde aracılar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Pazarda yer alan aktörlerin fazla olması ürünün üreticiden tüketiciye gelme aşamasında ürün fiyatlarında artışa neden olabilmektedir. Pazarlama aşamasında üründe meydana gelen bu artış “pazar marjı” olarak adlandırılmaktadır. Pazar marjının yüksek olması, üreticinin düşük fiyattan sattığı ürünün, tüketici tarafından yüksek fiyatla tüketilmesine neden olmaktadır. Böylece ortaya çıkan yüksek pazar marjı üretici ve tüketici arasında yer alan aktörler arasında paylaşılmaktadır. Bu durum üretici ve tüketici gelirini olumsuz yönde etkilemektedir¹¹.
- (83) Adı geçen çalışmada yakın tarihte domates ürününün pazar marjına yönelik hesaplamalar yapılmıştır. Çalışmada¹²; yukarıdaki şekilde yer alan alternatif pazarlama kanallarından 4 tanesi seçilerek (1. Alternatif: Üretici-komisyoncu-tüccar-perakendeci, 2. Alternatif: Üretici-Tüccar-Perakendeci, 3. Alternatif: Üretici-Komisyoncu-Perakendeci, 4. Alternatif: Üretici-Perakendeci) ürün fiyatına yönelik hesaplamalar yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda en düşük fiyatlı domatesin 3. alternatif yol ile en pahalı domatesin ise aracı sayısının en fazla olduğu 1. alternatif yol ile oluştuğu tespit edilmiştir.
- (84) Aşağıdaki şemada ise bir başka çalışma¹³ kapsamında limonun çok aktörlü pazarlama yapısı görülmektedir. Esasen limon ticaretine ilişkin katmanlı ve karmaşık olan bu yapı yukarıda da değinildiği gibi Türkiye’deki yaş sebze ve meyveye ilişkin çoğu tarım ürünü açısından benzerlik göstermektedir. Tarladan tüketiciye kadar gelen süreçte sebze ve meyve fiyatlarını arttıran bu yapı ve yapının yarattığı sorunların ülkemizde sürekli tartışıldığı bilinmektedir¹⁴.

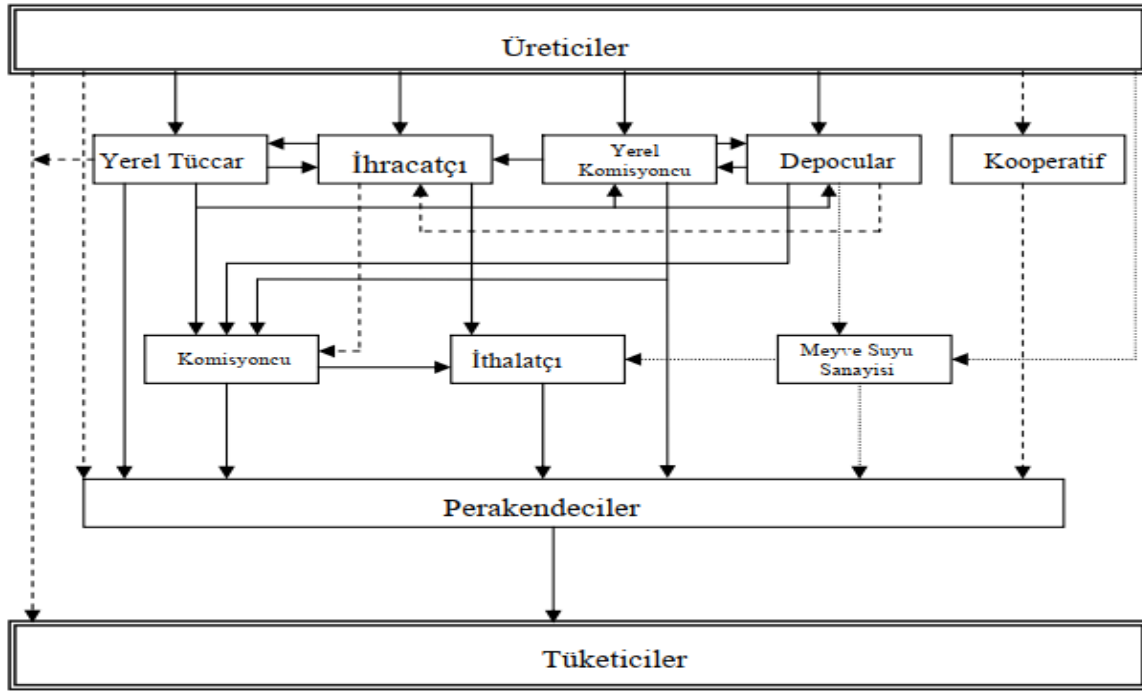
¹⁰ Söz konusu şekil tek başına domates ürününe ilişkin olmayıp Türkiye’deki yaş meyve sebze pazarlama zincirinin tamamına yöneliktir.

¹¹ TAGEM (2020) “Yaş Meyve Sebze Çalışmayı”, syf. 22

¹² BOZDEMİR, M. vd. (2021) “Domates Pazarlama Kanalları ve Pazar Marjının Belirlenmesi”, syf. 180-183

¹³ DEMİRTAŞ, B. (2005) “Türkiye’de Limon Üretim Ekonomisi ve Pazar Yapısı”, Çukurova Üniversitesi Doktora Tezleri Serisi

¹⁴ 10.11.2015 tarih ve 15-40/664-232 sayılı Kurul kararı.

Şema 2- Limonun Pazarlanma Süreci ^{15,16}

Kaynak: DEMİRTAŞ, B. (2005) "Türkiye'de Limon Üretim Ekonomisi ve Pazar Yapısı", Çukurova Üniversitesi Doktora Tezleri Serisi

- (85) İlgili çalışmada; üretici aşamasından sonra limon ticareti ile ilgili farklı işlevlerde oyuncular olduğu belirlenmiş, bunlardan en etkili olanların tüccar, komisyoncu, ihracatçı olduğu, bunların dışında kooperatifler ve limon depolama işi yapan oyuncuların da mevcut olduğu, söz konusu katmanlı yapının limon alımı yapan kişi ve kuruluşların birbirleri arasında da alım satım yapıyor olmaları nedeniyle daha da karmaşık hale geldiği belirtilmiştir. Şemadan da anlaşılacağı üzere limonun üreticiden tüketiciye geliş aşaması çeşitlilik gösterebilmektedir. Sektörde çok yoğun bir hacmi olmadığı bilinmekle birlikte, örneğin tüketiciye limonu doğrudan üretici satabilirken; üreticinin, yerel tüccara, yerel tüccarın tüketiciye ya da yerel tüccarın perakendeciye, perakendecinin tüketiciye ya da yerel tüccarın komisyoncuya, komisyoncunun perakendeciye ve oradan tüketiciye limon satması gibi çok farklı şekillerde işleyen pazarlama süreci görülebilmektedir.
- (86) Limonun pazarlanmasında ortaya çıkan karmaşık ilişkilere rağmen iç piyasaya sürülen limonun pazarlama kanalının en önemli aktörleri; üretici – komisyoncu – tüccar perakendeci şeklinde belirlenebilecektir. Söz konusu sıralama kati bir sıralama olmayıp, yukarıda yer verilen şemadan da gözlemlenebileceği üzere pazarlama sürecindeki araçların sıralamaları değişkenlik gösterebilmektedir.
- (87) Diğer tarım ürünlerine benzer şekilde limon üretimi de küçük ölçekli ve dağınık bir yapı sergilemektedir. Üretici tarafından yapılan limon satışları, genellikle bahçede ürün dalında iken tahmini miktar üzerinden yapılmakta ve limon alıcılar tarafından hasat edilmektedir. Dolayısıyla üreticiler hasat için işçilik, ambalajlama vb. giderlere

¹⁵ Türkiye'nin limon ithalatı önemsiz düzeyde gerçekleştiği için (2019 yılında toplam yaklaşık 1.500 ton, Bkz. TMMOB-Limon Raporu/2019) işbu bölümde ithalatçılara ilişkin başka bir bilgiye yer verilmeyecektir.

¹⁶ Limon meyve suyu sanayiinde bir girdi olarak kullanıldığı için limon meyvesinin pazarlama sürecinde yer almaktadır. Ancak bu dosyanın konusunu nihai tüketicin kullandığı limon ürünü oluşturduğundan, pazarlama sürecinde yer alan meyve suyu sanayisine ilişkin ilave bir bilgiye yer verilmesine gerek görülmemiştir.

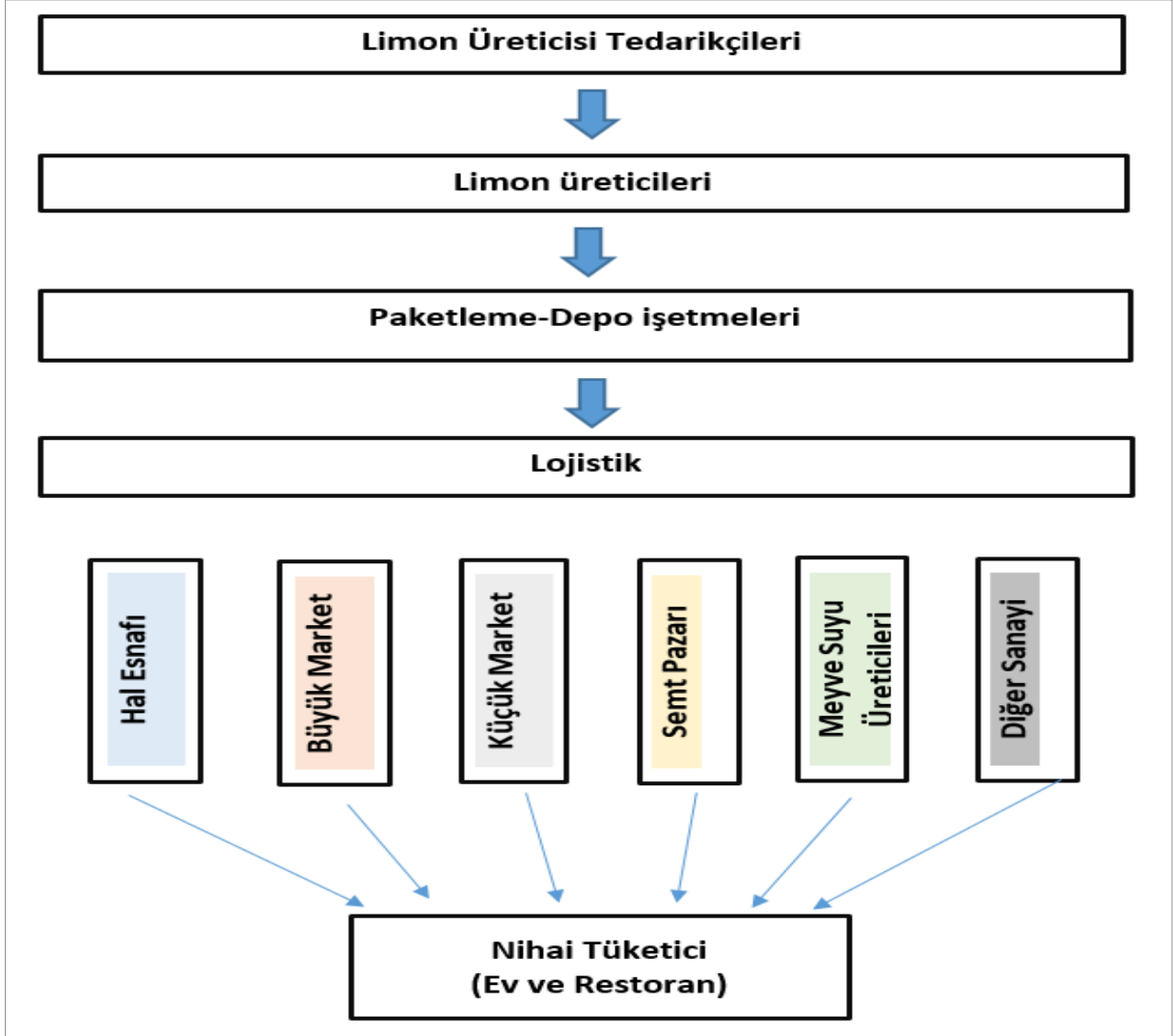
karışmamaktadır. Yaygın olan uygulama bu olmakla birlikte, üreticinin kendi limonunu hasat ettiği durumda ise üretici aleyhine hasat ve pazarlama giderleri ortaya çıkmaktadır.

- (88) Limonun pazarlanmasında en önemli gruplardan biri olarak ortaya çıkan tüccar kendi adına satın aldığı limonları paketleme ve ambalaj işlemlerinden sonra depolayarak ihracatçılara, komisyonculara, perakendecilere satmakta olup, tüccar nadir de olsa tüketicilere doğrudan satış da yapabilmektedir.
- (89) Tüccardan sonra, pazarlamada etkin olan bir diğer grup ihracatçılardır. İhracatçılar doğrudan üreticilerden limon alabildikleri gibi; tüccardan, komisyonculardan ve/veya depoculardan ürün alımı yapmakta, aldıkları ürünleri sınıflama, sarartma ve ambalajlama işlemleri uygulayarak ihraç etmektedirler. İhracatçılar, depolama bölgelerinden Mayıs ayına kadar ürün alımı yapabilmektedirler. Mayıs ayı sonrasında ise genellikle ihracat için depolardan meyve alımı olmamaktadır. İhracatçılar, ihracat dışında kalan ve daha ziyade ikinci kalite olan limon satışını da komisyonculara ve meyve suyu işleme sanayisine yapmaktadır.
- (90) Limonun pazarlanmasında etkin bir başka grup olan komisyoncular, ürün alımını doğrudan veya dolaylı olarak üretim bölgesindeki bir aracı¹⁷ vasıtasıyla üreticilerden, tüccardan ve depo işletmecilerinden yapmaktadır. Komisyoncular ürünlere sınıflama ve ambalaj işlemi yaparak limonu, ihracatçılara, depoculara, bölge dışı komisyonculara (tüketim yerindeki komisyoncu) ve perakendecilere satmaktadırlar. Komisyoncular limonun pazarlama sürecinde bölge içi ya da bölge dışı toptancı hallerinde bulunabilmektedir. Komisyoncular sadece üretici ve/veya tüccar adına ürünü satmakta olup, üreticiyle/ürün sahibiyle pazarlık yaparak çalışmakta ve gerçekleşen ticaret sonucunda belirli bir oranda (5957 sayılı Kanun uyarınca azami %8) pay almaktadır.
- (91) Depocular, genel olarak üretimin olduğu Adana, Mersin vb. illerde, ayrıca doğal şartların uygunluğu sebebiyle Nevşehir bölgesinde faaliyet göstermektedir. Ayrıca üreticilerin bir kısmı da kendi ürünleri ile birlikte diğer üreticilerden aldıkları ürünleri kendilerine ait depolarda depolayıp sonrasında pazarlayabilmektedir. Ticaret Bakanlığı tarafından limon depoculuğuna ilişkin gönderilen cevabi yazıda, çeşitli illerde bulunan 2.301 adet depo ve yaklaşık 300 gerçek ve tüzel kişi depocu olduğu görülmüştür. Yerel tüccar, üretim bölgesindeki adi depolarda Kasım-Şubat dönemi boyunca beklettikleri ürünleri bu süreçten sonra Mersin yayla depoları ile Nevşehir bölgesindeki depolara göndermektedir. Mersin ve Nevşehir bölgesinde bulunan depocuların bir bölümü kendileri limon alıp depolarken bir bölümü ise sadece depo kirası olarak çalışmaktadır. Depolama sonrası limonlar tüccar, komisyoncular, perakendeciler gibi aracı birimlerle tüketicilere ulaşmaktadır.
- (92) Pazarlama sürecinin bir diğer aktörü olan kooperatifler ise çok sınırlı bir alanda faaliyet göstermekte olup, üreticilerden temin ettikleri ürünlere sınıflama ve ambalajlama işlemi uygulayarak ürünleri komisyoncular ve/veya perakendeciler vasıtasıyla pazarlamaktadır.
- (93) Limonun pazarlama sürecine yönelik yukarıda sağlanan bilgilerin yanı sıra Tarım Bakanlığı tarafından da limonun değer zincirine ilişkin aşağıdaki şema sağlanmıştır. Buna göre hammadde halindeki herhangi bir materyal, nihai bir ürün veya ürünün bir parçası olarak müşteriye sunulana kadar tedarik zinciri üzerinde geçtiği her aşamada müşterisi açısından değerini artırırken aynı zamanda yeni bir maliyet oluşturduğu,

¹⁷ Aracı; satış-pazarlama yeteneği sınırlı küçük ölçekli üreticilerin ürünlerini pazar ile buluşturmasına aracılık eden kişi olarak tanımlanabilecektir. Burada yerel komisyoncu olarak değerlendirilebilecektir.

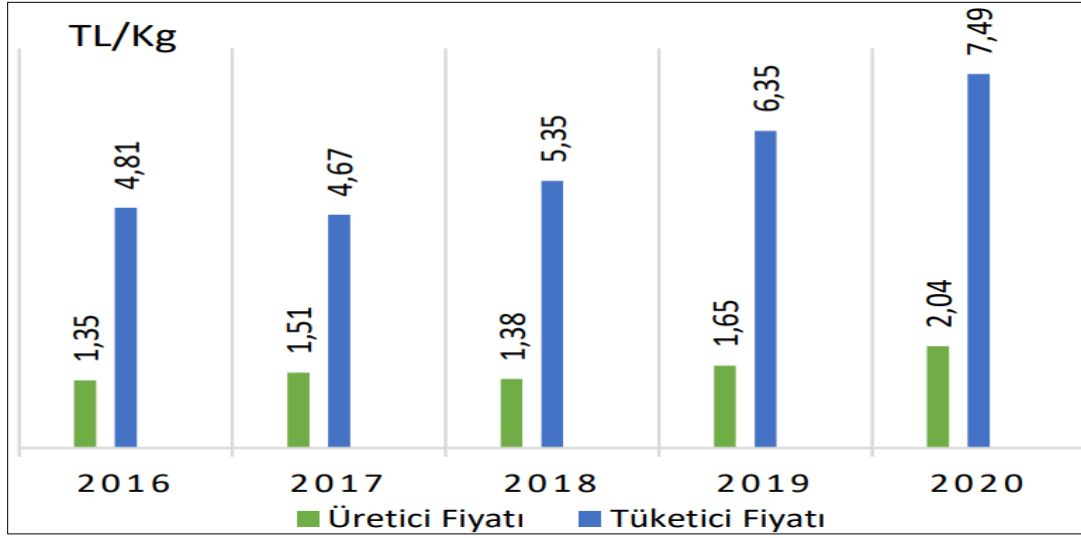
dolayısıyla, tedarik zincirinin her bir aşamasının bir miktar maliyet ve değer yaratımı içerdiği; ülkemizde limon ürününde pazarlama ve değer zincirinde maliyeti artırıcı en önemli faktörlerin, mevcut depoların tamamının standartlara uygunluğu konusundaki eksiklikler ve ürünün gerek depo, gerekse pazara ulaşımında soğuk zincirin sağlanamaması hususları olduğu, ülkemizde hasattan sonra ürünün tüketiciye ulaşımına kadar süreçte ürün kaybının ortalama % 25-30 arasında değiştiği ve bu durumun pazara ulaşan ürün miktarında azalma ile birlikte ürün fiyatının artmasına neden olduğu ifade edilmiştir.

Şema 3- Limon Değer Zinciri

- (94) Limon değer zincirinin ilk ve son aşamalarında bulunan üretici ve tüketici seviyesinde gerçekleşen yıllık bazda ortalama limon fiyatlarının değerlendirilmesi açısından; Tarım ve Orman Bakanlığının Ocak 2021 tarihli Tarım Ürünleri Piyasaları - Limon Raporu'nda yer alan fiyat bilgilerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir.

Grafik 8- Üretici ve Tüketici Seviyesindeki Fiyatlar

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Ürünleri Piyasaları – Limon Raporu (Ocak 2021)¹⁸

- (95) Yukarıdaki grafikten üreticiden tüketiciye gelene kadar ki süreçte limon fiyatlarının kayda değer ölçüde arttığı görülebilmektedir. Limonun grafikteki fiyat seyri incelendiğinde ise; 2020 yılında üretici fiyatlarının 2016 yılına göre %51, tüketici fiyatlarının %56 oranında arttığı görülmektedir. Ayrıca Bakanlık verilerine göre limonda 2018 yılı üretim maliyeti 1,01 TL/kg, 2019 yılı üretim maliyeti 1,24 TL/kg olarak gerçekleşmiştir.
- (96) Aşağıda UTK tarafından sunulan 2018- 2019 ve 2020 yıllarına özgü limon maliyet/fiyat tablolarına yer verilmektedir:

Tablo 5- 2018 Yılı Limon Fiyat- Maliyet Analizi Örneği

Limon Maliyeti Tablosu				
		2018		
1	ÜRÜN	Toplam	Genel Toplam	Birim Fiyat/Maliyet
	Ürün Fiyatı (Ton) (1,80 x 11.000 Kg)	119.800,00		
	Borsa Tescil, Stopaj-Bağkur %4	792,00		
	Ara Toplam	20.592,00	20.592,00	1,87 (20.592/11.000)
2	HASAT			
	Nakliye (Servis, boş dolu, nakliye)	1.500,00		
	Hasat İşçiliği (Yevmiye 65-TL X 35)	2.275,00		
	Ara Toplam	3.775,00	24.367,00	2,22 (24.367/11.000)
3	PAKETLEME			
	Fason-İşçilik	3.375,00		
	Hasat sonrası kimyasallar (0,06 TL/Kg)	660,00		
	Karton-kasa (0,32 TL/Kg)	3.520,00		
	Palet, Köşebent- Palet Tava, Şerit-Zimba (0,10 TL/Kg)	1.100,00		

¹⁸<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2021-Ocak%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/Limon,%20Ocak-2021,%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasa%20Raporu.pdf>
(Erişim Tarihi: 11.03.2021)

21-46/668-333

	Fileleme Maliyeti/Tüketici Ambalaj Maliyeti (0,22 TL/Kg)	2.420,00		
	Ara Toplam	11.075,00	35.442,00	3,22 (35.442/11.000)
4	DEPOLAMA			
	Soğuk Hava/Doğal Depo Kira (0,25 TL/Kg)	2.750,00		
	Depo Su Kaybı %3	1.063,00		
	Iskarta Maliyeti %15	5.316,00		
	Çürük Ürün Maliyeti %20	7.088,00		
	Ara Toplam	16.217,00	51.659,00	4,70 (51.659/11.000)
5	PAZARLAMA GİDERLERİ			
	Pazara Nakliye	1.500,00		
	Hal Rüsumu, Komisyon %10	5.165,00		
	Ara Toplam	6.665,00	58.324,00	5,30 (58.324/11.000)
6	GENEL GİDERLER			
	Finans Maliyeti (Dahil değildir)			
	İşletme Sabit Gideri (0,03 TL/Kg)	330,00		
	Yatırım Maliyeti Gideri (Dahil değildir)			
	Ara Toplam	330,00	58.654,00	5,33 (58.654/11.000)
7	İŞLETME KÂRI			
	Ortalama %20	11.730,00		
	Ara Toplam	11.730,00	70.384,00	
	Iskarta Satışı	-2.658,00		
	SON MALİYET		67.726,00	6,16 (67.726/11.000)
Not: Yukarıdaki maliyetler 35 hasat işçisi ile ortalama 11 ton limon hasatı üzerinden hesaplanmıştır.				

Tablo 6- 2019 Yılı Limon Fiyat- Maliyet Analizi Örneği

Limon Maliyeti Tablosu				
		2019		
		Toplam	Genel Toplam	Birim Fiyat/Maliyet
1	ÜRÜN			
	Ürün Fiyatı (Ton) (3,00 x 11.000 Kg)	33.000,00		
	Borsa Tescil, Stopaj-Bağkur %4	1.320,00		
	Ara Toplam	34.320,00	34.320,00	3,12 (34.320/11.000)
2	HASAT			
	Nakliye (Servis, boş dolu, nakliye)	2.000,00		
	Hasat İşçiliği (Yevmiye 70-TL X 35)	2.450,00		
	Ara Toplam	4.450,00	38.770,00	3,52 (38.770/11.000)
3	PAKETLEME			
	Fason-İşçilik (0,40 TL/Kg)	4.400,00		
	Hasat sonrası kimyasallar (0,08 TL/Kg)	880,00		
	Karton-kasa (0,35 TL/Kg)	3.850,00		
	Palet, Köşebent- Palet Tava, Şerit-Zimba (0,12 TL/Kg)	1.320,00		
	Fileleme Maliyeti/Tüketici Ambalaj Maliyeti (0,25 TL/Kg)	2.750,00		
	Ara Toplam	13.200,00	51.970,00	4,72 (51.970/11.000)
4	DEPOLAMA			
	Soğuk Hava/Doğal Depo Kira (0,35 TL/Kg)	3.850,00		

21-46/668-333

	Depo Su Kaybı %3	1.559,00		
	Iskarta Maliyeti %15	7.795,00		
	Çürük Ürün Maliyeti %20	10.394,00		6,87 (75.568/11.000)
	Ara Toplam	23.598,00	75.568,00	
5	PAZARLAMA GİDERLERİ			
	Pazara Nakliye	2.000,00		
	Hal Rüsumu, Komisyon %10	7.557,00		
	Ara Toplam	9.557,00	85.125,00	7,74 (85.125/11.000)
6	GENEL GİDERLER			
	Finans Maliyeti (Dahil değildir)			
	İşletme Sabit Gideri (0,05 TL/Kg)	425,00		
	Yatırım Maliyeti Gideri (Dahil değildir)			
	Ara Toplam	425,00	85.550,00	7,78 (85.550/11.000)
7	İŞLETME KÂRI			
	Ortalama %20	17.110,00		
	Ara Toplam	17.110,00	102.660,00	
	Iskarta Satışı	-3.897,00		
	SON MALİYET		98.763,00	8,98 (98.763/11.000)
Not: Yukarıdaki maliyetler 35 hasat işçisi ile ortalama 11 ton limon hasatı üzerinden hesaplanmıştır.				

Tablo 7- 2020 Yılı Limon Fiyat- Maliyet Analizi Örneği

Limon Maliyeti Tablosu				
		2020		
1	ÜRÜN	Toplam	Genel Toplam	Birim Fiyat/Maliyet
	Ürün Fiyatı (Ton) (2,70 x 11.000 Kg)	29.700,00		
	Borsa Tescil, Stopaj-Bağkur %4	1.188,00		
	Ara Toplam	30.888,00	30.888,00	2,81 (30.888/11.000)
2	HASAT			
	Nakliye (Servis, boş dolu, nakliye)	2.300,00		
	Hasat İşçiliği (106 TL/Kg)	3.710,00		
	Ara Toplam	6.010,00	36.898,00	3,35 (36.898/11.000)
3	PAKETLEME			
	Fason-İşçilik (0,50 TL/Kg)	5.500,00		
	Hasat sonrası kimyasallar (0,10 TL/Kg)	1.100,00		
	Karton-kasa (0,42 TL/Kg)	4.620,00		
	Plet, Köşebent- Palet Tava, Şerit-Zimba (0,15 TL/Kg)	1.650,00		
	Fileleme Maliyeti/Tüketici Ambalaj Maliyeti (0,45 TL/Kg)	3.850,00		
	Ara Toplam	16.720,00	53.618,00	4,87 (53.618/11.000)
4	DEPOLAMA			
	Soğuk Hava/Doğal Depo Kira (0,45 TL/Kg)	4.950,00		
	Depo Su Kaybı %3	1.608,00		
	Iskarta Maliyeti %15	8.042,00		
	Çürük Ürün Maliyeti %20	10.723,00		
	Ara Toplam	25.323,00	78.941,00	7,18 (78.941/11.000)

5	PAZARLAMA GİDERLERİ			
	Pazara Nakliye	2.500,00		
	Hal Rüşumu, Komisyon %10	7.894,00		
	Ara Toplam	10.394,00	89.335,00	8,12 (89.335/11.000)
6	GENEL GİDERLER			
	Finans Maliyeti (Dahil değildir)			
	İşletme Sabit Gideri (0,07 TL/Kg)	770,00		
	Yatırım Maliyeti Gideri (Dahil değildir)			
	Ara Toplam	770,00	90.105,00	8,19 (90.105/11.000)
7	İŞLETME KÂRI			
	Ortalama %20	18.021,00		
	Ara Toplam	18.021,00	108.126,00	
	İskarta Satışı	-4.021,00		
	SON MALİYET		104.105,00	9,46 (104.105/11.000)

Not: Yukarıdaki maliyetler 35 hasat işçisi ile ortalama 11 ton limon hasatı üzerinden hesaplanmıştır.

- (97) Yukarıdaki tablolardan üreticiden tüketiciye ulaşana kadar geçen süreçte limon ürününün hangi pazarlama aşamalarından geçtiği ve bu aşamalarda katlanılan çeşitli maliyet kalemleri hakkında bilgi edinilebilmektedir. Örneğin; 2019 yılında üretici birim satış fiyatı 2,81 TL olan limonun fiyatı; hasat giderlerinin ilave edilmesinin ardından 3,35 TL'ye, paketleme aşamasında 4,87 TL'ye, depolama aşamasında 7,18 TL'ye, nihai tüketiciye satış aşamasına geçildiğinde ise çeşitli işletme giderleri ve yaklaşık %20 oranındaki kar sonrası 9,46 TL seviyesine kadar yükseldiği görülmektedir.

I.3.4. İlgili Ürün Pazarı

- (98) İlgili Pazarın Tanımlanmasına İlişkin Kılavuz'da ilgili ürün pazarı, tüketicinin gözünde fiyatı, kullanım amaçları ve nitelikleri bakımından aynı sayılan mal ve hizmetlerden oluşan pazar olarak tanımlanmaktadır.
- (99) İşbu dosyanın konusunu, limon ürününün toptan seviyedeki satışında ortaya çıkan fiyat artışları oluşturmaktadır. Limon ürününün daha öncede izah edildiği üzere Türkiye'de "Lamas", "Mayer", "Enterdonat", "Kara Limon", "Molla Mehmet", "Kıbrıs", "Kütdiken" ve "Misket" gibi çeşitleri üretilmekteyse de her bir limon türü için kullanım amacı, sunum şekli ve satış stratejisi bakımından herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Bu doğrultuda dosya kapsamında ilgili ürün pazarının "limon ürününün toptan satışı" olarak belirlenebileceği değerlendirilmiştir.

I.3.5. İlgili Coğrafi Pazar

- (100) Bilindiği gibi ilgili coğrafi pazar, teşebbüslerin, mal ve hizmetlerinin arz ve talebi konusunda faaliyet gösterdikleri, rekabet koşullarının yeterli derecede homojen ve özellikle rekabet koşulları komşu bölgelerden hissedilir derecede farklı olduğu için bu bölgelerden kolayca ayrılabilen bölgelerdir.
- (101) Limon tarladan son tüketiciye ulaşınca kadar birçok farklı dağıtım kanalından geçmektedir. Öncelikle, üreticiler tarafından genellikle komisyoncu, tüccar, ihracatçı gibi toptan seviyede faaliyet gösteren teşebbüslere ve ardından söz konusu teşebbüsler tarafından zincir marketler ve manavlar gibi perakende seviyede satış yapan teşebbüslere temin edilmektedir. Ayrıca bazı zincir marketler, ürünü doğrudan

üreticilerden aldıktan sonra kendilerine ait depolarda da muhafaza edebilmekte ve sonrasında satışa sunabilmektedir.

- (102) Yukarıda da yer verildiği üzere perakende seviyesinde faaliyet gösteren teşebbüsler bakımından limonun esas temin kaynağını toptancı seviyesinde faaliyet gösteren teşebbüsler oluşturmaktadır. Alıcı konumunda bulunan perakendeciler bakımından farklı illerde bulunan ve toptancı seviyesinde faaliyet gösteren teşebbüsler alternatif ürün temin kaynağını olabilmektedir. Farklı bölgelerde/illerde bulunan toptancıların birbirleriyle rakip konumda kabul edilebileceği, yine toptancı seviyedeki teşebbüslerin Türkiye'nin her bölgesine kısa sürede ürün temin edebildiği ve limon ürününün pazarlama koşullarının bölgelere göre değişmediği de dikkate alınarak ilgili coğrafi pazarın toptan seviyesinde "Türkiye" olarak belirlenebileceği değerlendirilmiştir.

I.4. Değerlendirme

I.4.1. 4054 sayılı Kanun'un 4. Maddesi Çerçevesinde Yapılan Değerlendirme

- (103) Bilindiği üzere 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinde "*Belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan veya bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikte olan teşebbüsler arası anlaşmalar, uyumlu eylemler ve teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve eylemleri hukuka aykırı ve yasaktır.*" denilmek suretiyle teşebbüsler arasındaki rekabeti sınırlayıcı anlaşma, uyumlu eylem ve kararlar yasaklanmıştır. Madde metninde yasak kapsamında tahdidi olmamakla birlikte sayılan hallerden biri "*mal ve hizmetlerin alım ya da satım fiyatının, fiyatı oluşturan maliyet, kar gibi unsurlar ile her türlü alım yahut satım şartlarının tespit edilmesi*"dir.
- (104) 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi ayrıca "*Bir anlaşmanın varlığının ispatlanamadığı durumlarda piyasadaki fiyat değişmelerinin veya arz ve talep dengesinin ya da teşebbüslerin faaliyet bölgelerinin, rekabetin engellendiği, bozulduğu veya kısıtlandığı piyasalardakine benzerlik göstermesi, teşebbüslerin uyumlu eylem içinde olduklarına karine teşkil eder.*" hükmünü haizdir. Aynı maddenin 4. fıkrasında ise ekonomik ve rasyonel gerekçelere dayanmak koşuluyla taraflardan her birinin uyumlu eylemde bulunmadığını ispatlayarak sorumluluktan kurtulabileceği düzenlenmiştir.
- (105) İşbu soruşturmanın konusunu limon ürününün toptan seviyedeki satışında ortaya çıkan fiyat artışları ışığında, soruşturma tarafı teşebbüslerin rekabet karşısı eylem ve davranışlar ile 4054 sayılı Kanun'u ihlal edip etmediklerinin değerlendirilmesi oluşturmaktadır.
- (106) Bu çerçevede, haklarında soruşturma yürütülen toptan seviyede faaliyet gösteren teşebbüslerin anlaşma ve/veya uyumlu eylem içinde bulunup bulunmadıklarının değerlendirilmesi amacıyla, öncelikle ilgili teşebbüslerde gerçekleştirilen yerinde incelemelerde elde edilen bilgi ve belgeler akabinde ise teşebbüslerin limon ürününe ilişkin alım-satım fiyat/miktar verileri ve fiyata etki edebilecek iktisadi unsurlar vb. hususlar incelenecektir.

I.4.1.1. Yerinde İncelemede Elde Edilen Belgelerin Değerlendirilmesi

- (107) Soruşturma tarafı teşebbüslerde yapılan yerinde incelemelerde elde edilen bilgi ve belgeler incelendiğinde; öncelikle **Belge-80/6-7'**de yer alan "*...150 boy mayer (.....) lira. (.....) 150 boyda sandıkta satıyor. 180 boy mayer (.....) lira. (.....) 180 boyları (.....) liraya satıyor. Mayer fiyatı bugün değerlendirilecek...Her dükkânda limon 150 boyda var. En pahalı limon bizde, limon yüzünden diğer ürün satışları etkileniyor.*" şeklindeki ifadelerden (.....)'un (.....) gibi rakip firmaların satış fiyatlarını takip ettiği, kendi fiyatının

rakiplerinin fiyatından daha yüksek olduğu, bundan kaynaklı olarak satışlarının olumsuz etkilendiği tespitinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu belgenin (.....)'un rakipleriyle rekabet halinde olduğunu, limon fiyatının toptancı satıcılar bazında farklılaştığını ve müşterilerin satış fiyatı düşük olan müşterilere geçiş yapabildiğini gösterdiği anlaşılmaktadır.

- (108) **Belge-80/9**'da yer alan "...Aşağıdaki konuştuğumuz tarihlere aksiyon alabiliyoruz değil mi ? Fiyatları o tarihe yakın belirleriz. Raftaki en yakın rakibin ...% altına ineriz şeklinde planlarız..." şeklindeki ifadeden (.....)'un, içerisinde limonun da yer aldığı çeşitli ürünlere ilişkin olarak rakiplere kıyasen belli bir oranında fiyatlarını düşürerek satış yapmayı planladığı anlaşılmaktadır. Söz konusu belgenin (.....)'un rakipleriyle rekabet halinde olduğunu gösterdiği değerlendirilmektedir.
- (109) **Belge-80/14**'te yer alan "...Limon da tüm boylar fiyatımız bir tık yüksek /fiyat bulmakta zorlanılıyor. Klipsler lekeli geliyor/Klipse Ankara talep yok fiyatımız da yüksek kalıyor..." şeklindeki ifadeden (.....)'un rakip fiyatlarını takip ederek kendi fiyatlarının rakiplerine kıyasla yüksek kaldığını tespit ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu belgenin limon fiyatlarının satıcılar bazında farklılaştığını, bu kapsamda (.....)'un rakipleriyle rekabet halinde olduğunu gösterdiği değerlendirilmektedir.
- (110) **Belge-80/16**'da limon fiyatındaki düşüşün ivedi bir biçimde hal fiyatına yansıtılmasının gerekli olduğu, aksi durumda limon satışlarının durduğu, müşterilerin rakiplere geçiş yaptığı belirtilmektedir. Söz konusu yazışmadan limon pazarında rekabetçi bir yapının olduğu, fiyatların satıcılar bazında farklılaştığı ve fiyatın yüksek kaldığı bir durumda müşterilerin hızla tedarikçisini değiştirebildiği anlaşılmaktadır.
- (111) **Belge-80/17**'de (.....)'un limon fiyatlarının başka satıcıların fiyatlarına göre yüksek kaldığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla söz konusu belgeden limon pazarında toptan seviyedeki satıcıların satış fiyatlarının farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.
- (112) Yer verilen belgeler bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında, toptan seviyede limon satışı yapan teşebbüslerin, rakiplerinin piyasadaki davranışlarını yakından takip ettiği, rakiplerinin ve pazarın durumuna göre kısa sürede harekete geçmeye çalıştığı, toptan seviyede limon satışı yapan teşebbüslerin fiyatlarının birbirinden farklılaştığı ve müşterilerin fiyata göre hızla tedarikçi değiştirebildiği değerlendirilmektedir.
- (113) Soruşturma sürecinde limonun toptan seviyedeki ticaretiyle iştigal eden taraf teşebbüslerde ve soruşturma tarafı olmayan depoculuk faaliyeti yürüten teşebbüslerde yapılan yerinde incelemelerde teşebbüslerin limon satış fiyatını birlikte belirlediklerine yönelik herhangi bir bilgi/belge bulunamamıştır. Dolayısıyla limon fiyatlarındaki yükselişin limonun toptan alım ve satımını yapan teşebbüslerin, limon fiyatlarının belirlenmesine yönelik anlaşma veya uyumlu eylem içinde olmalarından kaynaklı olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla teşebbüslerin 2018, 2019 ve 2020 yıllarında limon aylık alış-satış fiyatı ile miktarı, bunun yanı sıra fiyat artışlarına yönelik haberlerin Covid-19 salgınının başlangıcı olan 2020 yılını işaret etmesi sebebiyle de söz konusu dönemin verileri günlük olarak analiz edilecektir.

I. 4.1.2. Soruşturma Taraflarının Limon Satış Fiyatlarına İlişkin Değerlendirme

- (114) Yukarıda "*Limon Ürününe İlişkin Bilgiler*" bölümünde belirtildiği üzere limonunun çok sayıda çeşidi bulunmakta olup limon fiyatları da çeşidine göre değişiklik gösterebildiğinden, öncelikli olarak teşebbüslerin tür bazlı limon satış fiyatları değerlendirilecektir. Ardından ise tüm limon türlerini içeren "genel limon" satış fiyatları incelenecektir. Teşebbüslerin satış fiyatlarını ve/veya alış-satış fiyatlarını gösteren aşağıda yer verilen grafiklerde; teşebbüslerden (.....)'ın son üç yılda toplam gelirlerinin

yaklaşık % (.....) (2018-% (.....), 2019-% (.....), 2020-% (.....)) oranındaki kısmını ihracat gelirleri oluşturması ve ihracat fiyatlarının yurtiçi fiyatlara oranla yüksek olmasından ötürü, (.....)'in ortalama limon satış fiyatlarının normal yurtiçi satış fiyatlarına göre yüksek seyrettiği belirtilmelidir (Örneğin tür ayrımı olmaksızın limon satış fiyatlarını gösteren Grafik-12'de, (.....)'in 2018 Ocak- 2020 Haziran dönemi satış fiyatları, normal yurtiçi satış fiyatlarına göre ortalama % (.....) oranında yüksek seyretmiştir). Bu doğrultuda aşağıdaki grafikte Lamas türü limonun teşebbüs bazlı aylık satış fiyatları yer almaktadır.

Grafik 9-Teşebbüslerin Lamas Türü Limon Ağırlıklı Ortalama Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Soruşturma taraflarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

- (115) Grafik 9'un incelenmesinden Lamas ticaretinin yoğun olarak Ocak-Ağustos ayları arasında gerçekleştiği, Eylül-Kasım ayları arasında ise ticaretin oldukça seyrekleştiği görülmektedir. Dayanıklı bir tür olduğu için depolaması yapılabildiğinden yaz döneminde de ticaretine devam edilmektedir. 2018 ve 2019 yıllarında fiyatların hasat dönemi bitişi olan Mart sonu itibarıyla yükselişe geçerek ilkbahar-yaz döneminde bu eğilimini sürdürdüğü, fiyatların hasat döneminde (Kasım-Mart) ise düşüşe geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır.
- (116) Teşebbüslerin tamamının yıllık ortalama Lamas satış fiyatları 2018'de 3,2 TL/kg, 2019'da 4,1 TL/kg iken 2020 ilk 6 aylık dönem ortalaması 5,3 TL olup fiyatların yıllar itibarıyla yükseldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca grafikten hasat dönemine de denk gelen 2019 Kasım-2020 Mart ayları arasında limon fiyatlarının önceki yılların aynı dönemlerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Lamas satış fiyatlarının ortalaması 2018 Ocak-Mart ayları arasında 2,3 TL, 2018 Kasım-2019 Mart döneminde 2,4 TL iken 2019 Kasım-2020 Mart döneminde bir önceki yıla göre yaklaşık 2 katlık bir artışla 4,8 TL civarında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla analizde bu döneme odaklanmanın isabetli olacağı değerlendirilmektedir.
- (117) Teşebbüslerin bu dönemdeki fiyat hareketlerine bakıldığında kısa dönemler içinde iniş çıkış şeklinde hareketlenmelerin olduğu görülmektedir. Örneğin; KARA YAŞ'ın 2019 Kasım ayı Lamas satış fiyatı; (.....) TL iken 2019 Aralık ayında (.....) TL, 2020 Ocak ayında ise (.....) TL olmuş, takip eden aylarda da bu şekilde iniş çıkışlar süregelmiştir. Bunun gibi diğer teşebbüslerin fiyatlarına bakıldığında da benzer iniş çıkış hareketlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kısa dönemli bu fiyat hareketlenmelerinde herhangi bir paralellik eğilimi tespit edilememektedir. Örneğin 2020 Ocak ayına bakıldığında (.....), (.....) ve (.....) fiyatlarında düşüş yaşanırken (.....), (.....) ve (.....) fiyatlarında düşüş olmamıştır. Ayrıca genel seyre odaklanıldığında ise teşebbüslerin her birinin fiyatlarının birbirinden farklılık arz ettiği söylenebilecektir. Örneğin, fiyatların yükseliş gösterdiği 2020 Mart ayına bakıldığında ÇEKOK'un (.....) TL; EREN TARIM'ın (.....) TL; HALLAÇ'ın (.....) TL; KARA YAŞ'ın (.....) TL; TOPAL NARENCİYE'nin (.....) TL; UÇAK KARDEŞLER'in (.....) TL; Murat TOPAL'ın (.....) TL; AKBAŞLAR TARIM'ın ise (.....) TL fiyatlama yaptığı görülmektedir. Yine fiyatların hızla yükselişe geçtiği 2019 Mart-Ağustos ayları incelendiğinde teşebbüs fiyatlarının

farklılaştığı, dolayısıyla teşebbüslerin fiyatlarını artırdıkları dönemlerde fiyat artış oranlarının örtüşmediği anlaşılmaktadır.

- (118) Aşağıdaki grafikte Mayer türü limonun teşebbüs bazlı aylık satış fiyatları yer almaktadır:

Grafik 10-Teşebbüslerin Mayer Türü Limon Ağırlıklı Ortalama Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Soruşturma taraflarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

- (119) Mayer dona karşı dayanıklı bir limon çeşidi olduğu için ticareti hasat döneminde yapılmaktadır. Yukarıdaki grafikten de bu durum görülebilmektedir. Zira limonun depolardan temin edildiği dönem olan Nisan-Ağustos dönemlerinde satışı yok denecek kadar azken, yoğun olarak ticaretinin, hasat dönemi olan Ağustos-Ocak ayları arasında gerçekleştiği görülmektedir. Grafikten Mayer'in hasat dönemi ile birlikte fiyatlarının da düştüğü anlaşılmaktadır.
- (120) Teşebbüslerin tamamının yıllık ortalama Mayer satış fiyatlarına bakıldığında ise fiyatların; 2018'de 2,5 TL/kg, 2019'da 3 TL/kg, 2020 ilk 6 aylık döneminde ise 4,4 TL/kg olduğu, dolayısıyla Mayer satış fiyatının yıllar itibarıyla yükseldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca grafikten 2019 Eylül-2020 Ocak dönemindeki fiyatların bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Mayer satış fiyatlarının ortalaması 2018 Eylül-2019 Ocak döneminde 2 TL iken 2019 Eylül-2020 Ocak döneminde 3,1 TL civarında gerçekleşmiştir. Bu dönemde teşebbüslerin fiyatlarına bakıldığında fiyatların teşebbüs bazlı farklılaştığı, 2018 Ocak'ta 1-4 TL ile Ağustos'ta 0,7-5,3 TL; 2019 Ocak'ta 1,1-3,5 TL ile Eylül'de 1,2-4,9 TL; 2020 Ocak ayında ise 1,6-4,5 TL aralığında değiştiği görülmektedir. Ayrıca fiyatlardaki kısa dönemlerde yaşanan iniş-çıkış hareketlerinin de, Lamas türü limonda olduğu gibi paralellik göstermediğini söylemek yanlış olmayacaktır.
- (121) Aşağıdaki grafikte Enterdonat türü limonun teşebbüs bazlı aylık satış fiyatları yer almaktadır.

Grafik 11- Teşebbüslerin Enterdonat Türü Limon Ağırlıklı Ortalama Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Soruşturma taraflarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

- (122) Yukarıdaki grafikten Enterdonat'ın ticaretinin yoğun olarak hasat dönemi olan Eylül-Ocak ayları arasında yapıldığı, depolardan temin edildiği dönem olan ilkbahar-yaz aylarında ise bu ürünün neredeyse ticarete konu olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Enterdonat erkenci limon türü olup geç hasat edildiğinde meyvelerinde puflaşma

görüldüğünden depolaması pek yapılmayan bir limondur. Ayrıca Enterdonat fiyatının, hasadın başladığı Eylül ayı itibarıyla düşmeye başladığı da anlaşılmaktadır.

(123) Teşebbüslerin tamamının yıllık ortalama Enterdonat satış fiyatlarına bakıldığında ise fiyatların; 2018'de 2,8 TL/kg; 2019'da 3,5 TL/kg, 2020 ilk 6 aylık döneminde ise 4,7 TL/kg olduğu, dolayısıyla Enterdonat satış fiyatının yıllar itibarıyla yükseldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca grafikten 2019 Eylül-2020 Ocak dönemindeki fiyatların bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Enterdonat satış fiyatlarının ortalaması 2018 Eylül-2019 Ocak döneminde 2,6 TL iken; 2019 Eylül-2020 Ocak döneminde 3,6 TL'dir. Bu dönemde teşebbüslerin fiyatlarına bakıldığında fiyatların teşebbüs bazlı farklılaştığı, yaklaşık olarak 2018 Ocak'ta 2,3-3,3 TL ile Eylül ayında 2-6 TL; 2019 Ocak'ta 1,4-2,7 TL ile Eylül'de 4,6-7 TL; 2020 Ocak'ta ise 1,2-5,1 TL aralığında değiştiği görülmektedir. Ayrıca yine önceki türlerde olduğu gibi kısa dönemlerde yaşanan fiyat iniş-çıkış hareketlerinin de paralellik arz etmediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

(124) Aşağıdaki grafiklerde tür bazlı ayrıma gidilmeden teşebbüslerin ticaretini yaptıkları bütün limon türlerini kapsayacak şekilde limon fiyatlarının genel seyrine yer verilmiştir.

Grafik 12-Teşebbüslerin Ağırlıklı Ortalama Limon Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Soruşturma taraflarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

(125) Aşağıdaki grafiklerde ise faaliyet türleri kapsamında yapılan gruplandırmaya göre söz konusu teşebbüslerin fiyat hareketleri gözlemlenebilmektedir. Hakkında soruşturma yürütülen tarafların, temel olarak komisyoncu ve tüccar şeklinde ikiye ayrıldığı tespit edilmiştir. Tüccar, malın alım-satım işlemlerini kendi adına yaparken, komisyoncular aracılık ettikleri satıcılardan limon alımı yapmamakta, belli bir komisyon karşılığında satıcıların mallarını alıcılarla buluşturmaktadır. Kendi adlarına bir alım işlemi gerçekleştirmedikleri için dosya kapsamında komisyoncular tarafından limon alış fiyatı verisi sağlanamadığı da belirtilmelidir.

Grafik 13- Komisyoncuların Ortalama Limon Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Soruşturma taraflarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 14-Tüccarın Ortalama Limon Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Soruşturma taraflarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

- (126) Yukarıdaki Grafik 12, 13 ve 14'ten görüldüğü üzere, teşebbüslerin limon satış fiyatları hasat döneminin sona ermeye başladığı Mart ayı sonu itibarıyla yükselmekte, hasat döneminin başladığı Ağustos sonu-Eylül başı itibarıyla ise düşmektedir. 2018 ve 2019 yılları bu bakımdan birbirinin aynısı şeklinde bir seyir göstermiştir. Bununla birlikte 2020 dönemine gelindiğinde limon fiyatları önceki yıllardan farklı olarak 2019 Aralık ayı itibarıyla yani hasat döneminin içerisindeyken yükselişe geçmiş, bu yükseliş 2020 Mart-Nisan döneminde en yüksek noktaya çıkmış, Nisan sonrası dönemde ise fiyatlar düşme eğilimine girmiştir.
- (127) 2018-2019 dönemlerindeki fiyat hareketleri mevsimsellik parametresiyle açıklanabilirken (limon ağaçlarının sonbaharda başlayıp ilkbahara kadar meyveler tam olgunlaştıkça hasat edilmesi ve sonraki dönemde talebin depolanan ürünlerle karşılanması) 2020 döneminde mevsimsellikle örtüşmeyen hareketliliğin atipik olduğu söylenebilir. Zira hem fiyatların yükselmeye hem de düşmeye başladığı dönem diğer yıllardan farklılaşmıştır. Bu nedenle analizlerde bu döneme odaklanmanın daha isabetli olacağı değerlendirilmektedir. Aşağıda söz konusu dönemde teşebbüslerin günlük ortalama satış fiyatlarını içeren grafiklere yer verilmektedir.

21-46/668-333

Grafik 15- 2020 Ocak-Mart Ayları Arasında Teşebbüslerin Günlük Ağırlıklı Ortalama Limon Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Soruşturma taraflarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

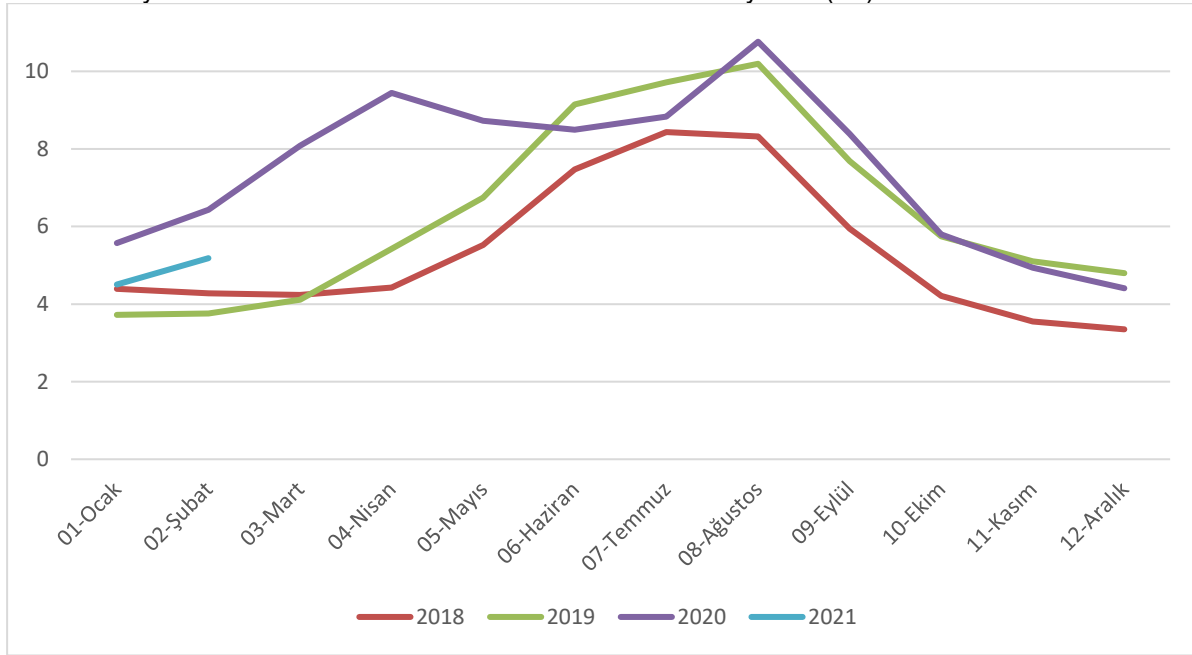
Grafik 16- 2020 Nisan-Haziran Ayları Arasında Teşebbüslerin Günlük Ağırlıklı Ortalama Limon Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Soruşturma taraflarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

- (128) Soruşturma tarafı teşebbüslerin 2020 Ocak-Haziran dönemine ilişkin günlük satış fiyatlarının yer aldığı grafiklerde, teşebbüslerin fiyatlarının birbirinden farklılaştığı ve ayrıca fiyatların sık aralıklarla sürekli iniş-çıkış eğiliminde olduğu görülmektedir. Grafikte dikkat çeken husus ise yukarıda da değinildiği üzere yılın ilk aylarında önceki yıllara kıyasla nispeten yüksek seviyede olan fiyatların; zaman içerisinde artış göstererek 10 Mart 2020 haftası itibarıyla hızlı bir yükselişle 8-10 TL seviyelerini görmesi ve bu eğilimi ay sonuna kadar sürdürüp Nisan ayının ilk haftasından sonra ise düşmeye başlamasıdır.
- (129) Söz konusu tespit, tüketici fiyatları bazında limonun 2018-2021 yılları aylık ortalama satış fiyatlarının yer aldığı TÜİK verileriyle hazırlanan grafikte de desteklenmektedir¹⁹. Zira grafikte 2020 Ocak ayında 5,50 TL seviyelerinde olan limon tüketici fiyatı; Nisan ayında zirve yaparak 9,43 TL seviyelerine ulaşmış, akabinde düşme eğilimine girmiş ve bir önceki yıldan daha düşük fiyatlarla satış yapılmıştır. Ürün fiyatı; Temmuz ayı itibarıyla tekrar yükselerek hasat dönemine girilen Ağustos ortası itibarıyla düşmüş ve fiyat bir önceki yıl fiyatlarına kadar gerileyip Ekim ayı itibarıyla bir önceki yılın gerisine düşmüştür.

Grafik 17-Aylık Bazda 2018-2021 Dönemi Ortalama Tüketici Fiyatları (TL)

- (130) Fiyatların artış eğiliminde olduğu döneme ilişkin analizlerin ardından, 2020 yılında fiyatların geçmiş yıllardaki gibi güz-kış dönemine göre daha yüksek olmasının beklendiği ilkbahar-yaz döneminde, hangi gerekçeyle paralel bir şekilde atipik olarak düştüğü hususuna da kısaca değinmekte yarar görülmektedir.
- (131) Grafik 9-14 ve 17'den görüldüğü gibi 2020 Nisan ayı itibarıyla limon satış fiyatları düşmeye başlamıştır. Bu dönemdeki önemli gelişme, Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanan 07.04.2020 tarihli Limon İhracatına İlişkin Tebliğ ile taze limonun ihracatının Tarım ve Orman Bakanlığının ön iznine bağlanmasıdır. Bu kapsamda ilgili bakanlıklardan Tebliğ'in gerekçesine ilişkin görüşleri talep edilmiştir.

¹⁹ <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=84&locale=tr> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

- (132) Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, 07.05.2020 tarihi itibarıyla toplam 144,7 bin ton limon ürününün depolarda bulunduğu, iklimsel faktörlerde herhangi bir olumsuzluk yaşanmaması halinde limon ürününde yeni sezon hasadının Ağustos ayı ikinci yarısında başlayacağı düşünüldüğünde 3,5 aylık süreçte depodaki ürünün normal depo fire miktarı (%15) dikkate alınarak ülke tüketimine ancak yeterli olacağı, ayrıca salgın nedeniyle diğer ülkelerin öncelikli olarak gıda arz güvenliğini temin yoluna gittikleri ve bu doğrultuda ihracata yönelik tedbirler alarak üretimde yaşanabilecek kısıtların olumsuzluklarını giderdikleri, arz açığı olabilecek ürünlere yönelik gümrük vergilerinde düzenlemeler yaptıkları, bu durumun döviz kurunun yükselmesi ile birlikte ihracatı cazip hale getirdiği, ihracata yönelme durumunun ürünün iç piyasa arzında daralma ve fiyatların yükselmesine neden olduğu, mevcut stok bilgileri ışığında yeni ürün hasadının başlayacağı Ağustos ayı ikinci yarısına kadarki süreçte hâlihazırdaki ürünün ülke tüketimini karşılaması gerekeceğinden limon ürününün İhracatı Ön İzne Bağlı Ürünler Tebliği kapsamına alındığı, 07.04.2020 tarihi ile limon ihracatının ön izne bağlanması ile birlikte ürünün fiyatlarındaki artış eğiliminin azaldığı ve fiyatların dengelenmeye başladığı, bu durumun yeni ürün hasadına kadarki süre boyunca devam edeceğinin öngörülmekte olduğu ifade edilmiştir.
- (133) Ticaret Bakanlığı tarafından ise Tarım ve Orman Bakanlığından aldıkları *“2019 yılında limon rekoltesi bir önceki yıla göre yaklaşık 150.000 ton azalmıştır. Şu an marketlerde perakende olarak limon kilogramı 9-10 lira arasında satılmaktadır. Mevcut şartlarda COVID-19 pandemisi nedeniyle de limona olan yurt içi ve yurt dışı talebin artarak devam edeceği öngörülmektedir. Bu talep karşısında ihracatın artması yurt içi piyasa talebinin karşılanamaması, karşılanırsa da şu an satılan perakende fiyatlarda daha da artış yaşanabileceği değerlendirilmektedir. Bu sebeple yurt içi talebin karşılanarak makul fiyattan limon arzının sağlanabilmesi için limon ihracatının kontrollü yapılmasının sağlanması ve ihtiyaç duyulması halinde limon ihracatının kısıtlanması amacıyla...”* şeklindeki talep doğrultusunda ilgili tebliğin yayımlandığı ifade edilmiştir.
- (134) Bu konuyla ilgili önemli olan bir diğer gelişme ise limon ihracatının ön izne bağlanmasına ilişkin yayımlanan ilk Tebliğ’in, Tebliğ’de belirtilen geçerlilik süresinin yaklaşık bir ay öncesinde ikinci bir Tebliğ (07.08.2020 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan İhracat: 2020/14 sayılı Tebliğ) ile kaldırılmış olmasıdır. Konuyla ilgili bakanlıklardan görüşleri talep edilmiştir.
- (135) Bu kapsamda Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, *“2018 yılında limon rekoltesi 1.100.000 ton iken 2019 yılında %14 oranında düşüşle 950 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle; 2019/2020 pazarlama yılında bir önceki yıla kıyasla %14 daha az ürünle girildiği için yıl ortasında piyasaya arz edilecek ürün miktarında düşüş ve iç pazar talebini karşılamakta sorun yaşanmaması amacıyla ihracatta önizin uygulanmıştır... Pandemi nedeniyle turizm sektörünün Temmuz ayına kadar faaliyette bulunmaması, restaurant, lokanta vb işletmelerin kapalı olması nedeniyle ülkesel anlamda limon tüketiminde azalma meydana gelmiştir. (aylık ortalama tüketim 40 bin ton seviyelerinin altına inmiştir)... Hava sıcaklığının yüksek olması depoda bulunan ürünün bozulmasına ve depodaki fire miktarının artma riskinin yükselmesine neden olmuştur. Aylık tüketimin düşmesine bağlı olarak depodan çıkan ürün miktarındaki azalma, depo firesinin yükselme riski, yeni ürün hasadına kadar ki zamanda depodaki ürünün ülke ihtiyacını karşılayacağına tespiti edilmesi neticesinde limon ürününde 31.08.2020 tarihine kadar olan “ihracat ön izin” uygulaması kaldırılmıştır.”* hususları ifade edilmiştir.
- (136) Bu çerçevede, bahse konu grafiklerde (Grafik 9-14 ve 17) 2020 Nisan sonrası satış fiyatlarının düşme yönlü hareketinin, Tebliğ kaynaklı olarak ihracatın

sınırlandırılmasının yurtiçi arz miktarını artırıcı etki doğurmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

- (137) Son olarak bu bölümde tarım ürünlerinin genelinde olduğu gibi limonda da görülen çok basamaklı pazarlama-satış sürecinin bir başka deyişle limonun üretiminden itibaren tüketicilerin sofrasına gelene kadar geçirdiği yolculuğun fiyatlar üzerindeki etkisini görebilmek adına, aşağıda gerek soruşturma taraflarından, gerekse soruşturma tarafı olmayan üretici ve perakende seviyedeki teşebbüslerden elde edilen bilgilerle hazırlanan fiyat grafiğine yer verilecektir.

Grafik 18- Limon Tedarik Sürecindeki Oyuncuların Aylık Ortalama Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SİR.....)

Kaynak: Soruşturma taraflarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

- (138) Yukarıdaki grafikten görüldüğü üzere pazarlama-satış zincirinin her bir aşamasında limon ürününün fiyatı giderek yükselmektedir. Örneğin 2020 Nisan ayında limonun satış fiyatı üretici seviyesinde (.....) TL/kg, toptancı seviyesinde (.....) TL/kg perakende/marketler seviyesinde ise (.....) TL/kg olarak gerçekleşmiştir. Eş deyişle üreticiden (.....) TL'den limon alıp (.....) TL'ye satan toptancının satış fiyatının %(.....), toptancıdan (.....) TL'ye limon alıp (.....) TL'ye satan marketlerin satış fiyatının %(.....) oranında alış fiyatına göre yükseldiği görülmektedir. Nihayetinde anılan dönemde üreticinin (.....) TL/kg'ye sattığı limonun, toplamda %(.....) oranında bir artışla tüketicinin sofrasına ulaşmakta olduğu anlaşılmaktadır.
- (139) Yukarıda da belirtildiği üzere Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından iletilen yazıda, bir ürünün müşteriye ulaşana kadar tedarik zinciri üzerinde geçirdiği her aşamanın yeni bir maliyet oluşturduğu, dolayısıyla tedarik zincirinin her bir aşamasının bir miktar maliyet ve değer yaratımı içerdiği, ülkemizde limon ürününde pazarlama ve değer zincirinde maliyeti artırıcı en önemli faktörlerin, mevcut depoların tamamının standartlara uygunluğu konusundaki eksiklikler ve ürünün gerek depo gerekse pazara ulaşımında soğuk zincirin sağlanamaması hususları olduğu, ülkemizde hasattan sonra ürünün tüketiciye ulaşımına kadar süreçte ürün kaybının ortalama % 25-30 arasında değiştiği ve bu durumun pazara ulaşan ürün miktarında azalma ile birlikte ürün fiyatının artmasına neden olduğu ifade edilmiştir.
- (140) Dolayısıyla limonun, üretici seviyesinde fiyatı düşük olmasına rağmen tüketicilerin yüksek fiyatla almasının sebebinin, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından da belirttiği üzere tedarik zincirinin çok oyunculu olmasından kaynaklı olarak her bir aşamada fiyatların artması ve üreticiden nihai tüketiciye gelene kadarki süreçte fire oranının yüksek olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

I.4.1.3. Soruşturma Taraflarının Limon Alış-Satış Fiyatlarına İlişkin Değerlendirme

- (141) Aşağıdaki grafiklerde teşebbüslerin satış fiyatlarında meydana gelen artış ve azalışların maliyet değişimlerinden kaynaklı olup olmadığını analiz edebilmek adına teşebbüs bazlı olacak şekilde satış fiyatı ile alış fiyatı verileri incelenmiştir. Teşebbüslerden her ne kadar, limon maliyet verisi talep edilmişse de portföylerinde birden fazla ürün olduğu için limon ürününe özgülenebilen aylık bazda bir maliyet verisi

sunamadıklarından maliyet verisinin en önemli parametresi olan alış fiyatları ile analiz yapılması yolu tercih edilmiştir.

- (142) Bununla birlikte bazı teşebbüsler tahmini olarak limona ilişkin kg başına maliyet verisi sunmuştur. Söz konusu teşebbüslerin tahmini verisine göre kg başına ortalama (.....) TL limon maliyeti bulunmaktadır. Teşebbüslerin limon ürününe ilişkin maliyetleri çalışma usullerine göre farklılaşabilmekle beraber, maliyetler; depolama, nakliye, vergi, hamaliye, navlun, elleçleme, fire maliyetleri, avans ödemeleri, eksper kullanan teşebbüsler bakımından eksper maaş ücretleri, bahçelerden hasat yapan teşebbüsler bakımından hasat işlemleri için işçilik ve araç maliyetleri, paketleme için kullanılan ambalaj malzemelerinden oluşmaktadır. Ancak, teşebbüsler sundukları maliyet tutarlarını belirli maliyet kalemlerine atfedememektedir. Dolayısıyla limona ilişkin alış fiyatı dâhil toplam maliyetin aşağıda yer alan alış fiyatı verisinden daha yüksek olduğu, bunun da yaklaşık (.....) TL/kg olarak tahmin edildiği dikkate alınmalıdır. Ayrıca daha önce de değinildiği üzere; soruşturma taraflarından bazıları komisyoncu olarak pazarda faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla bu teşebbüsler limona ilişkin bir alım yapmadıkları ve sadece bir üreticinin/tüccarın ürünlerini komisyon usulü ile sattıklarından dolayı, bu teşebbüslerin alış-satış fiyat grafikleri oluşturulamamıştır.

Grafik 19- ÇEKOK Ortalama Limon Alış ve Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Cevabi Yazı

Grafik 20- EREN TARIM Ortalama Alış ve Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Cevabi Yazı

Grafik 21- Sezai Ahmet HALLAÇ Ortalama Alış ve Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Cevabi Yazı

Grafik 22- KARA YAŞ Ortalama Alış ve Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Cevabi Yazı

21-46/668-333

Grafik 23- **SOPALI NARENCİYE** Ortalama Alış ve Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Cevabi Yazı

Grafik 24- **TOPAL NARENCİYE** Ortalama Alış ve Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Cevabi Yazı

Grafik 25- **UÇAK KARDEŞLER** Ortalama Alış ve Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Cevabi Yazı

Grafik 26- **GÜLERLER** Ortalama Alış ve Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Cevabi Yazı

Grafik 27- **ÖZ-KA TARIM** Ortalama Alış ve Satış Fiyatları (TL/Kg)

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Cevabi Yazı

(143) Aşağıdaki tabloda ise teşebbüslerin yıllık bazda ortalama birim başına alış ve satış fiyatları üzerinden hesaplanan kârlılık oranları yer almaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere limon maliyet verisi teşebbüsler tarafından sağlıklı bir şekilde hesaplanmadığı için maliyet verisi olarak alış fiyatı kullanılmıştır. Dolayısıyla maliyet tutarı alım fiyatından daha yüksek olacağından, analizde ulaşılan kâr marjı oranlarının reelde daha düşük olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

(144) İlgili tablodan teşebbüslerin gerek kendi aralarında gerekse de yıllar itibarıyla firma bazlı kârlılık oranlarının oldukça farklılık arz ettiği görülebilmektedir.

Tablo 8- Teşebbüslerin Yıllık Bazda Kârlılık Oranları (%)

	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
2018	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
2019	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
2020	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)

Kaynak: Teşebbüslerden elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

- (145) Aşağıda ise seyrin daha iyi anlaşılabilmesi için aynı verilere grafik üzerinde yer verilmiştir. Grafikten görüldüğü üzere teşebbüslerin genelinin yıllar itibarıyla kârlılık oranlarında düşüş eğilimi vardır. Özellikle fiyatların yükseliş gösterdiği 2020 yılında bir önceki yıla göre kârlılık oranları düşük seyretmiştir.

Grafik 28- Teşebbüslerin Yıllık Bazda Karlılık Oranları (%)

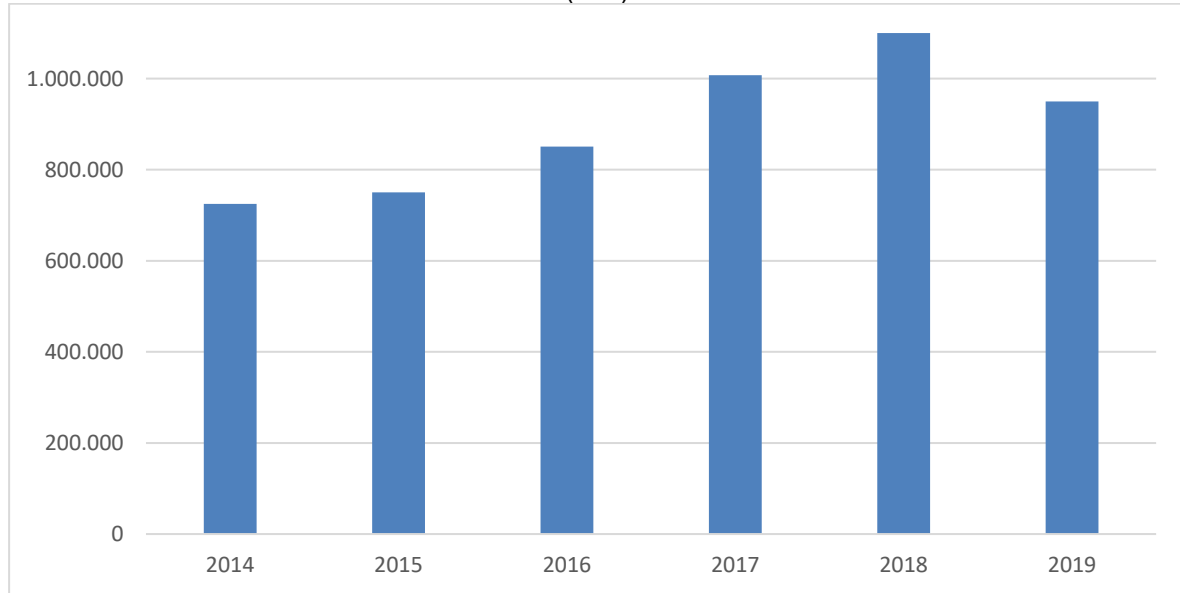
(.....TİCARİ SİR.....)

- (146) Yukarıdaki grafiklerden görüldüğü üzere genel olarak teşebbüslerin satış fiyatlarındaki artış ve azalışlar, alış fiyatlarındaki artış ve azalışlarla paralel bir seyir izlemektedir. Grafiklerden teşebbüslerin alış-satış fiyatları arasındaki farkın da benzeşmediği görülmektedir. Ayrıca kar marjı verilerinden teşebbüslerin 2020 satış fiyatları daha yüksek olmasına rağmen bir önceki yıla göre daha düşük kâr marjıyla çalıştıkları anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu veriler özelinde teşebbüslerin satış fiyatlarında meydana gelen artışların alış fiyatlarındaki artışlardan, bir başka deyişle maliyetlerindeki en önemli parametrede yaşanan artışlardan ileri geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

I.4.1.4. Fiyat Hareketlerine Etki Eden İktisadi Unsurlara İlişkin Değerlendirme

- (147) Limon fiyatlarındaki artışların nedenlerinin irdelenebilmesi adına, fiyat hareketlerine etki edebilecek diğer iktisadi hususlar da incelenmelidir. Bu kapsamda fiyat artış ya da azalışlarına neden olabilecek üretim miktarı, arz miktarı, yurtiçi satış miktarı, ihracat vb. unsurların ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle limon üretim miktarları incelenecek olup aşağıdaki grafikte yıllar itibarıyla limon üretim miktarına yer verilmiştir.

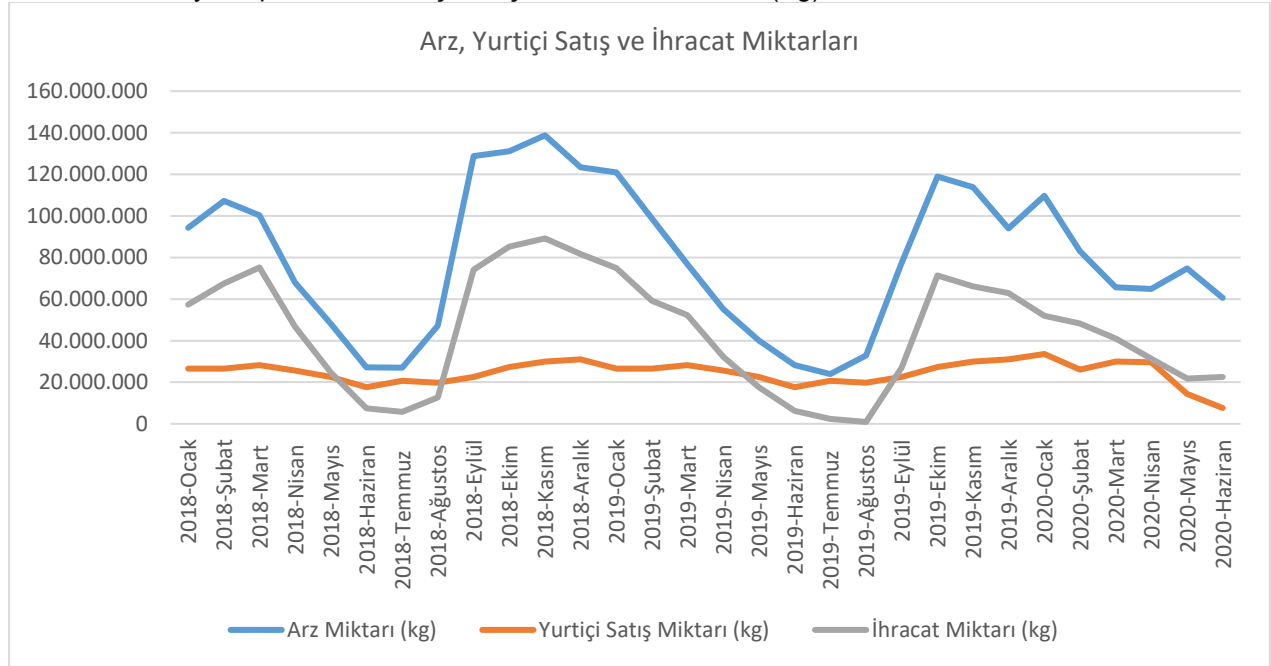
Grafik 29- Yıllık Bazda Limon Üretim Miktarları (Ton)²⁰

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü-Limon Yetiştiriciliği Raporu (Mayıs 2020).

²⁰ T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü-Limon Yetiştiriciliği <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/batem/Belgeler/Kutuphane/Teknik%20Bilgiler/Limon%20Yetistiriciliqi.pdf> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

- (148) Yukarıdaki grafikten görüldüğü üzere 2019 yılına kadarki dönemde her yıl bir önceki yıla kıyasla limon üretim miktarı sürekli bir şekilde artmıştır. Ancak 2019 yılına gelindiğinde 950.000 tonluk bir üretim gerçekleşmiş ve üretim miktarı bir önceki yıla göre yaklaşık %14 oranında azalmıştır. Dolayısıyla 2019-2020 kış dönemlerinde meydana gelen fiyat artışlarına etki eden unsurlardan birinin, bu dönemdeki limon üretim miktarındaki azalıştan kaynaklanan arz kısıtı olduğu değerlendirilmektedir.
- (149) Ticaret Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından gönderilen yazılarla da bu çıkarım desteklenmektedir. Zira fiyat artışlarıyla ilgili olarak Ticaret Bakanlığı *“limon fiyatlarında 2020 yılı Şubat ve Mart aylarında görülen artışlarda bu dönemde arz miktarında önceki yıllara göre meydana gelen azalışın etkisinin olabileceği değerlendirilmektedir.”* şeklinde, Tarım ve Orman Bakanlığı ise Ticaret Bakanlığına limon ihracatının ön izne bağlanması için gönderdiği yazıda *“2019 yılında limon rekoltesi bir önceki yıla göre yaklaşık 150.000 ton azalmıştır. Şu an marketlerde perakende olarak limon kilogramı 9-10 lira arasında satılmaktadır.”* yönünde değerlendirmelerde bulunmuştur.
- (150) Limon fiyatlarındaki artış veya azalışlarda etkisi olabilecek olan arz miktarı, yurtiçi satış miktarı ve ihracat miktarlarına ilişkin grafik ise aşağıda yer almaktadır.

Grafik 30- Türkiye Toplam Arz, Yurtiçi Satış ve İhracat Miktarları (Kg)²¹

Kaynak: Ticaret Bakanlığından Gelen Bilgiler

- (151) Yukarıdaki grafik incelendiğinde; üretim miktarı için yapılan benzer değerlendirmelerin arz miktarı için de yapılabileceği, 2018 yılında 1.041.493 ton olarak gerçekleşen arz miktarının 2019 yılında 880.868 ton olarak gerçekleştiği, arz miktarında bir önceki yıla göre yaklaşık %15 oranında düşüş yaşandığı, bunun da 2020 yılındaki fiyatlara fiyat artışı olarak yansıdığı değerlendirilmektedir.
- (152) Grafikteki yurtiçi satış miktarı verisi ele alındığında; önceki dönemlerden farklı olarak fiyat artışlarının yaşandığı 2019 Aralık-2020 Mart aylarını kapsayan dönemdeki yurtiçi satış miktarı; 120.633 ton olarak gerçekleşirken, bir önceki yılın aynı dönemlerinde 112.279 ton olarak gerçekleşmiş, dolayısıyla tüketimde yaklaşık %8 oranında bir artış

²¹ “Arz miktarı” bölümünde yer alanlar, yurt içinde üretilerek hal kayıt sistemine ilk bildiri yapılan limon miktarını, “yurt içi satış miktarı” bölümünde yer alanlar perakende satış yerleri, otel, hastane, yurt vb. yurt içindeki nihai tüketim noktalarına toptan olarak satılan limon miktarını ifade etmektedir.

görülmüştür. Ülke tüketim oranında yaşanan bu artış, arzda yaşanan %15 oranındaki düşüş ile birlikte ele alındığında bahse konu dönemdeki beklenmeyen fiyat artışlarını açıklar nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

- (153) Grafikteki ihracat verisi incelendiğinde ise limon ürününe ilişkin mevsimselliğin bariz bir şekilde göze çarptığı görülmektedir. Nitekim limon ürününün hasat döneminin başlangıcı olan Ağustos ayının ortalarından itibaren limon ihracatının da yoğunlaşarak ilk 3-4 ay sürekli olarak arttığı, akabinde ise kademeli olarak azaldığı gözlemlenmektedir.
- (154) Yukarıdaki grafikte atipik fiyat artışlarının yaşandığı 2019 Aralık-2020 Mart ayları ile bir önceki yılın aynı dönemi karşılaştırıldığında ihracat miktarlarında önemli bir değişim olmadığı görülmektedir. Söz konusu durum ilk bakışta anılan dönemde ihracatta miktarsal artış yaşanmadığı, bu nedenle ihracat miktarlarının fiyat artışı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı şeklinde yorumlanabileceksede her iki dönemde ihracat miktarında önemli bir değişim yokken 2019-2020 döneminde limon üretiminde meydana gelen yaklaşık %15 oranındaki düşüş ihracatın miktarsal değilse de oransal olarak arttığını göstermektedir (Zira toplam üretim miktarı içinde ihracat miktarına bakıldığında ihracat oranı 2019 yılında %42 iken 2020 yılında %49,5'dir.). Yıl bazlı dönem ele alındığında ise 2020 yılında limon ihracat miktarının 2019 yılına göre %1,52 oranında arttığını yinelemek yararlı olacaktır.
- (155) Ayrıca raporun muhtelif yerlerinde belirtildiği üzere bu dönemde Türkiye'ye yönlendirilen yurtdışı talebin yarattığı "ihracat beklentisi" fiyatların yukarı yönlü hareketlenmesinin sebeplerden biridir. Bu noktada Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Ticaret Bakanlığına limon ihracatının ön izne bağlanmasına ilişkin iletilen 25.03.2020 tarihli yazıya yer verilmesinde fayda görülmektedir. Söz konusu yazıda, *"2019 yılında limon rekoltesi bir önceki yıla göre yaklaşık 150.000 ton azalmıştır. Şu an marketlerde perakende olarak limon kilogramı 9-10 lira arasında satılmaktadır. Mevcut şartlarda COVID-19 pandemisi nedeniyle de limona olan yurt içi ve yurt dışı talebin artarak devam edeceği öngörülmektedir. Bu talep karşısında ihracatın artması yurt içi piyasa talebinin karşılanamaması, karşılanırsa da şu an satılan perakende fiyatlarda daha da artış yaşanabileceği değerlendirilmektedir. Bu sebeple yurt içi talebin karşılanarak makul fiyattan limon arzının sağlanabilmesi için limon ihracatının kontrollü yapılmasının sağlanması ve ihtiyaç duyulması halinde limon ihracatının kısıtlanması amacıyla 080550100000 GTİP'li taze limonun (kurutulmuş hariç) 96/31 sayılı İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ'e eklenmesi..."* şeklindeki gerekçelerle limon ihracatının kontrollü yapılması veya yasaklanması gerektiği ifade edilmiştir. Yer verilen yazıdan, COVID-19 pandemisi ile birlikte limona olan yurtiçi ve yurtdışı talebin artmasının öngörüldüğü, bu durumun da limon fiyatlarını artıracığı için limon ihracatının yayımlanan bir tebliğ ile ön izne bağlandığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda fiyat artışlarının yaşandığı dönemlerde, COVID-19'dan kaynaklı olarak yurtiçi talebin ve ihracatın artacağı öngörüsü ve bunun da fiyatları artıracığı yönündeki beklentinin limon fiyatlarını artırıcı yönde eğilime neden olduğu değerlendirilmektedir. Bu noktada limon fiyatının artışına etki edebilecek diğer hususların ise elverişsiz mevsim koşullarından ötürü limon üretiminin 2020 yılında azalması, hasat edilen mahsulün kalitesindeki düşüşün fire oranını artırması, alış fiyatlarındaki artışların yarattığı maliyet yükselişi ve limon tüketiminde meydana gelen artışlar olduğunun yinelenmesi uygun olacaktır.
- (156) Bu çerçevede, "limon ürününün toptan satışı" pazarında faaliyet gösteren soruşturma tarafı teşebbüslerin 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal etmedikleri kanaatine varılmıştır.

I.4.2. 4054 Sayılı Kanun'un 6. Maddesi Çerçevesinde Yapılan Değerlendirme

- (157) 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesinin ilk fıkrasında, "Bir veya birden fazla teşebbüsün ülkenin bütününde ya da bir bölümünde bir mal veya hizmet piyasasındaki hâkim durumunu tek başına yahut başkaları ile yapacağı anlaşmalar ya da birlikte davranışlar ile kötüye kullanması" yasaklanmakta ve maddenin ikinci fıkrasında da beş bent halinde örnek niteliğinde kötüye kullanma halleri sayılmaktadır.
- (158) Söz konusu Kanun maddesi çerçevesinde herhangi bir teşebbüs eyleminin, hâkim durumun kötüye kullanılması olarak değerlendirilebilmesi için öncelikli şart, incelemeye konu teşebbüsün hâkim durumda olmasıdır. Bu nedenle Kanun'un 6. maddesi çerçevesinde yapılacak değerlendirmelerde öncelikle ilgili teşebbüsün ilgili pazar(lar)da hâkim durumda olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.
- (159) Bilindiği üzere, 4054 sayılı Kanun'un 3. maddesinde hâkim durum; "Belirli bir piyasadaki bir veya birden fazla teşebbüsün, rakipleri ve müşterilerinden bağımsız hareket ederek fiyat, arz, üretim ve dağıtım miktarı gibi ekonomik parametreleri belirleyebilme gücü" olarak tanımlanmıştır.
- (160) Hâkim Durumdaki Teşebbüslerin Dışlayıcı Kötüye Kullanma Niteliğindeki Davranışlarının Değerlendirilmesine İlişkin Kılavuz'da (Hâkim Durum Kılavuzu) hâkim durum değerlendirmesi yapılırken esasen, incelenen teşebbüsün rekabetçi baskılardan ne ölçüde bağımsız davranabildiğinin araştırıldığı ve söz konusu değerlendirmede, her bir olayın kendine özgü koşullarının göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir. Hâkim Durum Kılavuzu'na göre yapılacak değerlendirmede; incelenen teşebbüsün ve rakiplerinin ilgili pazardaki konumu, pazara giriş ve pazarda büyüme engelleri ve alıcıların pazarlık gücü gibi unsurlar göz önünde bulundurulmaktadır. Yine Hâkim Durum Kılavuzu'nda da yer verildiği üzere ilgili pazar bakımından incelenen pek çok teşebbüsün ilgili pazardaki konumunun birincil göstergesi, teşebbüsün sahip olduğu pazar payıdır.
- (161) Limon ürününün toptan seviyesinde satışını gerçekleştiren soruşturmaya taraf teşebbüslerden ve Ticaret Bakanlığından elde edilen veriler ile oluşturulan aşağıdaki tablolar pazarın yapısı hakkında bilgi vermektedir. Söz konusu tablolar, Ticaret Bakanlığı tarafından gönderilen yurtiçi satış miktarı ve toplam arz edilen miktar olmak üzere iki veri üzerinden ayrı ayrı hesaplanmıştır. Bu kapsamda, ilgili ürün pazarı olarak belirlenen "limon ürününün toptan satışı" pazarında, teşebbüslerin pazar paylarına ilişkin yapılan tespit ve değerlendirmelere aşağıda yer verilmektedir.

Tablo 9- Soruşturma Tarafı Teşebbüslerin Limon Satışlarının Toplam Yurtiçi Satış Miktarına Göre Hesaplanan Pazar Payları (%)

Teşebbüsler	2018	2019	2020 (Ocak-Haziran)
ÇEKOK	(.....)	(.....)	(.....)
TOPAL NARENCİYE	(.....)	(.....)	(.....)
EREN TARIM	(.....)	(.....)	(.....)
UÇAK KARDEŞLER	(.....)	(.....)	(.....)
KARA YAŞ	(.....)	(.....)	(.....)
Murat TOPAL	(.....)	(.....)	(.....)
SOPALI NARENCİYE	(.....)	(.....)	(.....)
Sezai Ahmet HALLAÇ	(.....)	(.....)	(.....)
ÖZ-KA TARIM	(.....)	(.....)	(.....)
BALCI TARIM	(.....)	(.....)	(.....)
AKBAŞLAR TARIM	(.....)	(.....)	(.....)
Harun AHMETOĞLU	(.....)	(.....)	(.....)

21-46/668-333

AHMET DOĞAN	(.....)	(.....)	(.....)
GÜLERLER	(.....)	(.....)	(.....)
DİĞER	62,99	66,58	71,58
Toplam	100	100	100

Kaynak: Teşebbüslerden ve Ticaret Bakanlığında Elde Edilen Bilgiler

Tablo 10- Soruşturma Tarafı Teşebbüslerin Limon Satışlarının Toplam Arz Edilen Miktarı Göre Hesaplanan Pazar Payları (%)²²

Teşebbüsler	2018	2019	2020 (Ocak-Haziran)
ÇEKOK	(.....)	(.....)	(.....)
TOPAL NARENCİYE	(.....)	(.....)	(.....)
EREN TARIM	(.....)	(.....)	(.....)
UÇAK KARDEŞLER	(.....)	(.....)	(.....)
KARA YAŞ	(.....)	(.....)	(.....)
Murat TOPAL	(.....)	(.....)	(.....)
SOPALI NARENCİYE	(.....)	(.....)	(.....)
Sezai Ahmet HALLAÇ	(.....)	(.....)	(.....)
ÖZ-KA TARIM	(.....)	(.....)	(.....)
BALCI TARIM	(.....)	(.....)	(.....)
AKBAŞLAR TARIM	(.....)	(.....)	(.....)
Harun AHMETOĞLU	(.....)	(.....)	(.....)
AHMET DOĞAN	(.....)	(.....)	(.....)
GÜLERLER	(.....)	(.....)	(.....)
DİĞER	89,40	87,55	89,99
Toplam	100	100	100

Kaynak: Teşebbüslerden ve Ticaret Bakanlığında Elde Edilen Bilgiler

- (162) Hâkim Durum Kılavuzu'nda bir teşebbüsün hâkim durumda bulunduğu dair delil teşkil eden belirli bir pazar payı eşiğinin olmadığı, ancak aksini gösterecek bir durum söz konusu değilse, Kurulun yerleşik uygulamasında %40'ın altında pazar payına sahip olan teşebbüslerin hâkim durumda olması ihtimalinin düşük olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda, "limon ürününün toptan satışı" pazarına ilişkin pazar paylarını gösteren yukarıdaki tablolar incelendiğinde, hiçbir teşebbüsün bahsi geçen pazar payı eşiğini aşmadığı görülmektedir.
- (163) Ayrıca, limon tarladan tüketicinin sofrasına gelinceye kadar birçok aşamadan geçmektedir. Üretici hallerinde ve tüketim merkezlerindeki toptancı hallerinde gerek komisyoncu ve tüccar sıfatıyla toptan seviyede, gerekse perakende seviyede faaliyet gösteren çok sayıda teşebbüs bulunmaktadır. Nitekim Türkiye'de limon ürününün toptan seviyesinde faaliyet gösteren ve stok miktarları 24 milyon kg ile 100 bin kg aralığında değişen yaklaşık 488 gerçek/tüzel kişi bulunmaktadır. Sektörün çok ve küçük oyunculu bir yapıya sahip olması da dikkate alındığında sektörde hâkim durum konumunda olabilecek bir teşebbüsün varlığından söz edilemeyeceği değerlendirilmektedir.

²² Toplam arz edilen miktara göre hesaplanan pazar payları, ihracat miktarları da dâhil edilerek hesaplanmıştır.

(164) Bu çerçevede, "limon ürününün toptan satışı" pazarını tek başına etkileyebilecek büyüklükte, diğer bir ifadeyle hâkim durumda olabilecek teşebbüs veya teşebbüslerin varlığından söz edilemeyeceği, bu nedenle 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesi kapsamında bir ihlalin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı kanaatine varılmıştır.

I.4.3. Fiyat Artışlarının Nedenlerine ve Pazara İlişkin Görüşler

Limon Ürününün Üretimi ve Depolanması ile İlgili Görüşler

(165) Limon ürününün üretimi ve depolanması ile ilgili olarak teşebbüsler ve birlikler tarafından;

- Tarım ürünlerinin sezonluk olarak üretilip satıldığı, ürünün turfanda dönem denilen ilk çıktığı dönemde, iklim şartlarının ürünün olgunlaşmasına izin vermediği ve piyasaya arz çok az olduğunda fiyatların yüksek seyrettiği, ilerleyen dönemlerde havaların ısınması ile ürünün olgunlaşmasının arttığı ve arz fazlasının oluştuğu, bu dönemde, ürün fiyatlarının gerçek değerine ulaştığı ve ilk döneme göre fiyatların düştüğü,
- Limonun kalitesinin, müstahsil tarafından yapılan fiyatlandırmanın, ödeme vadesinin ve istenilen paketleme standartlarının limon ürününün fiyatına etki ettiği; limon ürününün yıllık rekoltesinin fiyat değişimindeki ana etken olduğu, yüksek rekoltenin fiyatı düşürürken, düşük rekoltenin fiyatı arttırdığı, 2020 yılında gerçekleşen fiyat artışının üretimin az olmasından kaynaklandığı,
- Ürünün hasat edildiği dönemler ile hasat dışında kalan dönemler arasında depolama maliyeti ve ürün arzına bağlı olarak fiyat değişikliklerinin meydana geldiği; sezon içerisinde ürüne zarar verebilecek hava şartları (don, dolu, aşırı yağmur, aşırı güneş, aşırı rüzgar) ve hastalıkların üretimi olumsuz etkileyeceği, dolayısıyla fiyatlarda yukarıya doğru dalgalanmalar olabileceği,
- Tarım ürünlerinin üretiminde bütün koşullar tam olarak yerine getirilse de iklim koşullarında yaşanan bir olumsuzluğun tüm dengeleri değiştirebildiği, limonun çiçeklenme döneminde yaşanan olumsuz hava koşulları nedeniyle meyve tutumunun az olduğu, bu nedenle 2019 yılındaki limon rekoltesinin 2018 yılına göre %13,6 düşüş ile 1.100 bin tondan 950 bin tona gerilediği,
- 2019-2020 döneminde Mayıs ayında yaşanan aşırı sıcak nedeniyle özellikle erkenci enderdonat cinsi limonda çiçek dökülmesi ve sonrasında %60'a varan rekolte düşüklüğü yaşandığı, diğer türlerde de ortalama %30 oranında bir rekolte düşüşü gözlemlendiği, rekolteadaki düşüşün ihracat rakamlarına da yansdığı,
- Döviz kurundaki artışa bağlı olarak, üretim ve paketlemede (nakliye, işçilik, elektrik, gübreleme, zirai mücadele, paketleme) ortalama %30 artış görüldüğü, zirai mücadelede bu sezon trips ve uyuz zararlısındaki artışın ilaçlama maliyetlerini arttırdığı, ek olarak standart dışı ürün ve çürükten kaynaklı %30'a varan bir düşüş görüldüğü,
- Limon fiyatlarının yükselişinde en önemli etkenin, gerçekleşen rekolte düşüklüğünün olduğu, kimi limon cinslerinde rekolte düşüşünün %50 seviyelerini bulduğu, döviz kurunda yaşanan dalgalanmaların üretim maliyetlerinin (zirai ilaç, gübreleme, işçilik, nakliye, paketleme vb.) yükselmesine neden olduğu ve dolayısıyla limon fiyatlarının arttığı,

- 2019 yılı özelinde önemli miktarda üretim yapılan bazı bölgelerdeki hasatların 4'te 1 oranında kaldığı, üretimde meydana gelen %75'lerdeki kaybın, ihracattaki %25'leri bulan düşüşü kurtarmadığı, dolayısıyla fiyatların genel seviyesinde yukarı yönlü bir değişiklik meydana geldiği,
- Fiyat artışları ile ilgili başlıca sorunun, limon ürününün hasat edildiği dönemden başlayarak doğal mağaralarda stoklanması ve Ağustos ayında yeni sezon Mayer cinsi limon ürünü hasat edilene kadarki geçen sürede yaşandığı, arz-talep miktarı ve ihracatın yanında depolardaki çürüme oranının da o yılın fiyatlarını etkilediği,

ifade edilmiştir.

Limon Ürününün İthalat ve İhracatı ile İlgili Görüşler

(166) Limon ürününün ithalat ve ihracatı ile ilgili olarak teşebbüsler ve birlikler tarafından;

- İthalat ve ihracatın iç piyasaya arz edilen limon miktarında değişikliğe neden olması sebebiyle ithalat ve ihracatın limon fiyatını etkilediği, ürüne yurtdışından talep olduğunda ve ihracat yapıldığında, yurtiçindeki arz fazlalığının ve fiyat düşüşlerinin durduğu, ihracatın yasaklanmasıyla ürün alım fiyatlarının biraz daha geriye doğru geldiği,
- Covid-19 salgını nedeniyle İspanya ve Yunanistan tarafından ihraç edilen ürünlerin, Avrupa ve diğer ülkeler tarafından tercih edilmemesiyle birlikte ithalatçı ülkelerin Türkiye'den alım yapmak istemeleri neticesinde Şubat ayı sonu itibarıyla fiyatlarda yükseliş olduğu, limon ihracatının izne bağlanmasından sonra ise fiyat artışlarının durduğu,
- Dünyada limon üretimi ve ihracında çok büyük payı olan Çin'in Covid-19 sebebiyle en büyük pazarı olan Rusya'ya ihracat yapamadığı, limon üreticisi olan İspanya'nın da Covid-19 sebebiyle pazar yeri olan Balkan ve Avrupa ülkelerine ihracat yapamadığı, bunun etkisiyle Rusya ve Balkan ülkelerinin limon ithalatı için Türkiye'ye yöneldikleri ve Türkiye'nin bu ülkelerdeki pazar payını artırdığı, artan ihracat ile birlikte de limon fiyatlarının Ocak - Mart 2020 döneminde yükseldiği,
- 2020 Ocak – Mart döneminde limon üretimindeki maliyetlerin artması, ekonomik dalgalanmalar, döviz artışındaki olumsuzluk ve limonun ihracatına yönelik talep artışına bağlı olarak limon fiyatlarında artış gerçekleştiği,
- Türkiye'nin ihracat yaptığı pazarlara her yıl Mayıs ayında Afrika ve Arjantin'in giriş yaptığı, Mayıs ayında Türkiye'nin ihracatı azaldığında geriye kalan limon ürününün ülke içerisindeki talebi karşıladığı, dolayısıyla fiyat geçişlerinin çok fazla olmadığı, ancak 26.03.2020 tarihinde ihracatın yasaklanması ile birlikte, limon ürünlerinin iç piyasada arz fazlası oluşturacağı ve ürün fiyatlarının bu doğrultuda 3 TL'ye kadar düşeceği,
- Limon ürününün ihracatı veya ithalatının iç piyasaya sunumundaki fiyatları etkilediği, ihracatın yüksek olmasının alış maliyetlerini arttırdığı dolayısıyla iç piyasada miktar ve fiyat makasının açılmasına sebep olduğu,
- Limon ihracatının durdurulması sebebiyle fiyatların iç piyasada düşük seyrettiği, ihracatın açılması durumunda ise fiyatların %70 oranında artış göstermesinin beklendiği,
- Ülke içinde arzdaki daralma nedeniyle fiyat artışlarının önüne geçmek amacıyla 07.04.2020 tarihli ve 31092 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Tebliğ ile limon ihracatına ön izin şartı getirildiği, alınan kararın ardından Mart ayında 4,50 TL olan

üretici fiyatlarının 3,83 TL'ye gerilediği, piyasalardaki durgunluk nedeniyle limon ürünlerinin pazarlanamadığı ve ürünlerde çürümelerin başladığı, Covid-19 tedbirleri kapsamında iç talepte yaşanan daralmaya ihracat yasağının da eklenmesiyle limon üreticilerinin zor durumda kaldıkları,

- 07.04.2020 tarihli ve 31092 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan limon ihracatına ilişkin Tebliğ ile limon ihracatının ön izne bağlandığı, depolarda bulunan mevcut limon stoğunun daldaki kesilmeyenlerle birlikte 170-180 bin ton olduğu, iç tüketimin 100 bin ton dolayında olacağı düşünüldüğünde 60-70 bin ton limon ürününün ihraç edilerek limon üreticilerinin mağduriyetlerinin giderilmesi gerektiği, iç piyasanın ihtiyacından daha fazla limon ürününün depolarda mevcut olduğu,
- Limon ürünlerinde ihracat başladığında fiyatlarda ani bir artış görüldüğü, ihracatta talebin yüksek olduğu dönemlerde iç piyasada alış fiyatlarının önemli ölçüde etkilendiği ve fiyatların sürekli bir yükselme eğilimine girdiği, Rusya'ya yapılan limon ihracatının iç piyasada fiyatları önemli ölçüde yükselttiği, önemli bir limon üreticisi olan İspanya'da toplam ürün miktarının yetersiz olmasından dolayı Avrupa ülkelerine yüksek miktarda limon ihracatının yapıldığı,
- Ocak - Mart döneminde, depolama masrafı ve çürüme oranına göre limon alış fiyatlarında %15-25 arasında artış gözlemlendiği, ihracatın yoğun olduğu Mayıs aylarında ise daha yüksek oranda artışlar görüldüğü ve her yılın Ağustos ayında en yüksek alış fiyatları ile karşılaşıldığı,
- 2020 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgını nedeniyle limona olan hem yurtiçi talebin hem de yurtdışı talebin arttığı, bu nedenle daha önceki yıllarda aynı dönemde ortaya çıkan fiyat seyrinden farklı olarak bu sene yüksek alış fiyatlarının oluştuğu,
- Limon ticaretini yapanların büyük bir çoğunluğunun birinci kalite limon ürünlerini mümkün olduğunca ihraç ettikleri, ihraç edilecek ürünler işlenirken çıkan çok hafif kabuk kusurlu ürünleri ise iç piyasaya sevk ettikleri, ihracatın ve çürümenin çok olduğu durumlarda iç piyasaya yüksek maliyetli ürünlerin sunulduğu, ihracatın az ve havanın sıcak olduğu durumlarda ise fiyatların iç piyasada uygun olduğu,
- Her üründe olduğu gibi limon ürününün ihracında olan aşırı taleplerin iç piyasa fiyatlarını artırdığı,

ifade edilmiştir.

Covid-19 Salgını Sonrasında Limon Talebinin Arttığına İlişkin Görüşler

(167) Covid-19 salgınının limon ürününe etkisi ile ilgili olarak;

- Limonda sezon sonu olarak adlandırılacak Nisan döneminde, ürün miktarında azalış olduğu ve 2019 sonu itibarıyla dünya geneline etki eden Covid-19 salgını nedeniyle, doktorların tavsiyesi üzerine bağışıklık sistemini güçlendirici meyvelere olan yoğun talebin dünyadaki limon fiyatlarını arttırdığı, fiyatın artma eğiliminin limona benzer olarak bağışıklık sistemini güçlendirici tüm ürünlerde (ilaç, vitamin takviyeleri vb.) gerçekleştiği,
- Covid-19'a karşı alınan ekonomik önlemlerin limon talebini arttırdığı,
- Covid-19 sebebiyle dezenfekte ürün ve kolonya talebi arttığından limon ürününe olan talep artışının fiyatları yükselttiği,

- 2018 ve 2019 yılları limon alış satış raporlarına göre Ocak - Mart dönemlerinde limon fiyatlarında büyük bir artış olmadığı, ancak Covid-19 sebebiyle 2020 yılının Ocak - Mart döneminde limon talebinin 3 kata yakın arttığı, bu nedenle fiyatların yükseldiği, yükselen talep nedeniyle Ankara toptancı halinde de limon alış fiyatlarının arttığı, buna bağlı olarak limon ürününün perakende satış fiyatının da artış gösterdiği,
- Son dönemde limon ürünündeki fiyat artışlarına Covid-19 salgınının neden olduğu,
- Her yıl mevsimsel hastalıkların yükseliş trendine girdiği sonbahar-kış dönemi ve ilkbahar başlarında bağışıklık güçlendirici etkiye sahip C vitamini yönünden zengin narenciye ürünlerine olan talebin tüm ülkelerde arttığı, bunun limon fiyatlarının dönemsel yükselişine sebebiyet verdiği,
- 2020 yılı içinde özellikle Mart ayının başlarında limon ürününün bulunurluğunun azaldığı, limon ihracatının Covid-19 nedeniyle önem kazandığı, dolayısıyla iç piyasadaki arzın azaldığı ve fiyatların arttığı,

ifade edilmiştir.

Fiyat Artışlarının Nedenlerine İlişkin Soruşturma Sürecindeki Görüşler

(168) Bu bölümünde limon fiyatlarında yaşanan artışların nedenlerine ilişkin olarak iletilen görüşlere yer verilecektir.

a) Yurtiçi ve Yurtdışı Talep Artışı Nedeniyle Fiyatların Arttığına İlişkin Görüşler

(169) Yurtiçinde ve ihracatta meydana gelen talep artışından kaynaklı olarak limon fiyatlarının arttığına ilişkin olarak aşağıdaki görüşler ifade edilmiştir:

- Hallerde limon satış fiyatının arz ve talebe göre günlük şekillendiği, limon fiyatında meydana gelen artışlarda hallerin etkisinin bulunmadığı,
- Limon fiyatının ihracat nedeniyle arttığı,
- Limon fiyatlarının Covid-19 salgını ve yurtdışı talebinin yüksek olması nedenleriyle artış gösterdiği,
- Covid-19 salgını nedeniyle Çin'in Rusya'ya limon ihracatı yapamaması, dolayısıyla Rusya'nın ve ihracat yapılan diğer ülkelerin limon talebinin arttığı,
- Covid-19 salgını boyunca dünyada hasat, paketlenme ve karayolu lojistiğinde yaşanan sıkıntılar, birçok ülkede uygulanan sokağa çıkma yasakları ve salgın tedbirleri nedeniyle marketler ve diğer satış noktalarında gıda ürünlerinde oluşan ciddi talep artışları ve gribal enfeksiyonlara karşı pozitif etkisi sebebiyle limon ürününde meydana gelen olağandışı talep artışının bulunduğu,

b) Rekolteadaki Düşüş ve Maliyetlerdeki Artış Nedeniyle Fiyatların Arttığına İlişkin Görüşler

(170) Rekoltenin düşmesi ve maliyetlerin artmasından kaynaklı olarak limon fiyatlarının arttığına ilişkin olarak aşağıdaki görüşler ifade edilmiştir:

- 2020 yılı Şubat ve Mart aylarında limonda yaşanan fiyat artışlarının başlıca sebebinin; rekoltenin ve hasadın az olması, kış şartlarının çok ağır geçmesi, aşırı yağmur yağması, hasat döneminde etkili olan yağışların, binlerce ton limonun nemli olarak depolanmasına yol açması, nemli olarak depolanan limonların erken çürümesi, özellikle Nevşehir bölgesinde olmak üzere depolanan malın %30 civarında çürümesi, çürük limonların ayıklanması, tek tek tekrardan başka kasalara

aktarılması nedeniyle oluşan ilave işçilik ve zayıf ürün maliyetini artırmasından kaynaklandığı,

- 2020 yılında limon rekoltesinin az olduğu ve yüksek talep nedeniyle fiyatların yükseldiği,
- Üretici ülkelerin bazılarında üretim miktarlarının düşük olması nedeniyle talebin ülkemize yöneldiği,

c) Fiyatların Artış Nedenlerine İlişkin Diğer Görüşler

(171) Limon fiyatlarının artış nedenlerine ilişkin olarak iletilen diğer görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

- Limon fiyatlarının ürünün azalması, hasadın bitmesi ve depolama maliyetleri nedeniyle arttığı,
- Sezon sonu olduğu için satışların depolardan yapıldığı, serbest piyasa şartlarında arz ve talebe göre fiyatların arttığı veya düştüğü,
- İlkbahar ve yaz döneminde satılan yatak/depolanan limon cinsinin satış fiyatındaki artışların sebebinin; soğuk hava depolarına saklanan limonun maliyetinin artması, yatak/depolanan limonun süreç içerisinde fire vermesi, ilkbahar yaz döneminde gerçekleşen çok az talep artışının bile limonun fiyatını yükseltmesi olduğu,
- İlkbahar aylarında limon fiyatının yükselmesinin sebebinin; limon ürününün sezon sonunun gelmiş olması, sadece depocularda ürün kalması, talep olmasına rağmen piyasaya yeterli ürün sürülemediği olduğu; yaz aylarında ise depolarda bulunan limonun azalması nedeniyle fiyatının yükseldiği,
- Limon satış fiyatının, iklim ve hava şartlarındaki artı veya eksi yönlü değişimlerden etkilendiği,
- Kışın hava şartlarının durumuna göre depolanan limon miktarının az veya çok olmasının fiyatları etkilediği,
- Fiyat artışlarının ve azalışlarının arz ve talebe bağlı olarak değişiklik gösterdiği.

Pazara ve Fiyat Artış Nedenlerine İlişkin İlgili Kurum, Kuruluş ve Birlikler Tarafından İletilen Görüşler

(172) T.C. Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü tarafından gönderilen yazıda özetle aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir:

- Limon fiyatlarına yönelik Bakanlık müfettişlerince yapılan incelemelerde, limon ürününün ihracatının izne bağlanmasının limon fiyatlarını önemli ölçüde aşağı çektiği, ancak bu durumun üretici ve tüccarın depolarında bulunan limon stoklarının önemli bir bölümünü çürüme tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı,
- İhracatçı firmaların ellerindeki limon stoklarının iç piyasada satışa sunulduğu, bunun neticesinde iç piyasada limon arzının arttığı, ayrıca salgın kaynaklı turizmin sektöre uğramasına bağlı olarak yurt içi tüketimde bir daralmanın olduğu,
- Hasatı yapılmaya başlanacak olan Mayer cinsi limon ile birlikte depolardaki eski mahsul ürünlerin satışlarının etkileneceği ve depolarda yapılan gözlemlerde limonlardaki çürüme eğiliminin görüldüğü.

(173) T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü tarafından gönderilen yazıda, özetle aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir:

- Limon tedarik zincirinin her bir halkasının birbiriyle uyumlu şekilde çalışması gerektiği, nitekim ürün tedarikini sağlayan birimlerden herhangi birinin işlevselliğini kaybetmesi ürünün pazara ulaşmaması ya da daha az miktarda (arzda daralma) ulaşmasına sebebiyet verdiği, bunun ise bir sonraki işletmenin çalışmasını olumsuz etkileyerek sonunda tüketicinin daha kalitesiz ya da daha pahalı ürünü almasına neden olduğu,
- Her bir işletme için tedarik zinciri, ürünün hammadde aşamasından itibaren firmaya ulaşana kadar geçtiği aşamaları kapsadığı, dolayısıyla, nihai tüketici tarafından kullanıma hazır bir ürünün birden fazla tedarik zincirinden geçtiği,
- Hammadde halindeki herhangi bir materyal, nihai bir ürün veya ürünün bir parçası olarak müşteriye sunulana kadar, tedarik zinciri üzerinde geçtiği her aşamada müşterisi açısından değerini artırırken aynı zamanda yeni bir maliyet de oluşturduğu, dolayısıyla, tedarik zincirinin her bir aşaması bir miktar maliyet ve değer yaratımı içerdiği,
- Ülkemizde limon ürününde pazarlama ve değer zincirinde maliyeti artırıcı en önemli faktörlerin, mevcut depoların tamamının standartlara uygunluğu konusundaki eksiklikler ve ürünün gerek depo gerekse pazara ulaşımında soğuk zincirin sağlanamamasından kaynaklandığı,
- Türkiye’de limon hasatından sonra ürünün tüketiciye ulaşımına kadar süreçte ürün üründe kaybın ortalama %25-30 arasında değiştiği, bu durumun ise pazara ulaşan ürün miktarında azalma ile birlikte fiyatın artmasına neden olduğu,
- Bakanlıkça turunçgil ürünlerinde rekoltenin tespit edilebilmesi için “Turunçgil Rekolte Tahmin Komisyonu” oluşturulduğu ve “2020 yılı Turunçgil Rekolte Tahmini”ne yönelik sahada yapılan inceleme ve değerlendirme çalışmalarının tamamlandığı, buna göre limonda 2019 yılında 950.000 ton olan rekoltenin 2020 yılında TÜİK 1. tahmine göre 1.050.000 ton olacağı öngörüldüğü,
- Limon üretimi yapılan bölgelerde; 15-26 Mayıs 2020 tarihleri arasında gerçekleşen yüksek sıcaklık, düşük oransal nem, hızlı, sert ve kuru rüzgar nedeniyle ürünlerde çiçeklenme sonrası küçük meyve dökümlerine neden olduğu,
- Ancak Meteoroloji Bölge Müdürlüğü ve İl Tarım Müdürlüklerinin aşırı sıcaklar öncesinde üreticileri uyarması, üreticilerin limon bahçelerinde çiçeklenmeyi teşvik edici bitki gelişim düzenleyicileri, sık sulama, bakır, çinko ve fosforlu gübre kullanımları ile çiçek dökümü kayıplarının asgari seviyeye indirilmeye çalışıldığı,
- Limon ürününe özgü olan haziran ayı çiçeklenmelerinin kültürel tedbirler neticesinde fazla gerçekleştiği, bu durumun ise tahminlerin üstünde meyve tutumunu sağladığı,
- Limon hasadında ve rekoltede herhangi bir sorun görülmediğinden Covid-19’a bağlı devam eden pandemi süresinde limon fiyatlarında yükseliş beklenmediği,
- 2018 yılında limon rekoltesi 1.100.000 ton iken 2019 yılında %14 oranında düşüşle 950.000 ton olarak gerçekleştiği, bu nedenle 2019/2020 pazarlama yılında bir önceki yıla kıyasla %14 daha az ürünle girildiği için yıl ortasında piyasaya arz edilecek ürün miktarında düşüş ve iç pazar talebini karşılamakta sorun yaşanmaması amacıyla ihracatta ön izin uygulandığı,
- Pandemi nedeniyle bütün diğer ülkelerin öncelikli olarak kendi ülkelerinin gıda arz güvenliğini temin yoluna gittiği, bu doğrultuda ihracata yönelik tedbirler olarak

üretimde yaşanabilecek kısıtların olumsuzluklarını giderdiği, aynı zamanda arz açığı olabilecek ürünlere yönelik ise gümrük vergilerinde düzenlemeler yaptıkları,

- Bu durum döviz kurunun yükselmesi ile birlikte ülkemizden olan ihracatı cazip hale getirdiği, ihracata yönelme durumunda olan ürünün iç piyasaya arzında daralma ve fiyatların yükselmesine neden olduğu, mevcut stok bilgileri ışığında yeni ürün hasadının başladığı Ağustos ayı ikinci yarısına kadarki süreçte mevcut ürünün ülke tüketimini karşılaması gerektiği, bu doğrultuda limon ürününün de İhracatı Ön İzne Bağlı Ürünler Tebliği kapsamına alındığı,
- Limon ihracatının 07.04.2020 tarihi ile ön izne bağlanması ile birlikte ürünün fiyatındaki artış eğiliminin azaldığı ve fiyatların dengelenmeye başladığı,
- Covid-19 nedeniyle turizm sektörünün Temmuz ayına kadar faaliyette bulunmaması, restaurant, lokanta vb. işletmelerin kapalı olması nedeniyle ülkesel anlamda limon tüketiminde azalma meydana geldiği (aylık ortalama tüketimin 40 bin ton seviyelerinin altına indiği),
- Hava sıcaklığının yüksek olmasının depoda bulunan ürünün bozulmasına ve depodaki fire miktarının artma riskinin yükselmesine neden olduğu, aylık tüketimin düşmesine bağlı olarak depodan çıkan ürün miktarındaki azalma, depo firesinin yükselme riski, yeni ürün hasadına kadarki zamanda depodaki ürünün ülke ihtiyacını karşılayacağına tespit edilmesi neticesinde limon ürününde 31.08.2020 tarihine kadar olan "ihraç ön izin" uygulamasının kaldırıldığı.

(174) Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Boztepe Tarım İşletmesi Müdürlüğü tarafından gönderilen cevabi yazıda özetle aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir:

- Limon üretimi sonrasında hasat işçiliği, depo zararlıları ile mücadele masrafı, paketleme giderleri, soğuk hava depo enerji giderleri, komisyoncu ve son satıcı kâr payları pazarlama-hasat sürecindeki maliyeti arttıran faktörler olduğu,
- Bu süreçte üretim girdilerinin yüksek olması ve dolayısıyla üretici elinden ürünün yüksek fiyata çıkması, yüksek enerji giderleri, komisyoncuların paylarının yüksek olması ürünün tüketiciye yüksek fiyata ulaşmasına neden olduğu,
- 2020 yılının başlayan pandeminin ülkelerin sınırlarını kapatmasına neden olduğu, bu zorlu süreçte insanların gıdaya talebinin katlanarak arttığı ve dolayısıyla tüm yaş sebze meyve ile birlikte limon fiyatlarının da yükseldiği.

(175) UTK tarafından gönderilen yazıda özetle aşağıdaki hususlar ifade edilmiştir:

- Pandemi nedeniyle dünyadaki limon borsalarında fiyatların arttığı, limon fiyatlarının diğer limon ihracatçısı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de yükseldiği,
- Bununla birlikte bahse konu süreçte limon ihracatına yönelik olarak ön izin şartının getirilmesiyle birlikte yaklaşık 80.000-85.000 ton civarında limon ürününün depolarda çürüdüğü.

(176) Ayrıca 05.05.2021 tarihinde Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU ile çevrim içi platform üzerinden gerçekleştirilen görüşmede edinilen bilgiler aşağıda yer almaktadır:

- Limonun çeşitleri olduğu, bunlardan bazısının depolanabilirken bazısının depolanmadığı, tarımsal ürünlerdeki depolanabilme unsurunun pazarı etkileyebildiği, tarım ürünleri piyasasını oluşturulan unsurda önemli olanın ürünün organik yapısı olduğu,

- Yaş meyve sebze sektöründe ürünün tüketiciye gelene kadar izlediği yola ilişkin olarak çalışmalar yapıldığı, bu kapsamda 2012 yılında çıkarılan Hal Yasası öncesinde üretilen tüm ürünlerin hale girmek zorunda olduğu ve ilgili ürünlerin hallerden alınmasının zorunlu olduğu, (.....),
- Yaş meyve sebzenin pazarlanmasında katmanlı bir yapının bulunduğu, tarım ürünlerinin üreticiden tüketiciye gidene kadar çok farklı yol üzerinden pazarlanabileceği, bu kapsamda ana kanalların şu şekilde olduğu;
 - a) Üretici – Komisyoncu – Tüccar – Market, Manav, Pazarcı
 - b) Üretici - Tüccar – Market, Manav, Pazarcı
 - c) Üretici - Market, Manav, Pazarcı
- Hallerin, üretim bölgesi halleri ve tüketim bölgesi halleri olmak üzere ikiye ayrıldığı, bu çerçevede üretim hallerinin, üretimin yoğun olduğu bölgelerde bulunduğu (Akdeniz, Adana, Diyarbakır ve Bursa halleri), tüketim hallerinin ise tüketimin yoğun olduğu Ankara, İstanbul gibi bölgelerde yer aldığı,
- Limonun birinci çiçek döneminin başarılı geçmediği, karlı gün sayısının fazla olduğu vb. durumlarda, psikolojik etki nedeniyle limonun fiyatının diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi arttığı, tarım ürünlerinin üretiminde aritmetik bir düşüş yaşandığında, satış fiyatlarının geometrik olarak yükseldiği, bunun temel nedeninin ise tüketicinin tarımsal ürünlerdeki psikolojik yaklaşımı olduğu, buna literatürde asimetric ters yönlü etki denildiği, örneğin üretim miktarındaki %10'luk bir azalmanın fiyatları %40 oranında artırabileceği, özellikle pandemi döneminin söz konusu psikolojik etkiyi çok iyi örnekleyen bir dönem olduğu,
- Limonun en yüksek riske sahip tarım ürünlerinden birisi olduğu, bununla birlikte hasat dönemi dışında limon satışının yapılabilmesinin önemli maliyetlere neden olduğu, örneğin hâlihazırda limonun Mersin'deki soğuk hava deposundan çıkış fiyatının 3,5 TL, Konya'daki marketlerde satış fiyatının 8 TL, Ankara'da ise, 7-8 TL arasında bulunduğu, bu çerçevede raf ömrü düşük olan bir ürünü bulundurma riski ve işletme maliyetlerinin (tahmini %(.....)), marketlerde satılan yaş meyve sebzelerin satış fiyatlarına yansıdığı, bu durumun da olağan olduğu,
- (.....),
- (.....),
- Ocak, Şubat ve Mart aylarında turfanda döneminde, yaş meyve sebze fiyatlarının doğası gereği arttığı, turfanda döneminde serada yetiştirilen ürünlerin maliyetlerinin daha fazla olması nedeniyle satış fiyatlarının da yükseldiği, bu kapsamda Mayıs ayında limon ürününün satış fiyatına depo maliyetinin de eklendiği, limon ürününde küf ve fire riskinin yüksek olduğu, depolanan limon ürünlerinde oluşan fire miktarının limonun satış fiyatına yansıtılmasının ticari hayatın doğası gereği olduğu,
- (.....),
- 2012 Hal Yasası ile birlikte getirilen marketlerin ürünü direkt üreticiden alabilmesi (Yerinden Alma Sistemi) durumu incelendiğinde; satış fiyatlarında değişim olmadığı sonucuna ulaşıldığı, satış fiyatlarını asıl belirleyen unsurun maliyetler olduğu, tüccarın veya komisyoncunun olmaması durumunda söz konusu maliyetlere marketlerin katlandığı ve dolayısıyla satış fiyatının büyük ölçüde değişmediği, maliyetlere ilişkin olarak ise ABD'de, üreticiden çıkan ürünün pazara gelene kadar

fiyatının %80 arttığı, dolayısıyla tarım ürünlerindeki fiyat artışının temel nedeninin, katlanılan soğutma, pazarlama, işçi vb. maliyetler olduğu,

- Tarım ürünlerinde fiyatların nasıl belirlendiğine ilişkin olarak; üretici fiyatının arz-talebe göre belirlendiği (serbest piyasa yapısı); tüketici fiyatının ise maliyetlere göre oluştuğu, maliyetlerin ürünün tüketici fiyatına eklendiği, bununla birlikte domatese yapılan masraflardan daha çok limon ürününe masraf yapıldığı,
- Stokçuluk ile ilgili ise, ürünün yapısına göre stoklama durumunun değişebildiği, dalından koparılan her ürünün depolayacak alanlarının bulunmadığı, bununla birlikte kâr elde etmek amacıyla stokçuluğun yapılmadığı, ürünlerin yılın her zamanı satılabilmesi için depolanmanın zorunlu olduğu, bu çerçevede tarımsal ürünlerin yılın her döneminde satılmasının (mevsim dışı/mevsiminde) maliyetlerde artış yaşanmasına neden olabildiği, piyasanın miktar/fiyatını etkileyebilecek seviyede bir limon stokunun yapılamayacağına düşünülmesi,
- Covid-19 sonrasında bütün tarım ürünlerinin fiyatlarında yükselme olduğu, Covid-19 nedeniyle 80 ülkede çeşitli kısıtlamalar yapıldığı, bunların arasından 30 ülkenin ise salt tarım ürünlerinin ihracatına kısıtlamalar getirdiği, ülkelerin tarım ürünlerine ilişkin ihracat kısıtlamaları getirmeleri nedeniyle, ülkelerin ihracatı kısıtlamayan ülkelere yöneldikleri, bu durumun da tarım ürünlerinin fiyatlarında artış yaşanmasına neden olduğu, ülkemizde limon özelinde İspanya, Meksika gibi ülkelerin ihracatlarını durdurmasının diğer ülkeleri ülkemize yönlendirdiği, ortaya çıkan ihracat beklentisinin fiyatları artırdığı,
- Temel olarak tarım ürünlerinde meydana gelen fiyat artışlarının temel kaynağının üretici fiyatları olduğu, bu kapsamda üretici fiyatlarının kontrol altına alınmasının piyasadaki fiyat dalgalanmalarını engelleyeceği, bunun için de üretim planlamasının yapılmasının ve bu kapsamda denetim mekanizmalarının işlerliğinin artırılmasının elzem olduğu, fiyatı belirleyen en önemli faktörün ihracat beklentisi olduğu, bu etkinin üretim-tüketim planlamasıyla en aza indirilebileceği, iç tüketim ve üretim miktarları tahmin edildikten sonra kalan miktara göre ihracat kotası getirilebileceği.

I.4.4. Savunmaların Değerlendirilmesi

(177) Soruşturma süreci boyunca tarafların yapmış oldukları savunmalara ve bu savunmalara ilişkin değerlendirmeye aşağıda yer verilmiştir.

(178) (.....) ikinci yazılı savunmasında yapılan açıklamalarda özetle;

- Teşebbüsün ağırlıklı olarak turunçgil ürünleri ve kuru soğan alımı, satımı ve ihracatı faaliyetinde bulunduğu, turunçgil alımlarının Adana ve Mersin illerinde, satışlarının ise yurtiçinde Hatay, Adana ve Mersin illerindeki ihracatçı firmalara yapıldığı,
- Teşebbüsün satışlarının %90'ını ihracatın oluşturduğu, ürünlerin paketleme tesislerinde işlenerek doğrudan ihraç edildiği, Türkiye'de perakende satış yapan firmalara limon satışı yapılmadığı, herhangi bir depolama tesisine sahip olunmadığı,
- 4054 sayılı Kanun'u ihlal edecek şekilde rekabeti etkileyen hiçbir faaliyette bulunmadığı, bu nedenle Soruşturma Raporu'nda ulaşılan 4054 sayılı Kanun'un ihlal edilmediği kanaat ve sonucu uyarınca teşebbüs adına açılan soruşturma dosyasının kapatılması gerektiği

hususları ifade edilmektedir.

(179) (.....) ikinci yazılı savunmasında yapılan açıklamalarda; Soruşturma Heyeti tarafından düzenlenen Soruşturma Raporu'ndaki değerlendirmelere karşı bir görüş sunulmadığı, 03.09.2020 tarih ve 9351 sayı ile Kurum kayıtlarına intikal eden birinci yazılı savunmada sunulan bilgilerde değişiklik olmadığı ve birinci yazılı savunmada sunulan hususların ikinci yazılı savunma bakımından geçerli olduğu ifade edilmektedir.

(180) (.....) ikinci yazılı savunmasında yapılan açıklamalarda özetle;

- Yaş sebze-meyve ürünlerindeki fiyat artışlarının talebin azalmasına ve (.....) satışlarının olumsuz etkilenmesine neden olduğu, bu nedenle (.....) fiyat artışlarına neden olacak bir eylem içerisinde bulunamayacağı,
- Yerinde incelemelerde elde edilen belgelerin (.....) rekabet halinde olduğunu gösterdiği, Soruşturma Raporu'nda ifade edilen hususların kendi beyanlarını teyit ettiği,
- Yaş sebze-meyve ürünlerinin ve limonun fiyatlarının ve kalitelerinin değişkenlik gösterdiği, bu nedenle ürünlerde rekabetin engellenmesinin imkansız olduğu ve işletmelerin rakipleri ile uyumlu eylem içerisinde bulunmaları mümkün olmadığı

ifade edilmektedir.

(181) (.....) ikinci yazılı savunmasında yapılan açıklamalarda özetle;

- Temel olarak tarım ürünlerindeki fiyat artışlarının nedeninin tarım girdilerinin yüksekliği olduğu, bunun üretici fiyatlarına yansıdığı, üreticiden alınan ürünün toplanması için yapılan işçilik, nakliye, depolama, paketleme, ambalajlama ve vergi maliyetlerinin ürün fiyatını arttırdığı, 2019-2020 döneminde de ülkemizde yaşanan rekor düşüküğünün, Covid-19 sürecinin ve bu dönemde limona olan talebin artmasının limon fiyatının yükselmesinde etkili olduğu,
- Soruşturma Raporu'nda da belirtildiği gibi limon fiyatının oluşumunda (.....) ve diğer soruşturma tarafları arasında rekabeti ve piyasa şartlarını olumsuz etkileyecek bir birliktelik ve ortak eylem olmadığı, (.....) 4054 sayılı Kanun'un 4. ve 6. maddelerine aykırı fiil ve davranış içinde bulunmadığı

ifade edilmektedir.

(182) (.....) ve (.....) ikinci yazılı savunmaları 4054 sayılı Kanun'un 45. maddesinde yer alan "... Bu Kanunu ihlal ettiği belirlenenlere yazılı savunmalarını 30 gün içinde Kurula göndermeleri tebliğ edilir... Taraflar 30 gün içinde bu görüşe cevap verebilirler. Tarafların süresi içinde verilmeyen savunmaları dikkate alınmaz." şeklindeki hüküm uyarınca süresi içerisinde Kurum kayıtlarına intikal etmemiş olsa da söz konusu savunmalara aşağıda yer verilmektedir.

(183) (.....) ikinci yazılı savunmasında yapılan açıklamalarda özetle;

- (.....) tarafından yapılan satışların piyasa koşullarına, arz ve talebe uygun olarak yapıldığı, 2019-2020 sezonunda hava şartlarından dolayı Enterdonat üretiminin geçen yıllara göre az olmasının Mayer ve Lamas çeşitlerine yönelik talebi arttırdığı, bu durumun ise fiyatları etkilediği, ülkemizin uluslararası piyasada rakip ülkelerde hava şartlarının ve Covid-19'un etkisinden kaynaklı olarak fiyat artışı yaşandığı, ancak bu artışın piyasa koşullarına uygun olduğu,
- Soruşturma Raporu'nun, (.....) yaptığı satışların piyasa koşullarına uygun şekilde yapıldığı yönündeki iddiaları doğrular nitelikte olduğu, (.....) hakkında 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi kapsamında bir ihlalden söz edebilecek birincil

ve ikincil nitelikte delillerin bulunmadığı, bu nedenlerle (.....) hakkında herhangi bir cezai işlem uygulanmamasına karar verilmesinin talep edildiği

ifade edilmektedir.

(184) (.....) ikinci yazılı savunmasında yapılan açıklamalarda özetle;

- 5957 sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un 6. maddesine göre fiyatların malların arz ve talebine bağlı olarak rekabet şartlarına göre oluşmasının esas olduğu, meslek mensuplarının rekabeti engellemek amacıyla kendi aralarında anlaşma yapamayacağı ve durumlarını kötüye kullanamayacağı,
- Birinci yazılı savunmasının aynen geçerli olduğu, faaliyetlerini komisyoncu ve müşteri ilişkisi içerisinde arz talep dengesini gözeterek gerçekleştirdiği

ifade edilmektedir.

(185) Teşebbüsler tarafından gönderilen savunmalarda, Soruşturma Raporu'nda yer verilen tespit ve değerlendirmelere itiraz eden herhangi bir husus bulunmadığından, tarafların savunmalarında dile getirilen hususlara ilişkin olarak herhangi bir değerlendirme yapılmasına gerek duyulmamıştır.

I.4.5. Genel Değerlendirme

I.4.5.1. 4054 sayılı Kanun'un 4. Maddesine İlişkin Genel Değerlendirme

(186) Kurul 09.07.2015 tarihli ve 15-29/433-116 sayılı kararı gibi daha birçok kararında²³, 4054 sayılı Kanun'un ihlalinin tespitinde elde edilen delillerin nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ve ispat standartlarına yaklaşımına ilişkin içtihadını ortaya koymuştur. Buna göre; *"Rekabet hukuku kapsamında anlaşma olarak nitelendirilebilecek bir ihlalden söz edebilmek için teşebbüslerin ortak bir amaç veya sonuca yönelik niyetlerinin örtüştüğünü, bu amaca yönelik bağlılığın bilinçli olduğunu göstermek gerekmektedir. Bu kapsamda söz konusu ilişkiyi ortaya çıkarmada kullanılan delilleri birincil ve ikincil deliller olmak üzere iki sınıfa ayırmak mümkündür.*

(187) *Birincil deliller Kanuna aykırılık teşkil eden gizli yapılanmaları/anlaşmaları ortaya koymada kullanılan ve ispat gücü bakımından ilk planda düşünülmesi gereken delillerdir. Bu deliller, anlaşmanın tarafları, kapsamı, gerçekleştiği zaman aralığı olarak sıralanabilecek ve somut bir ihlal şablonunu ortaya koymada kullanılacak nitelikteki bilgi ve belgelerden oluşmaktadır. Öte yandan, söz konusu yapılanmaların "gizli" nitelikte olması nedeniyle, birincil nitelikteki delillerin varlığına ulaşmak oldukça güçtür. Bu noktada, söz konusu yapılanmaların ortaya çıkarılabilmesi amacıyla ikincil nitelikteki delillerin de varlığı önem arz etmektedir.*

(188) *İkincil nitelikli deliller arasında iletişim delilleri ile iktisadi deliller yer almaktadır. İletişimsel deliller, anlaşma taraflarının toplandıklarını veya iletişim kurduklarını gösteren ancak iletişimin içeriğini ortaya koymada yetersiz kalan delillerdir. Bu deliller arasında; rakipler arası iletişimin var olduğunu gösterir deliller, toplantıya katılım, fiyatlar, talep ve kapasite kullanımının tartışıldığı toplantı notları, rakiplerin gelecekte yapabilecekleri fiyat artışları veya fiyatlandırma stratejileri hakkında bilgi sahibi olduğunu*

²³ 26.10.2017 tarih ve 17-35/562-245 sayılı, 13.10.2016 tarih ve 16-33/579-255 sayılı, 06.10.2015 tarih ve 15-37/585-204 sayılı, 09.07.2015 tarih ve 15-29/434-127 sayılı, 22.01.2015 tarih ve 15-04/51-24 sayılı, 01.10.2014 tarih ve 14-37/703-311 sayılı, 25.06.2014 tarih ve 14-22/460-202 sayılı, 03.09.2014 tarih ve 14-30/616-268 sayılı, 25.06.2014 tarih ve 14-22/441-199 sayılı, 30.04.2014 tarih ve 14-16/303-132 sayılı, 11.07.2013 tarih ve 13-44/549-244 sayılı Kurul kararları.

gösteren iç yazışma niteliğindeki belgeler yer almaktadır. İktisadi deliller ise bir anlaşmaya ulaşıldığını işaret eden firma davranışları ve aynı zamanda piyasanın bir bütün olarak davranışını, gizli fiyat tespitinin mümkün olduğunu işaret eden piyasa yapısı elemanlarını ve anlaşmanın sürdürülmesinde kullanılabilecek belirli uygulamaları içermektedir.

- (189) *İktisadi deliller davranışsal ve yapısal deliller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Davranışsal delillerin ispat gücü, diğer ekonomik delillere oranla daha yüksek görülmektedir. Bu tür delillere örnek olarak paralel fiyatlandırma yapılması, rakiplerin eşzamanlı veya yakın zamanlı fiyat değişimlerinin aynı veya benzer nitelikte olması, ortak fiyat duyuruları ile aynı veya benzer nitelikli satış ve üretim politikalarının benimsenmesi ve piyasanın yapısına ilişkin bazı özellikler de (normalin üstünde kârlar, geçmişte yaşanan rekabet ihlallerinin varlığı) sayılabilmektedir. Yapısal deliller arasında ise yüksek yoğunlaşma oranları, homojen ürünlerin varlığı, dikey bütünleşme oranının yüksekliği ve giriş engellerinin yüksekliği sayılabilir. Bu tür delillerin ispat gücü görece düşük kabul edilmektedir.*
- (190) *Özetle; rekabet hukuku çerçevesinde bir ihlalden bahsedebilmek için, öncelikle bu ihlalin taraflarını, kapsamını ortaya koyabilecek nitelikteki birincil delillere ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan, bu tip delillerin tam anlamıyla var olmadığı, somut bir ihlal şablonunun ortaya konulmasında yetersiz kalındığı durumlarda ikincil deliller devreye girmekte ve tabloda eksik kalan noktaların tamamlanması hedeflenmektedir. Bu bakımdan, dosya kapsamında elde edilen her türlü delilin, bir bütünün parçaları, bütünü açıklamada kullanılan araçlar oldukları göz önünde bulundurulmalıdır.”*
- (191) Uyumlu eylem özelinde ise Kurulun geçmiş kararlarına bakıldığında; salt paralel davranışa dayanılarak uyumlu eylem karinesinin işletildiği ve neticede ihlal sonucuna ulaşılan iki karar bulunmaktadır. Bunlar *Göлтаş/Denizli Çimento*²⁴ ile *Maya III*²⁵ kararlarıdır. Söz konusu kararlar dışında bugüne kadar oluşan Kurul içtihadı²⁶, uyumlu eylemin ortaya konulabilmesi için paralel fiyat davranışlarının yanı sıra teşebbüsler arasında bir iletişimin veya temasın bulunması gerektiği yönünde şekillenmiştir.
- (192) Yukarıda yapılan açıklamalar ve soruşturma kapsamında elde edilen bilgi/bulgular çerçevesinde; soruşturma tarafı teşebbüslerin rekabeti kısıtlayıcı, bozucu veya engelleyici bir anlaşma/uyumlu eylem içinde olup olmadıklarının, pazarın yapısı, teşebbüslerin davranışları ve bu davranışlardaki değişikliklere ilişkin yapılan analizler ışığında birincil ve ikincil nitelikteki deliller bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilecektir.
- (193) Yer verildiği üzere soruşturma konusunu, limon ürününün toptan seviyedeki satışında ortaya çıkan fiyat artışları ışığında, soruşturma tarafı teşebbüslerin rekabet karşıtı eylem ve davranışlar ile 4054 sayılı Kanun’u ihlal edip etmediklerinin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Zira limon ürününe ilişkin toptan seviyede faaliyet gösteren soruşturma tarafı teşebbüslerin, limon fiyatlarını birlikte belirlemek suretiyle fiyatların yükseltilmesine yönelik olası eylem ve çabaları, anılan Kanun’un 4. maddesi çerçevesinde ihlal teşkil edecektir.

²⁴ 13.01.2005 tarih ve 05-05/42-17 sayılı/ aynı konuya ilişkin 20.09.2007 tarih ve 07-76/908-346 sayılı Kurul kararları.

²⁵ 23.9.2005 tarih 05-60/896-241 sayılı/ aynı konuya ilişkin 12.11.2008 tarih ve 08-63/1050-409 sayılı Kurul kararları.

²⁶ 26.05.2006 tarih ve 06-36/465-127 sayılı, 26.08.2009 tarih ve 09-39/976-244 sayılı ve 25.06.2014 tarih ve 14-22/460-202 sayılı, 09.07.2015 tarih ve 15-29/433-116 sayılı, 14.01.2016 tarih ve 16-02/44-14 sayılı Kurul kararları.

- (194) Taraf teşebbüslerin, 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal edip etmediğinin ortaya konulabilmesi bakımından bir anlaşmanın varlığını belgeleyebilecek nitelikteki birincil delillere ilişkin olarak öncelikle belirtmek gerekir ki, soruşturma kapsamında limonun toptan seviyedeki ticaretiyle iştigal eden taraf teşebbüslerde ve soruşturma tarafı olmayan depoculuk faaliyeti yürüten teşebbüslerde gerçekleştirilen yerinde incelemelerde, teşebbüslerin anılan Kanun'u ihlal ettiklerini gösterebilecek nitelikte, somut bir ihlal eyleminin oluşmasında kullanılabilir ve birincil delil niteliğinde olan herhangi bir bilgi veya belgeye ulaşılammıştır.
- (195) Bununla birlikte yerinde incelemelerde elde edilen belgeler incelendiğinde; toptan seviyede limon satışı yapan taraf teşebbüslerin, rakiplerinin piyasadaki davranışlarını yakından takip ettiği, rakiplerinin ve pazarın durumuna göre kısa sürede harekete geçmeye çalıştığı, toptan seviyede limon satışı yapanların fiyatlarının birbirinden farklılaştığı, müşterilerin fiyata göre hızlıca tedarikçi değiştirebildiği, dolayısıyla limon ürününe ilişkin toptan seviyedeki teşebbüsler arasında inceleme yapılan dönem özelinde rekabet bulunduğu değerlendirilmektedir.
- (196) Öte yandan 4054 sayılı Kanun'un ihlal edilip edilmediğinin tespitinde kullanılan iktisadi delillerin mevcut olup olmadığının belirlenebilmesi bakımından, limonun toptan alım ve satımını yapan teşebbüslerin 2018, 2019 ve 2020 yıllarındaki tür ve genel limon satışları bazında aylık limon satış fiyatları, alış-satış fiyatları ile miktarları incelenmiştir. Ayrıca fiyat artışlarına yönelik haberlerin Covid-19 salgınının başlangıcı olan 2020 yılı içinde olması sebebiyle söz konusu dönemin verileri günlük olarak analiz edilmiştir.
- (197) Gerek tür ayrımı yapılarak gerek tür ayrımı olmaksızın teşebbüslerin limon satış fiyatlarına bakıldığında; genel olarak yıllar itibarıyla her bir tür limonun satış fiyatında bir yükseliş olduğu, bununla birlikte teşebbüslerin satış fiyatlarının, fiyatların iniş-çıkış dönemleri ile oranlarının birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Grafiklerde teşebbüslerin satış fiyatlarının Mart-Ağustos döneminde yükselme eğiliminde olup Eylül ayı itibarıyla düşüşe geçmesi, ilk bakışta fiyat hareketlerinde bir paralellik olduğu izlenimi yaratabilecekse de söz konusu durumun daha öncede belirtildiği üzere, limonun hasat ve depolama dönemlerinden, dolayısıyla limon hasadının mevsimselliğinden kaynaklı olarak yaşandığı değerlendirilmektedir. Zira limonun; Eylül ayında hasadının başlamasıyla doğrudan dalından toplanarak çeşitli pazarlama-satış süreçlerinin ardından nihai tüketiciye ulaştırılması, dolayısıyla bu dönemde pazarda yüksek oranda bir arzın mevcut olması nedeniyle fiyatlarında düşüş; hasat dönemi bitişi olan Mart ayından itibaren limon talebinin, daha önceden depolama yöntemiyle saklanan depolardaki limon stoklarından karşılanmakta olduğundan maliyetlerinin yükselmesi ve depolardan temin dönemi boyunca limon arzının giderek azalması nedeniyle fiyatlarında artış meydana gelmektedir.
- (198) Bunun yanı sıra teşebbüslerin limon alış-satış fiyatlarını gösteren grafikler incelendiğinde; genel olarak teşebbüslerin satış fiyatlarındaki artış ve azalışların, alış fiyatlarındaki artış ve azalışlarla paralel bir seyir izlediği, ayrıca teşebbüslerin alış-satış fiyatları arasındaki farkın da benzeşmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla teşebbüslerin satış fiyatlarında meydana gelen artışların alış fiyatlarındaki artışlardan, bir başka deyişle maliyetlerindeki en önemli parametrede yaşanan artışlardan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.
- (199) Öte yandan 2018 ve 2019 yıllarında limon fiyatlarının hasat dönemi olan Eylül-Mart ayları boyunca düşük seyretmesi, hasat dönemi bitişinin akabinde Nisan-Ağustos ayları boyunca ise yüksek seyretmesi mevsimsellik ile açıklanabiliyor iken, 2019 Aralık-2020 Mart aylarında önceki dönemlerden farklı olarak hasat dönemi içerisinde

olunmasına rağmen fiyatların yükselmesi mevsimsellik parametresiyle açıklanamamakta olup, mevsimsellikle örtüşmeyen bu fiyat hareketliliğinin atipik olduğu söylenebilir.

- (200) 2019 Aralık-2020 Mart döneminde önceki yılların aynı dönemlerinden farklı olarak gerçekleşen atipik fiyatlandırmaların ise gerek rekolte düşüşünden kaynaklı arz azalması gerek Covid-19 pandemisi etkisiyle limona olan talep artışından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Nitekim yıllık bazda limon üretim miktarlarını gösteren Grafik 29 ve Türkiye toplam arz, yurtiçi satış ve ihracat miktarlarını gösteren Grafik 30 incelendiğinde; 2019 yılında üretim miktarı bir önceki yıla göre %14, üretim miktarına benzer şekilde arz miktarı da %15 oranında azalmış, yurtiçi satış miktarı ise fiyatların atipik olarak arttığı 2019 Aralık-2020 Mart döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %8 oranında artmıştır. Bu doğrultuda ülke tüketim oranında yaşanan bu artış, üretimde yaşanan %14 ve arzda yaşanan yaklaşık %15 oranındaki düşüş ile birlikte ele alındığında, bahse konu dönemdeki beklenmeyen fiyat artışlarını açıklar nitelikte olduğu değerlendirilmektedir. Zira fiyat artışlarıyla ilgili olarak Ticaret Bakanlığının *"limon fiyatlarında 2020 yılı Şubat ve Mart aylarında görülen artışlarda bu dönemde arz miktarında önceki yıllara göre meydana gelen azalışın etkisinin olabileceği değerlendirilmektedir."* şeklinde, Tarım ve Orman Bakanlığının ise Ticaret Bakanlığına limon ihracatının ön izne bağlanması için gönderdiği yazıda *"2019 yılında limon rekoltesi bir önceki yıla göre yaklaşık 150.000 ton azalmıştır. Şu an marketlerde perakende olarak limon kilogramı 9-10 lira arasında satılmaktadır."* yönünde değerlendirmelerde bulunmasının yapılan çıkarımı destekler nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.
- (201) Son olarak limonun, Grafik 18'den de görüleceği üzere üretici seviyesinde fiyatının oldukça düşük olmasına rağmen tüketici seviyesine gelindiğinde fiyatının yüksek olmasının nedenlerine ilişkin ulaşılan tespitlere yer verilmesinde fayda görülmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere konuya ilişkin olarak Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, bir ürünün müşteriye ulaşana kadarki tedarik zinciri üzerinde geçirdiği her aşamanın yeni bir maliyet oluşturduğu, dolayısıyla tedarik zincirinin her bir aşamasının bir miktar maliyet ve değer yaratımı içerdiği, ülkemizde limon ürününde pazarlama ve değer zincirinde maliyeti artırıcı en önemli faktörlerin, mevcut depoların tamamının standartlara uygunluğu konusundaki eksiklikler ve ürünün gerek depo gerekse pazara ulaşımında soğuk zincirin sağlanamaması hususları olduğu, ülkemizde hasattan sonra ürünün tüketiciye ulaşımına kadar süreçte ürün kaybının ortalama %25-30 arasında değiştiği ve bu durumun pazara ulaşan ürün miktarında azalma ile birlikte ürün fiyatının artmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla tüketicilerin limonu üretici seviyesinde fiyatı düşük olmasına rağmen yüksek fiyatla almasının sebebinin, ürünün tedarik zincirinin çok oyunculu olmasından kaynaklı olarak her bir aşamada fiyatların artması ve üreticiden nihai tüketiciye gelene kadarki süreçte fire oranının yüksek olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.
- (202) Bu çerçevede, limon ürününün toptan seviyedeki satışı alanında faaliyet gösteren soruşturma tarafı teşebbüslerin 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiğini gösterecek herhangi bir bulguya ulaşılamadığından dosya kapsamında anılan Kanun'un 4. maddesinin ihlal edildiği tespitinde bulunulmamıştır.

I.4.5.2. 4054 sayılı Kanun'un 6. Maddesi Kapsamında Değerlendirme

- (203) 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesi çerçevesinde herhangi bir teşebbüs eyleminin, hâkim durumun kötüye kullanılması olarak değerlendirilebilmesi için öncelikli şart, incelemeye konu teşebbüsün hâkim durumda olmasıdır. Bu nedenle Kanun'un 6. maddesi

çerçevesinde yapılacak değerlendirmelerde öncelikle ilgili teşebbüsün ilgili pazar(lar)da hâkim durumda olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.

- (204) Yukarıda "1.4.2." bölümde yapılan tespit ve değerlendirmeler çerçevesinde, "limon ürününün toptan satışı" pazarını tek başına etkileyebilecek büyüklükte, diğer bir ifadeyle hâkim durumda olabilecek teşebbüs veya teşebbüslerin varlığı söz konusu olmadığından, 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesi kapsamında bir ihlalin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı kanaatine varılmıştır.

J. SONUÇ

- (205) 11.06.2020 tarih ve 20-28/363-M sayılı Kurul kararı uyarınca yürütölen soruşturma ile ilgili olarak düzenlenen Rapor'a ve Ek Görüş'e, toplanan delillere, yazılı savunmalara ve incelenen dosya kapsamına göre,

1. Ahmet DOĞAN
2. Akbaşlar Tarım Ürünleri Gıda Nak. San. İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.
3. Balcı Tar. Ürn. Seb. Mey. Kom. İnş. Emlk. ve Taşm. Tic. Ltd. Şti.
4. Çekok Gıda San. ve Tic. A.Ş.
5. Eren Tarım Ürün. San. ve Tic. Ltd. Şti.
6. Gülerler Komisyonculuk İmalat Seb. Mey. Saraltma Pak. Tic. ve San. Ltd. Şti.
7. Harun AHMETOĞLU
8. Has Egeli Nar. San. ve Tic. Ltd. Şti.
9. Kara Yaş Sebze Meyve İth. İhr. Ltd. Şti.
10. Limoncular Sebze Meyve Komisyon Evi Şehmuz ÖZGÜN
11. Öz-Ka Tarım Ürünleri İth. İhr. ve Tic. Ltd. Şti.
12. Sezai Ahmet HALLAÇ – Meysen Eksport
13. Sopalı Narenciye ve Organik Tarım Ürn. Paz. Nakl. Tic. Ltd. Şti.
14. Topal Gıda Murat TOPAL
15. Topal Narenciye Plastik Gıda Tarım Hayv. İnş. Pet. Tur. Taş. Tic. ve San. Ltd. Şti.
16. Uçak Kardeşler Gıda Seracılık Uluslararası Nakliye Plastik San. ve Tic. Ltd. Şti.

unvanlı teşebbüslerin 4054 sayılı Kanun'un 4. ve/veya 6. maddesini ihlal ettiklerine yönelik bilgi, belge ve bulgu bulunmadığından adı geçen teşebbüslere aynı Kanun'un 16. maddesi uyarınca idari para cezası uygulanmasına yer olmadığına gerekçeli kararın tebliğinden itibaren 60 gün içinde Ankara İdare Mahkemelerinde yargı yolu açık olmak üzere, OYBİRLİĞİ ile karar verilmiştir.